

DET NORSKE VELGERROMMET

En korrespondanseanalytisk tilnærming

av

Per Esko Hestetun

Masteroppgave

Våren 2007

Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen

Bergen 20.06.07

Forord

Tiden på universitetet og lesesalen på Sofie Lindstrøm hus er med dette ugjenkallelig forbi. Jeg vil gjerne takke alle medstudenter for et faglig inspirerende og godt sosialt miljø.

Jeg vil gjerne også takke min veileder Johs. Hjellbrekke for god og inspirerende veiledning. Selv om han til tider har vært under et stort arbeidspress, har han alltid vært tilgjengelig for spørsmål og hjelp. Uten han hadde denne oppgaven ikke blitt ferdig. Ellers vil jeg takke mor og far for økonomisk og moralsk støtte. Min gode venn Torstein N. og min kjære Maria G. har bidratt med korrekturlesing. Takk til dere også.

Ellers har Gry Henriksen på NSD vært hjelpsom med å tilrettelegge datamaterialet til oppgaven².

Per Esko Hestetun

2

”De data som er benyttet i denne publikasjonen er hentet fra den norske valgundersøkelsen i 2001. Data i anonymisert form er stilt til disposisjon gjennom Norsk samfunnsvitenskapelige datatjeneste (NSD). Bernt Aardal var ansvarlig leder for undersøkelsen, og Statistisk sentralbyrå sto for innsamling av dataene. Verken ansvarlige ledere, Statistisk sentralbyrå eller NSD er ansvarlig for analysen av de dataene eller de tolkninger som er gjort her.”

Innhold

Forord	i
Innhold	ii
Figurer og tabeller	iv
Kapittel 1	1
Innledning til oppgaven.....	1
1.1 Holdninger og verdier	3
1.2 Kapitteloversikt	6
Kapittel 2	8
Teori og aktuell forskning	8
2.1 Skillelinjebegrepet.....	8
2.2 Det norske valgforskningsprogrammet	9
2.3 Partiidentifikasjon	10
2.4 Lipset og Rokkans skillelinjemodell	11
2.5 Modeller for partikonkurranse.....	16
2.6 Modeller for velgeradferd	17
2.7 Nyere utviklingstrekk	20
2.8 Ny politikk.....	21
2.9 Oppsummering	23
Kapittel 3	26
Stortingsvalget 2001	26
3.1 Stortingsvalgene i 1993, 1997 og 2001.....	26
3.2 Velgervolatilitet.....	28
3.3 Valgkampen 2001	30
3.4 Sakseienskap	31
3.5 Konklusjon	35
Kapittel 4	36
Metode.....	36
4.1 Datamaterialet	37
4.2 Utvalg	37
4.3 Reliabilitet	38
4.4 Korrespondanseanalyse	39
4.5 Teoretiske betraktninger.....	41
4.6 Operasjonalisering og validitet.....	43
4.7 Koding	43

4.8 Reliabilitetsanalyse.....	44
4.9 Oppsummering/ konklusjon	49
Kapittel 5	52
Analysekapittel I	52
5.1 Politisk rom	53
5.2 Akser i det politiske rommet	54
5.3 Bidrag fra variabelkategorier	57
5.4 Partiposisjoner	61
5.5 Planet 2-3.....	64
5.6 Nye politiske saker?	66
5.7 Velgere, utdanning og parti	69
5.8 Variasjoner i geografi og alder	73
5.9 Oppsummering	77
Kapittel 6	78
Analysekapittel II	78
6.1 Problemstilling	79
6.2 Metodisk avklaring	80
6.3 Partiposisjoner	81
6.4 Partiidentifikasjon	84
6.5 Oppsummering	87
Kapittel 7	89
Avslutning	89
7.1 Metodisk tilnærming	91
7.2 Akser i det politiske rommet	92
7.3 Modeller for velgeradferd	94
Litteratur	97
Andre kilder.....	101
Appendiks.....	103

Figurer og tabeller

Figur 1.1 Antatt kausalforhold mellom faktorer som påvirker politisk stemmegivning. .	5
Figur 2.1 Økonomiske motsetninger i arbeids-og varemarkedet	15
Figur 2.2 Rose og MacAllisters typologi over ulike modeller for partikonkurranse.....	16
Figur 3.1 Endringer i partienes oppslutning.	27
Figur 5.1 Kategoribidrag til akse 1 i planet 1-2.....	58
Figur 5.2 Kategoribidrag til akse 2 i planet 2-3.....	60
Figur 5.3 Kategoribidrag til akse 3 i planet 3-2.....	61
Figur 5.4 Partienes velgere sine gjennomsnittlige posisjoner i planet 1-2	62
Figur 5.5 Partienes velgere sine gjennomsnittlige posisjoner i planet 2-3.	64
Figur 5.6 Utdanningskategorier i planet 1-2.....	70
Figur 5.7 Velgergrupper etter grad av partiidentifikasjon og kognitiv mobilisering.....	71
Figur 5.8 Alderskategorier, tettstedstørrelse og geografi i planet 2-3.....	74
Figur 5.9 Alderskategorier, tettstedstørrelse og geografi i planet 1-2.....	75
Figur 6.1 Partienes velgere sine gjennomsnittsposisjoner i 1997 og 2001.....	81
Tabell 3.1 Stemmegivning i 2001 etter stemmegivning 1997.....	29
Tabell 3.2 Viktigste saker ved valgene i 1993, 1997 og 2001.....	32
Tabell 3.3 Partienes sakseierskap dividert på oppslutning.....	33
Tabell 5.1 Aksenes modifiserte egenverdier.	55
Tabell 5.2 Variabeltemaenes bidrag til aksene.....	55
Tabell 6.1 Krysstabell mellom partipreferanse ved valget i 1997 og grad av partiidentifikasjon.....	86
Tabell 6.2 Krysstabell mellom partipreferanse ved valget i 2001 og grad av partiidentifikasjon.....	86

Kapittel 1

Innledning til oppgaven

Da Lipset og Rokkan (1967) analyserte det norske politiske landskapet på 1960-tallet, observerte de at det hadde skjedd små endringer siden 1920-tallet. Dette var bakgrunnen til at de formulerte sin berømte ”fastfrysningshypotese”. I denne perioden var norsk politikk først og fremst kjennetegnet av stabilitet. Fra slutten av 1960-tallet og framover har det skjedd store endringer. Det har kommet til flere nye partier, og det har skjedd en utvikling mot at stadig flere velgere skifter parti mellom valgene. Eksempelvis var det blant de som stemte ved valget i 1997 hele 37 prosent som skiftet partipreferanse til valget i 2001. Et annet utviklingstrekk er også at velgerne bestemmer seg senere for hvilket parti de skal støtte. I 1965 bestemte 15 prosent av velgerne seg for hvilket parti de skulle stemme på under selve valgkampen. I 1997 ventet over halvparten av velgerne med å bestemme seg til valgkampen. Dette sank noe ved valget i 2001, men likevel tyder det på at velgerne har større vanskeligheter enn tidligere til å bestemme seg for hvilket parti de vil gi sin støtte til³. Denne økte ustabiliteten har ført til at valgforskerne har skiftet fokus fra å forklare stabilitet til i større grad å se på politiske endringsprosesser (Aardal 2003).

Partistrukturen som ifølge Lipset og Rokkan (1967) ble fastfrosne rundt 1920 hadde sin bakgrunn i ulike konfliktlinjer eller skillelinjer. De så på den enkeltes politiske holdninger som i stor grad formet av strukturelle forhold ved samfunnet som geografi, økonomi og religion. Politiske konflikter mellom partiene sees dermed i dette perspektivet som et produkt av motstridende interesser. Flere forskere har påpekt at det har blitt en mindre klar sammenheng mellom sosial bakgrunn og partivalg. Mange har observert at klassestemmegivningen har sunket i både i Norge og resten av Vesteuropa (se for eksempel Knutsen 2006). Dette tyder på strukturelle forhold har fått mindre betydning for den enkeltes valg av parti. En del forskere hevder at nye postindustrielle verdipolitiske konflikter vil befeste seg som viktigere i framtiden (se for eksempel Inglehart 1977). Om disse på sikt vil komme i tillegg til, eller erstatte tradisjonelle konfliktlinjer er et mye debattert spørsmål der det er for tidlig å trekke noen endelig konklusjon. Uavhengig av dette er det en sentral

³ I denne sammenhengen kan det nevnes at stortingsvalget i 2001 hadde til da den laveste valgdeltakelsen der kun 75,5 prosent av de stemmeberettigede avgav stemme.

antakelse innen såkalt nypolitiske perspektiver at en slik utvikling fører med seg et økt press på det eksisterende partisystemet. Siden partiene i stor grad er bygd rundt politiske saker fra den industrielle tidsalder, har nye politiske konflikter vanskeligheter med å bli inkorporert i det eksisterende partisystemet og komme til uttrykk der (Listhaug 1989). Jenssen (1993) hevder at det eksisterende partisystemet faktisk har endret seg, og at vi kan se at nyere verdikonflikter har fått innpass i det norske politiske systemet. Uavhengig av hvilket teoretisk perspektiv man legger til grunn, er det mye som tyder på at forholdet mellom velgere og parti har endret seg.

I denne oppgaven vil jeg presentere tre ulike modeller som søker å forklare hvordan velgerne forholder seg til de politiske partiene. Her er det særlig tre perspektiver som står sentralt, og som vil bli nærmere undersøkt i denne oppgaven. Disse er nærhetsteorien, retningsteorien og saliency-teorien. Jeg vil redegjøre grundig for disse i neste kapittel. I denne sammenheng vil jeg bare påpeke at disse har til dels motstridende hypoteser om hvordan den enkelte velgeren forholder seg til de politiske partiene. Dette har en del interessante implikasjoner for hvordan vi kan anta partiene plasserer seg langs ulike konfliktdimensjoner i velgerrommet. Slike konfliktdimensjoner vil være et sentralt fokus i den empiriske analysen. Det teoretiske utgangspunktet her vil være Aardal (2003) som identifiserer seks ulike konfliktdimensjoner ved stortingsvalget i 2001. Ved bruk av multippel korrespondanseanalyse (MCA) vil disse seks konfliktdimensjonene bli undersøkt i en felles romlig geometrisk modell. Ved å se på de ulike velgerne sine gjennomsnittsposisjoner i en slik modell kan vi undersøke hvordan de ulike partienes velgere sprer seg langs de empiriske konfliktlinjene skapt på bakgrunn av Aardals seks konfliktdimensjoner. Selv om man teoretisk kan anta at partienes *velgere* sin gjennomsnittlige posisjon langs ulike politiske konfliktdimensjoner kan tenkes å avvike noe fra selve partiets plassering, forutsettes det at vi kan trekke slutninger fra velgerne sine gjennomsnittlige posisjoner til partier og omvendt. Jeg går med andre ord ut fra at ved å identifisere ulike partiers velgere sin plassering i et flerdimensjonalt rom kan dette gi oss informasjon om aktuelle politiske konfliktdimensjoner som partiene sprer seg langs.

Også andre karakteristika enn partipreferanse vil bli undersøkt i den empiriske analysen. Flere forskere har undersøkt hvordan utdanning spiller en rolle for hvordan den enkelte forholder seg til de politiske alternativene. En sentral hypotese er at høyere utdanning kan gi et grunnlag til bedre å sette seg inn i politiske konflikter. I en del studier som vil bli grundigere diskutert senere i oppgaven, har flere forskere hevdet at utdanning fører til en større grad av kognitiv

mobilisering enn blant de som ikke har høyere utdanning. Det blir antatt at høyere grad av kognitiv mobilisering fører til en selvstendigjøring hvor man får en mer sofistisert forståelse av politiske spørsmål. Dette igjen fører til at den enkelte blir mindre påvirket av eksterne forhold (Dalton 1988).

Politiske partier, media og sosiale nettverk vil i et slikt perspektiv følgelig ha mindre betydning for hvordan høyt sofistikerte velgere forholder seg til politiske spørsmål, sammenlignet med mindre sofistikerte velgere. I tråd med at stadig flere skaffer seg høyere utdanning, kan vi dermed i et slikt perspektiv anta at betydningen av strukturelle forhold som klasseposisjon vil minke i betydning for politisk stemmegivning over tid. Sagt på en annen måte blir politisk stemmegivning individualisert og mindre påvirket av eksterne faktorer. Gitt hypotesen om klare forskjeller mellom utdanningsgrupper, bør dette også som følge av befolkningens økte utdanningsnivå føre til at vi kan se forskjeller mellom ulike alderskohorter.

I den empiriske analysen vil det i tråd med denne diskusjonen bli undersøkt om vi kan se forskjeller mellom ulike deler av elektoratet med hensyn til alder og utdanning. Er det slik at vi kan observere forskjeller mellom høyt og lavt utdannede, og yngre og eldre velgere med hensyn til hvordan de forholder seg til politiske spørsmål? Med bakgrunn i Lipset og Rokkan (1967) sin hypotese om en territoriell skillelinje mellom sentrum og periferi, vil det også bli undersøkt om vi kan observere geografiske forskjeller blant velgerne. Om det er slik at velgerne faktisk har løsrevet seg fra strukturelle bakgrunnsfaktorer bør dette gjenspeile seg i liten eller ingen spredning mellom velgere fra de ulike landsdelene i den geometriske framstillingen av det politiske velgerrommet. Dette vil være fokus senere i oppgaven. Før vi kommer tilbake til Lipset og Rokkan sin skillelinjemodell i kapittel to, er det nødvendig å gjøre rede for begrepene holdninger og verdier som står sentralt i oppgaven.

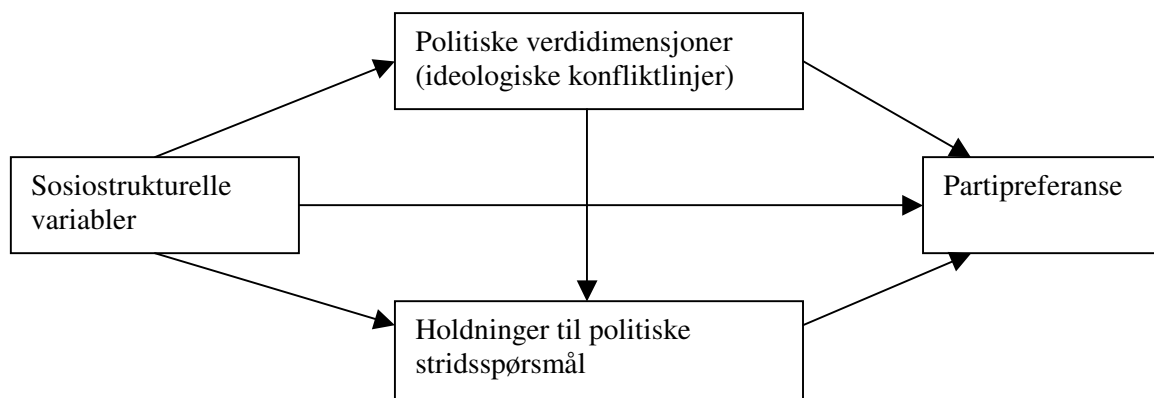
1.1 Holdninger og verdier

Det empiriske utgangspunktet for denne oppgaven er Stortingsvalgundersøkelsen 2001. I dette datasettet er det en del spørsmål der respondentene blir bedt om å ta stilling til ulike påstander. I denne oppgaven vil jeg spesielt se på forskjeller i mellom partienes velgere sitt syn på disse holdningene. Et viktig poeng her er å skille slike holdninger fra verdier. En politisk verdi blir av Knutsen (1988) definert som:

[...] en preskriptiv (foreskrivende) overbevisning (belief). En politisk verdi er en overbevisning om at spesifikke samfunnstilstander er å foretrekke framfor andre tilstander [...] Et sett av politiske verdier som både er teoretisk knyttet til hverandre og som samvarierer empirisk, kan betraktes som en politisk ideologi (s. 165).

Slike politiske verdier skiller seg fra holdninger til stridsspørsmål ved at de antas å være av en mer langsiktig karakter. Holdninger dreier seg om mer konkrete politiske saker, mens verdier er en standard disse holdningene vurderes i forhold til. Sagt på en annen måte forteller verdiene individet hvilke holdninger det bør ha (Knutsen 1985: 9). Dette innebærer at det antas å eksistere en kausal sammenheng mellom verdier og holdninger. Verdiene er grunnlaget for holdninger og adferd og er derfor mer grunnleggende for den enkeltes personlighet. Videre blir det antatt at verdiene er mer stabile. Holdninger til konkrete politiske saker kan endre seg, mens de underliggende verdiene kan likevel være de samme. Disse verdiene er igjen et produkt av ulike påvirkningskilder en blir utsatt for av samfunnet. ”De er de samlende (sic.) resultat av sosiologiske så vel som psykologiske krefter som virker på mennesket [...]” (Knutsen 1985: 16, min tilføyning). Som vi kan se av dette sitatet er det altså slik at verdier ikke oppstår tilfeldig hos ulike mennesker. Ulike sosiostrukturelle faktorer som økonomi, kultur, bosted, etnisitet, alder, kjønn og så videre kan tenkes å påvirke den enkeltes verdier og holdninger.

Det ville fort blitt en umulig oppgave å identifisere alle tenkelig faktorer som kan tenkes å påvirke den enkeltes verdier. Likevel er det en felles antakelse hos de fleste forskere på feltet at visse påvirkningskilder er viktigere enn andre. Særlig har kanskje konflikten i arbeidsmarkedet blitt anerkjent som den mest sentrale. Verdier kan da bli sett på som en variabel som virker mellom samfunnsmessige og psykologiske faktorer på den ene siden og holdninger og adferd på den andre. Dette illustreres i en modell som viser det antatte kausalrelasjonene mellom faktorene som påvirker stemmegivning.

Figur 1.1 Antatt kausalforhold mellom faktorer som påvirker politisk stemmegivning. Kilde: Knutsen 1988 (s. 166 figur 3, med mindre endringer).

I likhet med Knutsen (1985) definerer Zaller (1992: 26) begrepet ideologi som en konstellasjon av relaterte verdidimensjoner. Som vi allerede har vært inne på, legger Lipset og Rokkan (1967) vekt på ulike strukturelle motsetninger som grunnlag for gruppekonflikter. Disse gruppekonfliktene er formende for ulike syn på politiske holdninger og verdier, og kommer til uttrykk som konkurranse mellom politiske partier om innflytelse til å realisere de aktuelle verdiene de representerer. Både innen dette perspektivet, men også innen teorien om partiidentifikasjon (Campbell, Converse, Miller og Stokes 1960) blir partiene sett på som viktig i å strukturere ulike verdier i ideologier. Om ulike sosioøkonomiske grupper i samfunnet har ulike verdier eller sett av verdier, kan vi snakke om gruppespesifikke verdier eller ideologier. Et eksempel på dette kan være at arbeidere tradisjonelt har assosiert seg med sosialistiske og sosialdemokratiske partier, mens arbeidsgiverne i større grad har støttet borgerlige partier.

Når analysen i denne oppgaven vil ta for seg et sett av ulike holdninger til politiske spørsmål, er det for å identifisere hvilke konflikter som er sentrale for å forstå de politiske motsetningene i Norge. Sentralt her vil være å se på hvilke typer holdninger som ser ut til å henge sammen for velgerne. I tråd med diskusjonen over brukes holdningsspørsmålene som inngår i analysen som indikatorer på underliggende politiske verdimotsetninger eller

verdidimensjoner. Det er altså ikke de ulike holdningene i seg selv som er interessant i denne sammenhengen, men de *holdningsorganiserende* verdikonfliktene. Om vi finner at visse verdidimensjoner empirisk følger hverandre, tyder dette på at det er systematiske sammenhenger mellom ulike verdier. Som vi så av sitatet over, kan slike sammenhenger mellom (politiske) verdier karakteriseres som ideologi. Identifiseringen av holdningsorganiserende verdidimensjoner eller politiske konfliktlinjer vil, som allerede nevnt, være en sentral del av den empiriske analysen. Om konfliktdimensjonene som inngår i analysen systematisk samvarierer, åpner dette for at den geometriske presentasjonen av velgerrommet kan gjøres med færre enn de seks dimensjonene Aardal (2003) har beskrevet. Det vil ikke bli lagt så mye vekt på selve begrepet ideologi i tilknytning til selve analysen, men vil igjen bli trukket inn i det siste kapittelet.

Sentrale problemstillinger som vil bli undersøkt i denne oppgaven vil dreie seg om å identifisere de viktigste holdningsorganiserende verdikonfliktene velgerne forholder seg til når de stemmer på politiske partier. Det vil bli undersøkt om disse systematisk samvarierer, eller om de er uavhengige av hverandre. Et viktig skille går mellom tradisjonelle verdikonflikter, og såkalte postindustrielle eller senmoderne verdikonflikter. Siden vi kan skille mellom de ulike velgerne med hensyn til partipreferanse, vil det bli undersøkt de ulike verdikonfliktenes relative betydning for velgergruppene. På samme måte kan vi også skille mellom velgerne på bakgrunn av strukturelle kjennetegn som utdanning, alder og geografi for å se om det er systematiske forskjeller mellom velgerne på bakgrunn av disse kjennetegnene. Siden de ulike velgergruppene blir analysert ved bruk av en romlig geometrisk modell, vil det også lagt vekk på ulike modeller for valgdadferd som har til dels ulike hypoteser om velgernes romlige posisjoner i forhold til politiske partier. Disse modellene vil ikke direkte bli testet mot hverandre, men sentrale hypoteser vil bli undersøkt.

1.2 Kapitteloversikt

Oppgaven er organisert i sju kapitler. I det andre kapittelet vil hovedfokuset være på det teoretiske utgangspunktet for analysen. Som allerede antydnet vil Lipset og Rokkan sin skillelinjemodell være sentral i dette kapittelet. Siden dette perspektivet i så stor grad legger vekt på historiske forklaringer for framveksten av det norske politiske systemet, vil jeg i den forbindelse gi et historisk overblikk over de viktigste hendelsene i utviklingen av norske partier. Det vil også bli gjort rede for nyere utviklingstrekk og aktuelle perspektiver for å

forstå dette. Jeg vil presentere tre modeller for velgeradferd som vil danne grunnlag for den empiriske analysen.

I kapittel tre vil fokuset ligge på valget i 2001. Jeg vil kommentere de viktigste trekkene ved dette valget og gi en forsøksvis forklaring på utfallet. Her vil teorien om saksstemmegivning og saliency-teorien være sentral som teoretisk og analytisk rammeverk.

I kapittel fire vil jeg gjøre rede for de metodiske aspektene i denne oppgaven. Det vil bli gjort rede for datamaterialet, og også dets validitet og reliabilitet i forhold til de problemstillingene som skal undersøkes. Det vil også bli lagt vekt på å gjøre rede for multippel korrespondanseanalyse (MCA), som er den metodiske tilnærmingen jeg vil benytte i analysen. Siden dette er en relativt lite brukt statistisk metode, vil denne bli diskutert relativt grundig. Til slutt i dette kapitlet vil koding av datasettet og operasjonalisering bli gjort rede for.

Det femte og sjette kapitlet er de empiriske undersøkelsene. Kapittel fem vil begynne med en redegjørelse for begrepet *politisk rom* som står sentralt i litteraturen. Deretter vil jeg ta for meg selve resultatene av analysen, og diskutere dette ut fra de teoretiske perspektivene som jeg har gjort rede for i teorikapitlet.

I kapittel seks vil det sentrale også være den empiriske analysen, men hovedfokuset vil dreie seg om endringer fra mellom stortingsvalgene i 1997 og 2001. Her vil det bli lagt vekt på å diskutere de perspektivene som ligger til grunn for oppgaven i forhold til de empiriske funnene i analysen.

Til slutt vil jeg oppsummere det teoretiske utgangspunktet og de empiriske resultatene fra analysen i en felles diskusjon.

Kapittel 2

Teori og aktuell forskning

I dette kapittelet vil jeg ta for meg aktuelle perspektiver innen valgforskningen. Det vil bli presentert ulike teoretiske retninger, men hovedvekten vil bli lagt vekt på det norske valgforskningsprogrammet. Deretter blir det presentert en kort historisk oversikt over framveksten av det norske partilandskapet. Innen den norske valgforskningen har Rokkans perspektiver på framveksten av de politiske systemene i Europa og Norge stått sentralt, og er fortsatt det mest sentrale teoretiske rammeverket til å forstå norsk partipolitikk. Han tar for seg den historiske utviklingen av partisystemene, og hevder at det norske partisystemet fant sin hovedform ca. 1920. Den historiske framstillingen i dette kapittelet vil i stor grad være preget av en slik tolkning, siden en slik forståelse har vært og fortsatt er den dominerende innen norsk valgforskning.

Siden Rokkan formulerte sine berømte hypoteser på 1960-tallet har det skjedd en del endringer. Det synes som om valghandlingen i mindre grad enn tidligere har sammenheng med den enkeltes sosiale bakgrunn. Ulike forklaringer har blitt lansert for hvordan man skal forstå dette. Et av de mest sentrale er fokuset på saksstemmegivning og såkalt ”nypolitikk-teori”. Det vil bli gjennomgått tre ulike modeller for velgeradferd som alle fokuserer på saksstemmegivning, men på ulik måte. Fra disse modellene vil det bli utledet noen hypoteser som senere vil bli testet mot data i kapittel tre, fire og fem.

Også de viktigste bidragene innen teorier om *den nye politikken* vil bli gjennomgått. På grunn av plasshensyn vil denne redegjørelsen være relativt kort. Hovedpoenget her er å gi leseren en viss bakgrunnsforståelse for dette teoriområdet før det i kapittel fem empirisk vil bli undersøkt om vi kan snakke om en slik nypolitisk dimensjon i Norge. Før det blir gjort, er det nødvendig med en redegjørelse for begrepet skillelinje som står sentralt i litteraturen.

2.1 Skillelinjebegrepet

Skillelinjebegrepet har sin opprinnelse i arbeidene til Lipset og Rokkan (1967) om de vesteuropeiske partisystemene. De definerte ikke dette begrepet eksplisitt, men Bartolini og

Mair (i Aardal 1994) har vist til tre kjennetegn som må være til stede for at vi kan kalle det en skillelinje; For det første må skillelinjen ha et empirisk grunnlag. Den må skille mellom ulike individer på grunnlag av kjennetegn som for eksempel klasse eller religion. For det andre må skillelinjen ha et normativt element. De ulike gruppene må ha en følelse av kollektiv tilhørighet, den sosiale lagdelingen alene er ikke grunnlag nok for å etablere en skillelinje. Politiske holdninger blir med andre ord ikke determinert av ens plassering i den sosiale strukturen. For det tredje må skillelinjen ha et organisatorisk uttrykk. Det må eksistere en organisasjon eller et parti som arbeider for denne gruppens interesser. Det siste punktet er ifølge Aardal (1994) viktig, siden de ulike skillelinjene i seg selv etter hvert utvikler sin egen autonomi, og blir i seg selv strukturerende for hvordan velgerne oppfatter ulike saker.

Valen (1992) lanserte begrepet ”ideologiske skillelinjer” som han definerer som ”motsetninger som eksisterer i bevisstheten hos individer og kan identifiseres ut fra deres oppfatning og vurdering av gitte stridsspørsmål” (Valen 1981: 13). Dette begrepet blir kritisert av Aardal fordi han mener at Valen her bruker begrepet skillelinje på aktuelle politiske saker, noe som ikke er forenelig med skillelinjenes mer langsiktige karakter. Aardal mener at slike kortsiktige stridsspørsmål ikke bør sammenblandes med begrepet skillelinje, og heller bruke andre begreper som ”holdningsdimensjon”. I denne oppgaven vil jeg benytte meg av Bartolini og Mair sin forståelse av skillelinjebegrepet, og reservere bruken av det til tilfeller hvor alle de tre kravene over er oppfylt. Når jeg diskuterer andre politiske konflikter som ikke kan karakteriseres som en skillelinje, vil jeg vekselvis benytte meg av begrepene ”konfliktlinje” eller ”konfliktdimensjon” for å variere språket.

2.2 Det norske valgforskningsprogrammet

Det norske programmet for valgforskning ble startet i 1956 ved Institutt for samfunnsforskning. Det var Stein Rokkan og Henry Valen som ledet programmet den første tiden. Ved valget i 1957 tok de sikte på å samle tre ulike datakilder; individdata, ”økologiske” aggregerte data og en lokalundersøkelse fra Stavanger-området der det ble intervjuet både velgere og lokale ledere. Denne undersøkelsen tok sikte på å avdekke i hvor stor grad velgerne identifiserte seg med de ulike partiene. Fra og med 1965 har det blitt inkludert to variabler i individundersøkelsene som skal måle partiidentifikasjon. Lokalundersøkelsen og de to variablene har sitt teoretiske opphav i den såkalte ”Michiganskolen”.

Senere har det ikke blitt gjort lignende lokalundersøkelser, og fokuset har vært på innsamling av individdata og økologiske data. Med økologiske data menes det aggregerte data, hvor man for eksempel kan sammenligne de ulike partienes oppslutning geografisk. Disse dataene sier ikke noe om hvem som stemte på hvilket parti, men belyser den totale stemmefordelingen i ulike områder. For å undersøke hvem som stemmer på de ulike partiene, benytter man seg av individdata fra intervjuundersøkelser som blir gjennomført ved hvert valg. Ved å undersøke representative utvalg av befolkningen kan man ved denne metoden skaffe seg oversikt over hvilke grupper i samfunnet som støtter hvilke partier. I tillegg til påvirkningen fra den psykologisk orienterte "Michiganskolen", har en sosiologisk tradisjon som i stor grad er inspirert av forskere som Paul Lazarsfeld ved Columbia- universitetet vært viktig. Denne tradisjonen har hovedsakelig fokusert på forholdet mellom sosial struktur og partiopplutning.

2.3 Partiidentifikasjon

Denne teorien ble først og fremst kjent gjennom *The American Voter* (Campbell et al. 1960). Det sentrale argumentet er at mange velgere utvikler en følelsesmessig tilknytning til politiske partier som fungerer som en slags fortolkningskontekst eller "perceptual screen" for den enkelte velgeren (Campbell et al 1964: 76). Positiv informasjon om det partiet en identifiserer seg med legges vekt på, mens negativ informasjon siles i stor grad vekk. Desto sterkere partiidentifikasjon den enkelte opplever, jo mer effektiv er også informasjonssilingen. Opprinnelig ble partiidentifikasjon sett på som en relativt stabil egenskap, men nyere bidrag har kritisert denne hypotesen. Fiorina (1981) hevder at partiidentifikasjon kan sees på som "[...] a function of party performance prior to that time" (s.76). Selv om det er en del uenigheter om hvordan man skal forstå dette begrepet, er det i denne sammenhengen det viktigste å holde fast ved at partiidentifikasjon er et psykologisk fenomen som kan tenkes å påvirke den enkelte velgeren i hvordan hun forholder seg til politiske alternativer. De som har en høy grad av partiidentifikasjon forventes å være mer "trofaste" mot sitt parti ved valg, sammenlignet med velgere som har en lavere grad av partiidentifikasjon, eller ikke identifiserer seg med et bestemt parti.

Siden det er rimelig å anta at den psykologiske påvirkningen som partiidentifikasjon er tett knyttet til egen posisjon i den sosiale strukturen, kan det være vanskelig å holde psykologiske og sosiologiske faktorer adskilt når man undersøker sammenhengen mellom velgere og partier. "In other words, cleavages seem to bolster party identification" (Jensen 1999: 160).

Det er med andre ord ikke enkelt å skille empirisk i hvor stor grad hver av de to faktorene er bestemmende for forholdet mellom velgere og partier. Selv om fenomenet partiidentifikasjon ikke står veldig sentralt i oppgaven, vil dette bli undersøkt i forbindelse med velgervandringer mellom partiene i kapittel seks.

2.4 Lipset og Rokkans skillelinjemodell

Valen (1992) ser på den norske valgforskningen som dominert av to hovedlinjer; den statsvitenskapelige og den sosiologiske. Den statsvitenskapelige tradisjonen fokuserer primært på de politiske institusjonene for å forklare fremveksten av partisystemer. Den sosiologiske tradisjonen tar utgangspunkt i sosial struktur og klasseforhold for å beskrive partisystemer. Lipset og Rokkan (1967) prøver med sitt bidrag å kombinere disse to perspektivene i beskrivelsen av partisystemenes framvekst. De ser både på hvordan ulike grupper organiserer seg for å sikre politisk innflytelse, samtidig som at sjansen for at dette lykkes påvirkes av de institusjonelle begrensningene i det politiske systemet.

I innledningskapittelet til Lipset og Rokkan (1967) benytter forfatterne seg av en modell som forklarer hvordan ulike partisystemer i Europa vokste frem. I denne modellen blir det tillagt stor vekt på to ”revolusjoner” som har formet den senere politiske utviklingen. Den første revolusjonen er den nasjonale revolusjon, den andre er den industrielle. Den nasjonale og den industrielle revolusjon dannet grunnlaget for ulike gruppespesifikke interesser i samfunnet. For å forstå hvert enkelt land kan man ikke nøye seg med å behandle hver konfliktdimensjon hver for seg, man må se på konstellasjoner av konflikter. Interessekonstellasjoner mellom ulike grupper langs skillelinjene med opphav i den nasjonale revolusjonen førte til varige karakteristika for det enkelte lands partisystem. Det vil først bli gjort rede for det norske politiske systemet, deretter vil de mer generelle aspektene stå i fokus.

I Norge ble Venstre stiftet som det første politiske partiet i 1884. Høyre ble dannet senere det samme året. Med innføringen av parlamentarismen ble det akseptert at de ulike representantene samlet seg i grupperinger. Dette hadde tidligere blitt prøvd, men hadde ikke ført til noen formell partistiftelse. De to partiene skilte seg fra hverandre på tre dimensjoner; en territoriell og to sosiokulturelle.

1. En territoriell motsetning (T) mellom by og land, eller senter og periferi.
2. En sosiokulturell (SK) konflikt der de europeisk orienterte og den utdannede bybefolkningen sto mot de mer nasjonalt orienterte bøndene og bygdebefolkningen.
3. En religiøs (R) konflikt mellom sekulariserte/liberale og konservativt kristne.

Disse tre skillelinjene var i stor grad sammenfallende og fikk sitt uttrykk i den nasjonale *motkulturen* som stod i opposisjon til det konservative embetsmannspartiet. Venstre samlet kristne, nynorskfolk, bønder, og radikal bybefolkning og kjempet mot Høyre, som hadde støtte først og fremst i byborgerskapet. Den første splittelsen av Venstre skjedde mellom de konservative kristne og radikale nasjonalister i 1888 (Valen 1992: 64). Denne splittelsen fulgte et geografisk mønster; De konservative kristne dannet "Moderate Venstre" og hadde sine viktigste støttepunkter langs kysten, spesielt på Sør- og Vestlandet. De radikale nasjonalistene gikk til "Rene Venstre" og hadde sine viktigste støttespillere i indre strøk i bygdene og fjordene. Rene Venstre hadde inntatt det tydeligste standpunktet mot fortsatt union med Sverige, Moderate Venstre var i en mellomposisjon, mens Høyre stilte seg mest positiv. Denne splittelsen av Venstre skulle vare til rett etter århundreskiftet.

Arbeiderpartiet hadde blitt etablert i 1887, og med innføringen av almen stemmerett i 1898 fikk arbeiderne økt innflytelse. Med en ny opposisjon fra sosialistisk side valgte Venstre å bli mer radikalt for å kjempe om disse stemmene. Dette førte så til en avskalling til høyre, Liberale Venstre. Noen gikk inn i Høyre, mens andre etablerte "Frisinnede Venstre".

Splittelsen av Venstre skyldtes i første rekke spørsmål av større eller mindre klassepolitisk tilsnitt: sosiale trygder, arbeiderlovgivning og konsesjonslovgivning. Disse spørsmål var merkesaker som Venstre fikk løst i perioden fram til 1918 (Valen 1992: 66).

I tillegg til de tre som allerede er nevnt, ble det på 1900-tallet aktualisert to nye skillelinjer med opphav i den industrielle revolusjon. Disse er

4. En økonomisk konflikt i varemarkedet (VM) mellom produsenter og forbrukere av landbruksprodukter.
5. En økonomisk konflikt i arbeidsmarkedet (AM) mellom arbeid og kapital.

Utover på 1900-tallet gjennomføres det en del reformer som øker andelen stemmeberettigede. Med reformen av valgsystemet i 1919 hvor representativt demokrati erstatter det tidligere systemet med majoritetsdemokrati, blir det også enklere for mindre partier å sikre politisk innflytelse. Dette førte også med seg at de største partiene mistet makt. I et representativt system er ofte de ulike partiene avhengige av andre koalisjonspartnere for å skaffe seg regjeringsmakt. I 1915 bryter Bondepartiet ut av Venstre, og senere bryter Kristelig Folkeparti i 1933.

Rokkan og Lipset hevder at det politiske systemet i sine hovedtrekk var ferdig utformet rundt 1920. De ulike skillelinjene "fryses fast" og legger grunnlaget for de ulike partikonstellasjonene. De forskjellene man ser i dag mellom de ulike politiske systemene i Vest-Europa kan i stor grad føres tilbake til de tre første skillelinjene beskrevet over. Det var i den tidlige fasen av demokratisk styre at partisystemet i hovedsak ble formet. De to skillelinjene med bakgrunn i den industrielle revolusjon var med på bringe de ulike partisystemene nærmere hverandre:

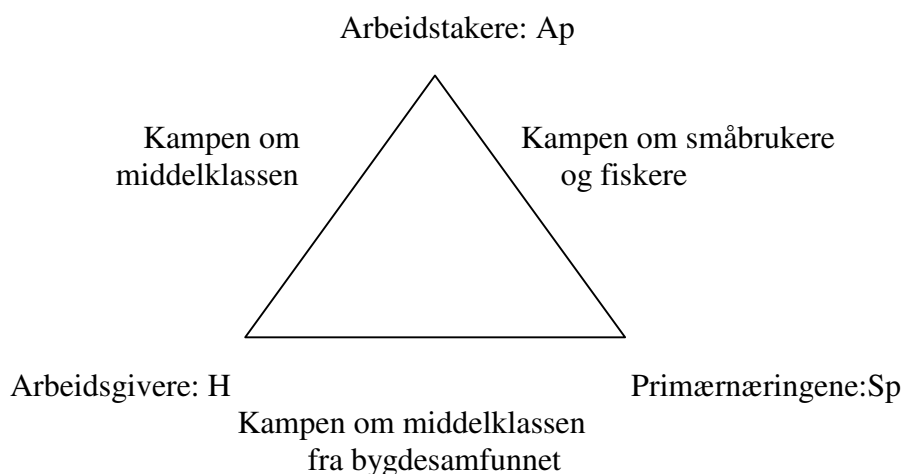
The decisive contrasts among the Western party systems clearly reflect differences in the *national histories of conflict and compromise across the first three of the four cleavage lines* analyzed in our analytical schema: the "center-periphery" the state-church, and the land industry cleavages generated national developments in *divergent* directions, while the owner-worker cleavage tended to bring the party systems *closer to each other* in their basic structure. The crucial differences among the party systems emerged in the early phases of competitive politics, before the final phase of mass mobilization (Lipset og Rokkan 1967: 35).

De første konfliktlinjene førte til ulike interessekonstellasjoner i ulike land. Denne første utviklingen skulle altså få klare konsekvenser for den senere utviklingen av de politiske systemene. Rokkan og Lipset utarbeidet en typologi med en klassifisering over hvilke politiske konstellasjoner som har kommet til uttrykk. De forklarer variasjonen i partisystem med avgjørelser tatt under tre kritiske historiske tidspunkter i de ulike landene. Reformasjonen var opphav til variasjoner mellom de katolske og de protestantiske landene, hvor kampen sto om kirkens posisjon. I de protestantiske landene ble kirken underlagt statlig kontroll, mens den i katolske land hadde mer selvstendig makt. Under den demokratiske

revolusjonen etter 1789 sto kampen om kontrollen med utdanningsinstitusjonene. Den industrielle revolusjon dannet motsetningen mellom økonomiske interesser i byene og på landet, og mellom arbeidernes og kapitalistenes interesser (Lipset og Rokkan 1967: 38).

For å illustrere hvordan disse kritiske tidsperiodene fikk ulike utfall, kan en sammenligne Storbritannia og de nordiske landene. I begge tilfellene ble landene reformerte, men senere utviklet de seg i ulik retning. Den dominerende kulturen i de nordiske landene hadde sine røtter i byen. I norsk sammenheng var dette kanskje spesielt tydelig med en urban embetsmannskultur som i stor grad var kulturelt ulik befolkningen på landsbygda. I Storbritannia hadde den offisielle kulturen sin støtte både på landsbygda og i byen. Opposisjonen mellom senter og periferi, og den økonomiske motsetningen mellom primær- og sekundærsektoren styrket hverandre i Norge, mens de gikk på kryss av hverandre i Storbritannia. "The British structure encouraged a gradual merger of urban and rural interests, while the Scandinavian made for a division and opposition" (Lipset og Rokkan 1967: 41). Partiet Høyre har aldri oppnådd noen stor oppslutning på bygdene i Norge, i motsetning til de konservative i Storbritannia. Med innføringen av allmenn stemmerett og aktualiseringen av de to siste skillelinjene hadde de ulike politiske systemene i stor grad funnet sin framtidige form. Dette illustrerer noe av hovedpoenget til skillelinjemodellen: Særegenheter ved landenes politiske systemer kan i stor grad spores tilbake til de samme konfliktene. Forskjellen ligger i om disse konfliktlinjene krysses hverandre eller om de forsterket hverandre.

Det norske partisystemet er i stor grad preget av tre ulike økonomiske interesser som har stått i opposisjon til hverandre. Disse er arbeiderinteressene, kapitalinteressene og interessene til primærnæringene. Om man framstiller disse motsetningene grafisk (figur 2.1) danner de ytterpunkter i en trekant:

Figur 2.1 Økonomiske motsetninger i arbeids- og varemarkedet

Det viktigste partiet på arbeidspolen er Arbeiderpartiet. Senterpartiet er den viktigste forsvareren av interessene til ansatte og selvstendige i primærnæringen, mens Høyre er den viktigste forkjemperen for kapitalinteressene. I tillegg til politiske partier, er det også knyttet organisasjoner som forsvarer de respektive interessene. Fagbevegelsen er tett knyttet til Arbeiderpartiet, Bondelaget er tett knyttet til Senterpartiet og NHO er tett knyttet til Høyre. Både partiene og disse organisasjonene spiller en viktig rolle i kampen om å sikre de respektive interessene. Mens produsenter i primærnæringene ønsker så god pris som mulig for produktene de leverer, har både arbeidstakere og arbeidsgivere interesse av lave priser. Mens arbeidere vil ha så god lønn som mulig, er dette ikke i arbeidsgivernes interesser uavhengig av om de er plassert nær kapitalpolen eller primærnæringene. Disse tre ytterpunktene framstiller altså de økonomiske motsetningene mellom de ulike samfunnssektorene. Man ser av figuren at konflikten i varemarkedet og konflikten i arbeidsmarkedet faller langs ulike skillelinjer. Disse økonomiske motsetningene ble etablert tidlig på 1900-tallet og er fortsatt viktige i norsk politikk.

Som tidligere nevnt påvirker det institusjonelle rammeverket ulike gruppers sjanse å fremme sine interesser. Med innføringen av allmenn stemmerett og representativt demokrati ble denne representasjonsterskelen senket. De politiske partiene sin framvekst kan dermed sees på som en funksjon av konfliktdimensjoner eller skillelinjer, begrenset og muliggjort av det institusjonelle rammeverket. Slike institusjonelle begrensninger er dermed med å påvirke hvordan de ulike partiene konkurrerer seg i mellom om velgerne. Vi skal nå se på ulike typer

av partikonkurransen. Som påpekt ovenfor har institusjonelle begrensninger som valgordninger en viktig innvirkning på antall partier, mens velgernes adferd ikke er like enkel å forklare.

2.5 Modeller for partikonkurransen

Narud (1996) gjengir en typologi av Rose og McAllister over ulike modeller for å forstå partienes kamp om velgerne. De skiller mellom åpen og lukket konkurranse, og bestemte og ubestemte velgere som kombineres i en firefeltstabell:

		The Electorate	
		<u>Determined</u>	<u>Indeterminate</u>
<u>Minimum</u>		The closed class model	The "fixed track" model
Number of parties			
<u>Maximum</u>		The structured competition model	The open competition model

Figur 2.2 Rose og MacAllisters typologi over ulike modeller for partikonkurransen.

Kilde: Narud 1996 (s. 40, figur 1).

I "the closed class model" er det et minimum av partier, og velgernes stemmegivning blir bestemt av klasses tilhørighet. Valgresultatet er i et slikt system en avspeiling av klasseforholdene. Den neste typen, "The structured competition model", kjennetegnes av mange partier, og determinerte velgere. "Electoral competition is "structured" when the electorate is closed, giving each party a firm base of electoral support, and also divided into a multiplicity of groups." (Narud 1996: 40).

Den tredje typen "The fixed track model", finner vi når det er få partier og velgerne ikke har bestemt seg for parti på forhånd. Denne modellen ligner mye på Downs' (1957) modell for partikonkurransen. Downs hevdet at partier konkurrerer mot hverandre langs en dimensjon, og at denne konkurransen ligner et nullsumspill. Det ene partiets tap er det andres gevinst. Den siste typen blir kalt "den åpne konkurransemodellen" og kjennetegnes av mange partier og at velgerne ikke er determinerte. De blir med andre ord ikke påvirket av faktorer som sosial

bakgrunn og partiloyalitet. Det må understrekes at disse ulike modellene må forstås som idealtyper; empirisk manifesterer partisystemene seg som kombinasjoner av de ulike typene.

Ifølge Narud kan vi se for oss de to første modellene som beskrivende for tiden mellom 1940-tallet og slutten av 1960-tallet. På denne tiden var det liten bevegelse av velgere mellom partier, og velgernes preferanser kunne i stor grad forklares ut fra deres plassering i forhold til de ulike skillelinjene. Man kunne med andre ord predikere partivalg med relativt stor sannsynlighet med bakgrunn i den sosiale strukturen. De to neste modellene, ”The fixed track model” og ”The open competition model”, er bedre egnet til å beskrive utviklingen fra 1970-tallet og framover. Fra denne perioden har de norske stortingsvalgene blitt preget av større velgerbevegelser, og sammenhengen mellom den sosiale strukturen og partipreferanse har blitt svakere. Dagens velgere blir med andre ord i mindre grad enn tidligere påvirket av strukturelle bakgrunnsfaktorer. Slike økte velgerbevegelser har viktige teoretiske implikasjoner. Om man ikke i like stor grad som tidligere kan se på partivalg som et uttrykk for velgerens posisjon i den sosiale strukturen, hvordan kan man da forklare den enkeltes partipreferanse? Dette er et spørsmål som vil bli behandlet senere i kapittelet. Før det blir gjort vil jeg presentere tre ulike forklaringsmodeller som har ulike hypoteser om forholdet mellom velgere og politiske partier.

2.6 Modeller for velgeradferd

Siden utviklingen har gått i retning av mindre sammenheng mellom tradisjonelle skillelinjer og partipreferanse, hevder Narud (1996) at partiene i stadig mindre grad kan regne med stabil oppslutning. Dette fører til en strategisk usikkerhet som gjør at partiene må aktivt tiltrekke seg velgere som ikke stemmer på bakgrunn av tilhørighet til en spesifikk samfunnsgruppe. Selv om en del av partienes oppslutning fortsatt har sin bakgrunn i sosioøkonomiske forhold, har det de senere årene blitt lagt mer vekt på saksstemmegivning. Det er hovedsakelig tre konkurrerende modeller som forklarer forholdet mellom velgere og parti: ”Nærhetsteorien”, ”saliency theory” og ”retningsteorien” (Narud 1996: 43)⁴.

Nærhetsteorien kommer fra Downs (1957) som ser på velgere plassert langs en dimensjon som partier beveger seg langs for å søke oppslutning. Denne teorien bygger på en rational-

⁴ Jeg har valgt å oversette de engelske begrepene ”proximity theory” og ”directional theory” til nærhetsteorien og retningsteorien. Jeg fant ikke noen fullgod oversettelse for ”saliency theory”, og valgte derfor å bruke det engelske ordet.

choice modell, og både velgere og parti sees på som motiverte av egeninteresse (Listhaug 1989). Det antas at velgerne stemmer på det partiet eller personen som står en selv nærmest. En slik modell for velgeradferd passer ifølge Narud godt til en situasjon som ligner på "the fixed track model". I en slik modell antas det at partienes konkurranse skjer langs en enkelt dimensjon, og partiene søker oppslutning ved å posisjonere seg nær sentrum for å maksimere antallet potensielle stemmer. En slik modell forutsetter at velgerne stemmer på det partiet som står en selv nærmest, noe som står i motsetning til de to andre modellene.

Budge og Farlie (1983) har sitt opphav til saliency-teorien. Sentralt i denne modellen er en antakelse om at partikonkurransen foregår langs flere politiske dimensjoner eller skillelinjer. Disse skillelinjene eller politiske dimensjonene varierer i betydning mellom de ulike partiene, og de prøver å tiltrekke seg stemmer ved å skape oppmerksomhet om "sine" saker. I motsetning til nærhetsteorien forutsetter saliency-teorien at det eksisterer latente politiske dimensjoner som kan aktualiseres i løpet av en valgkamp, enten av partiene selv eller av media. Petrocik (1996) sin teori om sakseierskap kan sees på som en videreutvikling av teorien til Budge og Farlie. Han hevder at politiske partier eller kandidater nyter troverdighet på visse politikkområder på *tvers* av partiskillene. For å nyte slik troverdighet må partiet vise til en historie som forsvarer av de aktuelle sakene. Denne teorien ble opprinnelig utviklet for topartisystemer som det amerikanske. Rune Karlsen (2003) tilpasset denne teorien til flerpartisystemer. Han hevdet at flerpartisystemer skiller seg fra topartisystemer, siden partiene kan plasseres i en skillelinjestruktur som er mer dynamisk enn det amerikanske topartisystemet. Et parti sin troverdighet vil derfor i en norsk sammenheng tilbakeføres til deres plassering i forhold til konfliktdimensjoner, selv om også mer kortsiktige endringer spiller en betydning. Eksempelvis har Senterpartiet stor troverdighet og sakseierskap til EU-spørsmålet, mens abortsaken har blitt sett på som Kristelig Folkeparti sin sak (Aardal, Krogstad, Narud og Waldahl 2004: 23). De påpeker at partienes eierskap til enkeltsaker vil bli viktigere om velgerne blir løsere tilknyttet partiene, noe som mye tyder på.

MacDonald og Rabinowitz (1989) utviklet retningsteorien for velgeradferd. Denne teorien har en del likheter med saliency-teorien ved at begge disse teoriene passer til politiske systemer med flere dimensjoner eller skillelinjer. Sentralt i denne teorien er en antakelse om at velgerne oppfatter ulike politiske saker som to motsatte alternativer man enten kan være for eller mot. Om partiene blir oppfattet som nøytrale i et spørsmål, blir de ikke evaluert av

velgerne i forhold til dette spørsmålet⁵. Partiene må gi tydelige signaler til velgerne for å tiltrekke seg stemmer, og det eksisterer en sammenheng mellom velgere og partiets intensitet på de politiske sakene:

[...] we find that when parties occupy a centrist position on an issue they are not evaluated on the basis of that issue. Voters neither love nor hate a party in the middle. Thus, in order to build support on the basis of issues, parties must offer some strong stands (Macdonald, Listhaug og Rabinowitz 1991:1107).

En sentral hypotese i litteraturen om retningsteorien er at mindre sofistikerte velgere passer best til en slik modell, mens de mer sofistikerte har større evne til å evaluere politiske partiers standpunkt på en mer nyansert måte (MacDonald, Rabinowitz og Listhaug 1995). De mindre sofistikerte velgerne er i større grad avhengig av klare signaler fra partiene på de ulike sakene, mens de mer sofistikerte har et bedre bilde av partienes posisjoner på ulike saker, og er derfor ikke like avhengig av klare politiske signaler fra partiene.

I den empiriske analysen senere i oppgaven vil jeg se om jeg kan finne støtte til en av modellene framfor de andre. I litteraturen er det særlig nærhetsteorien og retningsteorien som har blitt testet empirisk mot hverandre. Disse har motsatte hypoteser om hvordan velgerne forholder seg til partiene. Som begrepene indikerer hevder den ene teorien at velgerne stemmer på det partiet som ligger en selv nærmest, mens den andre teorien hevder at velgerne stemmer på det partiet som har et mer ekstremt syn enn velgeren selv.

Hypotesen i saliency-teorien om at partiene prøver å skaffe fokus på sine kjernesaker vil være fokus for kapittel tre. Det vil bli lagt vekt på andre undersøkelser som sier noe om hvilke partier som har "eierskap" til hvilke saker. Dette vil bli sett i en sammenheng med hvilke saker som var mest framme i media under valgkampen, og endringer i de ulike partienes oppslutning. Om det viser seg at datamaterialet er i overensstemmelse med de sentrale hypotesene i teorien, kan dette tas til inntekt for teorien. I kapittel fem og seks vil det bli fokusert på de to andre modellene, retningsteorien og nærhetsteorien. Det vil bli undersøkt om den empiriske analysen kan si oss noe om sammenhengene mellom velgere og partier. På grunn av metodiske aspekter som vil bli gjennomgått senere, vil analysen gi et godt

⁵ Dette står dermed i en klar motsetning til antakelsen i proximity-teorien, som forutsetter at velgerne stemmer på det partiet som ligger en nærmest i saker.

utgangspunkt til å se på de ulike partienes velgere sine posisjoner i forhold til aktuelle politiske dimensjoner. Deretter vil variasjoner i forhold til geografi, alder og utdanning bli undersøkt. Som nevnt ovenfor er det en sentral antakelse at de velgerne med lavere grad av politisk sofistikertethet og kunnskap i større grad enn de med mye kunnskap og sofistikertethet, er avhengig av klare politiske signaler. Dette vil bli behandlet i forbindelse med den empiriske analysen.

2.7 Nyere utviklingstrekk

Som nevnt ser Lipset og Rokkan (1967) for seg at den historiske utviklingen av partisystemet i Norge har blitt formet av ulike samfunnsgruppers krav og interesser, samtidig som også strukturelle begrensninger i det institusjonelle rammeverket har spilt en rolle. I perioden etter andre verdenskrig har man sett at det har skjedd store økonomiske og sosiale endringer. Det har blitt stadig færre ansatte i primærnæringene, og de siste årene har den tradisjonelle arbeiderklassen minket i størrelse. Samtidig har man sett at det har skjedd en stor tilstrømming til middelklasseyrker. Med Lipset og Rokkans skillelinjebaserte tilnærming kan vi forvente at de ulike samfunnssektorenes relative størrelse vil ha en påvirkning på de ulike politiske partienes oppslutning (Valen 1992). De senere årene har vi sett en utvikling der stadig flere tar høyere utdanning og blir medlemmer av middelklassen. Medlemmer av denne middelklassen er en stor gruppe som ikke har noen entydig plassering i skillelinjestruturen slik den er beskrevet av Lipset og Rokkan. Økningen av andelen i ”den nye middelklassen” i forhold til de andre sektorene har gjort at de politiske partiene har prøvd å tilrekke seg disse. De har ingen klar plassering i den økonomiske konflikten mellom arbeidere og arbeidsgivere, men havner en plass mellom denne motsetningen. Selv om de i likhet med arbeiderklassen mottar lønn, har de også en del kjennetegn som høy utdanning som gjør at de ligner på den tradisjonelle middelklassen. I en marxistisk forståelse av begrepet kan vi si at de har en motsetningsfylt klasseposisjon og derfor ikke har noen klar plassering i forhold til de økonomiske skillelinjene (Wright 1985).

I tråd med diskusjonen ovenfor om retningsteorien mener Listhaug (1989) at høyere utdanning kan være med å bidra til en løsere tilknytning til konfliktstrukturen, siden dette ofte fører med seg en politisk selvstendigjøring. Ifølge dette perspektivet kan vi altså forvente at økt utdanning fører til en mindre sammenheng mellom klassesetilhørighet og politiske valg.

2.8 Ny politikk

Innen nyere perspektiver på politiske endringer i vestlige industrisamfunn er en sentral antakelse knyttet til Bell sitt begrep om "det postindustrielle samfunn". Bell hevder at vi er på vei over til en ny samfunnsform hvor kulturen spiller en mer selvstendig rolle. Dette avviker fra både den marxistiske og den strukturfunksjonalistiske forståelsen av kulturen som determinert av den sosiale strukturen. Bell sitt sentrale poeng er at i det postindustrielle samfunnet står den enkelte mye friere enn i det industrielle samfunnet. I dag har det materielle velstandsnivået muliggjort flere valg enn det som var vanlig tidligere. Man kan i større grad velge sin egen livsstil og kulturelle tilknytning i livet. Ronald Inglehart (1977) hevder at den sentrale politiske konfliktdimensjonen i framtiden vil dreie seg om materialistiske versus postmaterialistiske verdier (MPM-dimensjonen). Denne endringen skjer gradvis gjennom at eldre generasjoner dør ut og nye kommer til. Sentralt her er en hypotese om at ens verdier i stor grad blir formet som ung. De eldre generasjonene som vokste opp før krigen opplevde mindre materiell sikkerhet, og legger dermed også relativt større vekt på dette enn dagens unge. Siden de fleste unge i dag har dekt de viktigste materielle behovene, formes de i mindre grad til å fokusere på slike materielle verdier. De tar det materielle velstandsnivået for gitt, og blir dermed også mer fokuserte på immaterielle eller postmaterielle verdier som selvrealisering og miljøvern. Det sentrale skillet mellom slike postmaterielle verdier og de tradisjonelle konfliktene beskrevet av Lipset og Rokkan er dermed om de er preget av økonomiske interesser. Nyere postindustrielle politiske konflikter er et uttrykk for verdimotsetninger uten direkte tilknytning til materielle forhold, mens de tradisjonelle konfliktene er mer av en økonomisk karakter. Dette skillet er ikke alltid like enkelt å trekke, siden også immaterielle verdier som regel har økonomiske konsekvenser om man vil realisere disse i praktisk politikk. Jenssen (1993) uttrykker det slik: "Når et standpunkt er uttrykk for økonomisk egeninteresse, er det gammel politikk, når standpunktet er avledet av personlige ikke-materielle verdier, er det et uttrykk for ny politikk" (s. 63). Ifølge nypolitikkperspektivet vil vi med andre ord se en omforming av det politiske landskapet der nye, postindustrielle ikke-økonomiske politiske konfliktdimensjoner vil bli viktigere. Vi vil se en overgang fra et klassebasert til et verdibasert konfliktlinjemønster, hvor altså MPM-dimensjonen vil være den viktigste ifølge Inglehart (Knutsen 1988). Dette ble undersøkt av Knutsen (1985) og han fant at en slik konflikt ikke kan sies å ha blitt den viktigste på bekostning av de mer tradisjonelle motsetningene, selv om den spiller en viss rolle. I stedet hevder han at den tradisjonelle konflikten mellom arbeidstakere og arbeidsgivere har fått en annen karakter. Mens dette

tidligere var en økonomisk interessekonflikt, har denne fått mer et preg av verdikonflikt hvor en sosialistisk ideologi står i motsetning til en borgerlig ideologi. Konfliktlinjen opprettholdes selv om det økonomiske aspektet har blitt mindre viktig som følge av en institusjonaliseringsprosess skapt av organisasjoner og politiske partier med opphav i denne konflikten. Denne motsetningen har blitt så sentral i det politiske systemet at den opprettholdes selv om den underliggende økonomiske konflikten som skapte den i utgangspunktet har blitt mindre viktig.

Som Listhaug (1989) påpeker er ikke verdikonflikter i seg selv noe nytt i den tradisjonelle skillelinjemodellen. Det som er forskjellig er at de nye verdimotsetningene i mindre grad enn eldre verdimotsetninger er fundert i sosiale strukturer. Om vi i framtiden bare vil se at de gamle skillelinjene får mindre forklaringskraft (dealignment) eller om vi vil se at nye, postindustrielle politiske dimensjoner vil ta over (realignment), er fortsatt et spørsmål det råder en del uenighet om. Partienes rolle i forhold til slike nye politiske dimensjoner er sentral:

The instability created by the changes in the social structure is paralleled by changes in political issues. A given party structure tends to freeze the dominant political issues in the period when the parties were formed. Although this is an extreme simplification, it points to the conservative nature of political organizations. These often develop from interests associated with given sets of issues, round which defences are built. New issues will consequently have trouble to penetrate the boundaries of the system of existing political parties (Listhaug 1989: 12).

Etter at partisystemet i stor grad "frøs fast" rundt 1920, hevder Listhaug at det eksisterende partisystemet har vært under økende press. Som vi så i kapittel en, er denne hypotesen også i tråd med Aardal (1994) sin tolkning av Lipset og Rokkans skillelinjemodell. Listhaug mener videre at nyere politiske saker som ikke var en konstituerende del av det politiske landskapet har gjort at de ulike partiene kan sies å "henge etter" samfunnsutviklingen ellers. Om partiene er i utakt med velgerne, kan dette legge grunnlaget for nye partier. Framveksten av nye politiske partier som Sosialistisk Venstreparti og Fremskrittspartiet og Venstres splittelse kan sees i en slik sammenheng hvor nyere politiske saker ikke ble fanget opp av de eksisterende partiene. Jenssen (1999) peker på at de politiske partiene har problemer på grunn av endringer i forholdet mellom velgere og parti. De yngre og mer velutdannede etterkrigsgenerasjonene

har et litt annet forhold til partiene enn det som var vanlig tidligere. Mens man tidligere hadde en politisk elite som styrte sine tilhengere, er situasjonen nå omvendt. Nå må politikerne handle i forhold til de krav de møter fra velgerne:

The new "cognitively mobilized" and well-educated generations are not dependent on cues from the political parties, on the contrary, they take part in ad hoc politics to put pressure on the established political institutions, including the political parties. Their style of political action has been described as "elite-challenging" and "anti-establishment (Dalton & Kuechler 1990)" (Jenssen 1999: 160)

Her ser vi at antakelsen fra retningsteorien om selvstendige og politisk sofistikerte velgere har sin parallell i nypolitikkperspektivet. Begge disse perspektivene antar at velinformerte og høyt utdannede velgere ikke passivt følger partiets syn på ulike saker. De er mindre avhengige enn de mindre sofistikerte velgerne av å få klare signaler fra partiet om hva de skal mene om ulike saker. Partiene må derfor balansere hensynet mellom å holde på gamle velgere og kjernesaker, samtidig som de bør inkorporere nye konfliktdimensjoner for å trekke til seg nye velgergrupper som blir mobilisert på bakgrunn av disse. Slike nye konfliktdimensjoner er dermed en utfordring for de etablerte politiske partiene. De representerer både en mulighet og et problem. Forholdet mellom gamle og nye konfliktdimensjoner i norsk politikk vil ha et sentralt fokus i analysekapittelet. Det vil empirisk bli undersøkt om vi kan snakke om nyere politiske konfliktlinjer i Norge, og i så fall hvordan de plasserer seg i forhold til de mer tradisjonelle skillelinjene beskrevet over. Når det gjelder Knutsen (1985) sin hypotese om at den opprinnelige økonomiske konflikten med utgangspunkt i arbeidsmarkedet har utviklet seg til å bli en verdikonflikt, er dette et omfattende spørsmål som ikke vil bli empirisk undersøkt. Om det viser seg at Knutsen har rett i sin hypotese, kan en slik konflikt likevel neppe karakteriseres som en nypolitisk konfliktdimensjon. Spørsmålet om hvordan man kan identifisere nypolitiske konfliktdimensjoner vil bli nærmere diskutert i kapittel fem.

2.9 Oppsummering

Dette kapittelet startet med en klargjøring av skillelinjebegrepet. Jeg har tatt utgangspunkt i Bartolini og Mair sin forståelse av begrepet, som også Aardal (1994) legger til grunn. Sentrale poenger her er at en skillelinje må skille individer og grupper på grunnlag av kjennetegn som klasse eller religion. Disse individene eller gruppene må ha et normativt element som binder

de sammen og bidrar til en kollektiv identitet. Skillelinjen må i tillegg ha et organisatorisk uttrykk. Det må eksistere et parti eller en organisasjon som arbeider for gruppens interesser. I denne oppgaven vil begrepet skillelinje bli brukt når jeg henviser til de tradisjonelle politiske konfliktene beskrevet av Lipset og Rokkan. Når andre politiske konflikter har blitt omtalt, har jeg vekselvis benyttet meg av begreper som konfliktdimensjon, konfliktlinje og politisk motsetning. Variasjonen i begrepsbruken har sin bakgrunn i et ønske om å variere språket, og de har blitt brukt i samme hensikt: Å beskrive politiske konflikter eller motsetninger som ikke oppfyller kravet om å bli kalt skillelinje. Etter at disse begrepene ble klargjort, ble det norske valgforskningsprogrammet kort presentert. Her ble det lagt vekt på hvilke faglige tradisjoner som lå til grunn for valgforskningen, spesielt Lipset og Rokkan sin fastfrysningshypotese. Deres perspektiver har stått sentralt og ”utgjør så å si *den* politisk-sosiologiske modellen for politiske konfliktlinjer som det meste av litteraturen på området forholder seg til” (Knutsen 1988: 156). Videre blir det gjort rede for en typologi over fire ulike typer partikonkurranse, for å illustrere den politiske utviklingen. I denne typologien er det antall partier og i hvor stor grad velgerne er determinerte som er avgjørende for hvilken modell som best kan beskrive partienes konkurranse seg i mellom. Ifølge Narud (1996) er de to modellene med determinerte velgere beskrivende for den politiske situasjonen fram til 1970-tallet. Siden den tid har velgerne blitt mindre determinerte, og de to neste modellene er mer beskrivende for dagens partikonflikt. Mens man tidligere med relativt stor presisjon kunne predikere partipreferanse på bakgrunn av strukturelle bakgrunnsvariabler som klasses tilhørighet og geografi, har vi sett at dette har blitt vanskeligere med tiden. På grunn av endringer som det økte utdanningsnivået og de ulike samfunnssektorenes relative størrelse har man sett en løsrivelse mellom sosial bakgrunn og partitilhørighet. Innen nyere perspektiver har kanskje Inglehart bidratt med det mest sentrale. Han hevder at vi ser framveksten av en politisk konflikt mellom tradisjonelle materialister og moderne postmaterialister. Ifølge Inglehart er dette en konfliktlinje som på sikt vil bli den dominerende, mens de fastfryste skillelinjene fra 1920-tallet er på vei til å forsvinne. Dette er et empirisk spørsmål som det ikke kan sies å være noen enighet om i litteraturen. I denne oppgaven vil jeg undersøke om vi kan identifisere slike nye politiske konfliktlinjer i Norge. Sentralt her vil være deres posisjon i forhold til de mer tradisjonelle skillelinjene, og partienes plassering i forhold til disse.

I dette kapittelet presenterte jeg tre ulike modeller for hvordan vi skal forstå sammenhengen mellom partier og velgere. De vektlegger litt ulike sider av dette forholdet, men både saliency-teorien og retningsteorien peker på sentrifugale krefter hos velgerne. Hver på sin

måte viser de at de politiske partiene tjener på å fjerne seg fra det politiske sentrum, mens nærhetsteorien antar at partiene vil tjene på å samle seg i midten. I litteraturen som omhandler retningsteorien er det en sentral hypotese at denne teorien passer bedre til å forklare velgere med lav grad av politisk sofistikertethet, enn de høyt sofistikerte. Mens de med lav interesse og kunnskap om politikk trenger tydelige signaler og "cues" fra de politiske partiene, blir det antatt at de med høy interesse og kunnskap har bedre evne til å vurdere partienes politiske posisjoner. De er dermed ikke like avhengige tydelige signaler som de mindre sofistikerte velgerne. I den empiriske analysen vil jeg undersøke om det er noe i materialet som kan være med på å støtte opp om en slik hypotese.

Kapittel 3

Stortingsvalget 2001

I dette kapittelet vil jeg prøve å gi en oversikt over de viktigste hendelsene i valgkampen og knytte disse til selve valgresultatet. Her står teorien om sakseierskap sentralt. Denne teorien antar en sammenheng mellom partienes oppslutning og de sakene som dominerer valgkampen. Ifølge Narud og Valen (2001) finner de støtte for teorien om sakseierskap, og at endringer ved valg kan føres tilbake til aktuelle politiske stridsspørsmål. Jeg legger derfor vekt på de viktigste sakene under valgkampen i 2001 og setter disse i sammenheng med valgresultatet. Jeg har i den sammenhengen også valgt å kort kommentere de viktigste endringene i valgkampsaker og partiopplutning fra valgene i 1993 og 1997, for bedre å illustrere dette.

For å forstå partienes oppslutning er det også viktig å se på stabiliteten i velgermassen. Jeg vil derfor også undersøke velgervandringer mellom partiene, og se i hvor stor grad partiopplutningen er preget av stabilitet og endring. Ved å sette disse valgene inn i en større sammenheng, vil dette gi en tolkningskontekst som vil være nyttig som bakgrunn for analysekapittelet.

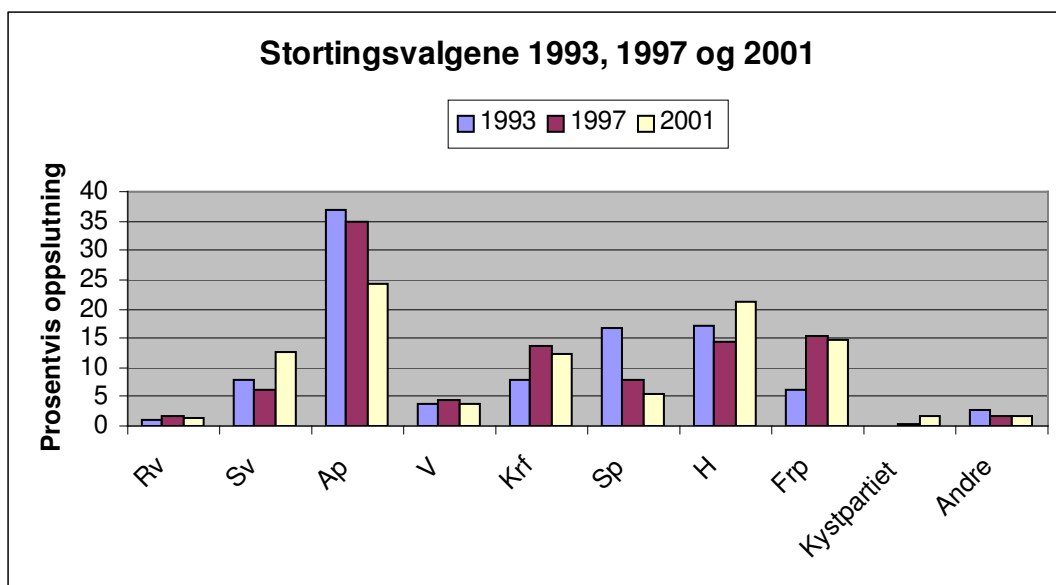
Valget i 2001 var katastrofalt dårlig for det daværende regjeringspartiet, Arbeiderpartiet. Ved valget i 1997 oppnådde det 35 prosent oppslutning, noe partilederen Thorbjørn Jagland mente ikke var tilstrekkelig for å søke makt som regjeringsparti. I stedet dannet Venstre, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet regjering. Denne regjeringen ble senere felt på gasskraftsaken av Arbeiderpartiet og Høyre, som gikk inn for en slik utbygging. Resultatet var at Bondevikregjeringen ble kastet på et relativt populært standpunkt. Stoltenbergregjeringen som overtok etter Bondevik hadde et vanskelig utgangspunkt og kort tid til å overbevise før valget i 2001.

3.1 Stortingsvalgene i 1993, 1997 og 2001.

De største endringene ved valget i 1993 var for Sp, H og Frp. Sp gjorde et veldig godt valg, med 16,7 prosent oppslutning, noe som var mer enn en dobling fra forrige stortingsvalg og ble det partiet med nest flest stortingskandidater. Høyre fikk kun 17 prosent oppslutning, noe som

må karakteriseres som et dårlig resultat. Frp fikk mer enn halvert sin oppslutning fra valget i 1989, og endte på 6,3 prosent. Ved valget i 1993 var det EU- saken som dominerte. En undersøkelse viste at hele 65 prosent av velgerne så på denne saken som den viktigste for deres stemmegivning (Aardal 1999a). Antakeligvis er dette den viktigste grunnen til Sp sin fremgang, siden dette var en sak de tydelig hadde markert seg på.

Ved valget i 1997 gjorde KrF og Frp sine beste valg noensinne. Høyre gjorde sitt historisk dårligste valg noensinne, og Arbeiderpartiet sitt dårligste siden 30-tallet. Arbeiderpartiet klarte ikke å oppnå det berømte målet med 36,9 prosent oppslutning som de fikk i 1993. Som kjent hadde Thorbjørn Jagland satt dette som grense for om de skulle søke fortsatt regjeringsmakt. Senterpartiet gjorde et dårlig valg der oppslutningen ble halvert fra valget i 1993. Ved valget i 2001 var det Høyre og Sosialistisk Venstreparti som gikk mest fram, og ble utropt som ”valgets vinnere”. For Arbeiderpartiet sin del må man helt tilbake til 1909 for å finne et dårligere resultat, dersom man holder valget etter splittelsene i begynnelsen av 20-tallet utenfor. Nedenfor er de ulike partienes prosentvise oppslutning vist grafisk for å gi et inntrykk av endringene mellom valgene.

Figur 3.1 Endringer i partienes oppslutning.

Kilde: Stortingsvalgundersøkelsen 2001.

3.2 Velgervolatilitet

Som nevnt ovenfor i teorikapittelet har man kunnet se at stadig flere velgere skifter parti mellom valgene. Etter krigen var det til å begynne med små endringer i oppslutning for partiene fra valg til valg, men trenden har vært økende. Valget i 1973 er i en særstilling, der de aggregerte endringene, eller nettoendringene fra tidligere valg nesten ble firedoblet. Slike nettoendringer er et mål på de totale endringene i de ulike partienes oppslutning. At nettoendringen var spesielt stor i 1973 har sannsynligvis mye med folkeavstemmingen om EF å gjøre, hvor mange velgere lot standpunktet i denne saken være bestemmende for partipreferanse. Andre grunner til den store økningen i velgervandringene var at det stilte to nye parti til dette valget, nemlig Sosialistisk Valgforbund og Anders Langes Parti. I tillegg delte Venstre seg i to før valget på grunn av indre stridigheter knytta til norsk medlemskap i EF. Dette bidro til en økning i velgervandringen. I de siste årene har den aggregerte vandringen mellom partiene stabilisert seg på ca 15-16 prosent (Aardal 2003). Et annet utviklingstrekk er at stadig flere velgere har bestemt seg seinere i valgkampen. Ved valget i 2001 var det ca 47 prosent som ventet med å bestemme seg for et parti til selve valgkampen. Selv om dette var noe lavere enn valget i 1997, har den langsiktige trenden vist at stadig flere bestemmer seg under valgkampen og like før valget.

Slike aggregerte endringer i partienes oppslutning viser bare en del av bildet til endringene. De viser bare den totale endringen i partienes oppslutning, men om man ser på de totale skiftene mellom partiene fra valg til valg, blir tallene mye høyere. Fra 1997 til 2001 skiftet 37 prosent av velgerne parti. Om man i tillegg tar med de som enten gikk til eller fra "hjemmesitterne", og endringer i selve elektoratet på grunn av død og nådd myndighetsalder, utgjør disse vandringene til sammen 44 prosent (Aardal 2003). Med andre ord utgjør de som ikke stemte ved ett av de to valgene, og de som skiftet parti til sammen nesten halvparten av velgerne. Likevel er det viktig å poengtere at disse skiftene ikke skjer tilfeldig, men følger et bestemt mønster. Krysstabellen nedenfor viser sammenhengen mellom partipreferanse i 1997 og 2001 (tabell 3.1):

Tabell 3.1 Stemmegivning i 2001 etter stemmegivning 1997. Tallene er i prosent (N=1662) Kilde: Stortingsvalgundersøkelsen 2001.

<u>Stemmegivning 1997</u>	<u>Stemmegivning 2001- manntallskontrollert</u>										
	Rv	Sv	Dna	V	Krf	Sp	H	Frp	andre	Ikke stemt	Total
Rv	34	28	3	7	--	--	3	3	7	14	100
Sv	4	70	9	1	1	1	4	--	1	8	100
Dna	--	9	57	1	3	1	12	3	1	12	100
V	--	11	5	48	5	5	14	1	--	11	100
Krf	--	4	3	3	59	1	10	5	2	13	100
Sp	1	12	2	2	8	58	3	2	2	10	100
H	--	1	3	3	3	--	73	5	1	11	100
Frp	1	3	2	--	3	1	20	51	4	17	100
Andre partier/liste	--	--	17	--	--	--	--	--	33	50	100
Hadde ikke stemmerett	3	16	8	1	4	4	17	8	3	38	100
Ikke anledning	--	13	6	--	3	6	28	13	3	28	100
Stemte ikke, andre grunner	--	9	4	1	4	3	15	5	1	58	100
Stemte blankt	--	40	--	--	20	--	20	--	--	20	100
Vil ikke svare	--	--	3	--	--	--	--	--	--	97	100
Vet ikke	--	15	7	5	2	2	12	10	5	41	100

Som man kan se av denne tabellen, er det mellom 34,5 prosent (RV) og 72,8 prosent (Høyre) som stemte på samme parti ved valgene i 1997 og 2001. De største overgangene er mellom de partiene som ligger nærme hverandre politisk, om vi tar utgangspunkt i den konvensjonelle framstillingen av partiene som plassert langs en venstre-høyreakse. Valgvinnerne Høyre og SV får store tilstrømminger av velgere fra de andre partiene. Det største bidraget til Høyre kommer fra Frp, hvor 20 prosent av de som stemte på dette partiet valgte å støtte Høyre i 2001. Hele 28 prosent av de som stemte på RV i 1997 stemte på SV i 2001. Ellers er det begrensede overganger mellom fløypartiene. Ingen av de som stemte på SV i 1997 stemte på Frp i 2001. Motsatt var det en liten overgang fra Frp til SV. Ellers kan vi se at velgervandringen fra sentrumpartiene går i begge retninger. Blant de som stemte på Venstre i 1997, er det betydelige overganger både til SV og H.

Blant de som ikke hadde stemmerett i 1997 er det også mange som velger SV og H i 2001, med henholdsvis 16 og 17 prosent oppslutning. Blant disse førstegangsvelgerne er Ap nede i bare 8 prosent oppslutning. Selv om datagrunnlaget er lite (N=115) er det i tråd med andre

undersøkelser på feltet at Arbeiderpartiet gjør det dårlig blant unge velgere, se for eksempel Aardal (1999a) og Reidar Madsen (2005).

Hovedbildet fra tabell 3.1 er at det er mange som skifter mellom partiene, men disse skiftene skjer ikke tilfeldig. Den totale velgervandringen har økt de siste årene, noe som gir seg utslag i større endringer i partienes oppslutning fra valg til valg. Det kan se ut som om partiene i stadig minkende grad kan regne med at velgerne stemmer av gammel vane.

3.3 Valgkampen 2001

Som kjent overtok Arbeiderpartiet regjeringsansvaret i mars 2000, etter at Bondevik hadde stilt kabinettspørsmål i gasskraftsaken. Mange mente at dette var en dårlig sak å overta på, også innad i Arbeiderpartiet. Ifølge en meningsmåling tapte Arbeiderpartiet 155.000 potensielle stemmer på dette (NTB 20.03.2000). Likevel gjorde de det godt på meningsmålingene tidlig i regjeringsperioden. Det var knyttet store forventninger til denne regjeringen, men siden de var i mindretall i Stortinget hadde de begrensede muligheter for å gjennomføre sin politikk. Sentrumspartiene som hadde blitt felt, hadde ikke noe stort ønske om å støtte en ny regjering, og Høyre var opptatt å vise avstand til partiet som de indirekte hadde vært med på å innsette (Aardal 2003). Sommeren 2000 fikk Arbeiderpartiet lav oppslutning på meningsmålingene, og de svekket sin posisjon ytterligere etter hvert. Før landsmøtet høsten 2000 hadde Arbeiderpartiet en oppslutning godt nede på 20-tallet. Frp fikk også for første gang størst oppslutning av alle partier på en del meningsmålinger. Journalistene Bonde og Saure (2000) mener at Arbeiderpartiet i denne tiden er preget av store interne stridigheter mellom ulike fløyer, hvor også lederstriden mellom Stoltenberg og Jagland er en del av dette bildet. Også våren og sommeren 2001 får Arbeiderpartiet dårlige resultater på meningsmålingene, og klarer ikke å begeistre velgerne. Når man ser de vedvarende dårlige resultatene til Arbeiderpartiet over tid, kombinert med en del indre uro i partiet kan det være nærliggende å anta at dette førte til en negativ "bandwagon-effekt" hvor det negative fokuset var med på å holde velgerne vekk fra partiet. Som en kan se av tabellen over, mistet Arbeiderpartiet mange velgere både til Høyre og til Sosialistisk Venstreparti. Som vi skal se under, kan en del av forklaringen til dette være på grunn av sakene som dominerte valgkampen. En annen grunn til Arbeiderpartiets lave oppslutning kan være at de ble sett på som årsaken til de problemene velgerne var opptatt av.

3.4 Sakseierskap

For å forklare hvorfor valgresultatene endte som de gjorde, kan man legge til grunn ulike perspektiver. En sentral tilnærming er å se på hvilke saker som dominerte valgkampen. Aardal og Waldahl (2004) peker på at media spiller en viktig dagsordenfunksjon. Når de sakene i valgkampen som får mest dekning av media knyttes til spesielle partier, kan man ifølge teorien om sakseierskap⁶ vente at disse partiene tjener på dette. Aardal og Waldahl fant at medias rolle er relativt beskjeden i påvirkning av velgernes vurdering av partienes sakseierskap, men at det likevel er ”fullt mulig å vinne eller tape sakseierskap i løpet av en hektisk valgkamp” (s. 284). Narud (2003) undersøkte hvilke saker velgerne oppfattet at regjeringen Stoltenberg hadde håndtert på en god måte. Om man ser bort fra fredskapende arbeid og forholdet til EU er det en majoritet av respondentene som oppgav at regjeringen gjorde en dårlig jobb. Nærmere 70 prosent mente at de gjorde en dårlig eller svært dårlig jobb når det gjaldt skole- og utdanningspolitikken. I denne saken vurderte også majoriteten av Arbeiderpartiets egne velgere regjeringens innsats som dårlig.

I begynnelsen av valgkampen før valget i 2001 gjorde Arbeiderpartiet det godt ved å fokusere på Høyre sine forslag til kutt i sykelønnsordningen. Senere ble det avslørt at ledelsen i Arbeiderpartiet hadde diskutert lignende forslag, og derfor mistet mye troverdighet i dette spørsmålet. Lederen i Arbeiderpartiet pekte på dette i et intervju etter valget:

Når vi kjørte den saken [sykelønnsordningen] så sterkt i valgkampen, og det samtidig kom fram at vi jobbet med et annet opplegg, avdekket det en svakhet i partiet. Vi har noen strukturer som kortslutter de beslutninger partiet har tatt på landsmøtet. Det skaper en tillitskrise (Thorbjørn Jagland i intervju med Dagbladet 20.09 2001, min tilføyning).

⁶ Sakseierskap er en teori som bygger på en antakelse om at ulike partier har spesielle saker de har høy troverdighet på. Se Petrocik (1996) for en grundigere forklaring. Rune Karlsen (2003) peker på at denne teorien bygger på en forutsetning om stabilt sakseierskap, og er utformet innenfor det amerikanske topartisystemet. Han hevder at man dermed ikke kan overføre denne teorien direkte til flerpartisystemer, og han antar at sakseierskapet dermed er mindre stabilt i flerpartisystemer enn i topartisystemer.

Aardal (2003) hevder at de store svingningene kan ha sin bakgrunn i saker som var sentrale i valgkampen, noe som også er en hypotese i teorien om sakseierskap. I denne tabellen er det oppgitt en del ulike valgkampsaker, og hvor sentrale velgerne så på disse ved valgene i 1993, 1997, og 2001.

Tabell 3.2 Viktigste saker ved valgene i 1993, 1997 og 2001. Tallene er i prosent. Kilde: Aardal 2003 (s.16, tabell 1.4)

Viktigste valgkampsaker	1993	1997	2001	Endring 1997-2001
Skatter og avgifter	5	9	34	+25
Skole og utdanning	5	14	34	+20
Helse	3	30	22	-8
Eldreomsorg	10	33	16	-17
Barne og familiepolitikk	8	16	14	-2
Miljø	7	10	8	-2
Distriktpolitikk	1	7	7	0
Sykelønn	-	-	6	6
Sosial utjevning	2	10	5	-5
Innvandring	6	6	4	-2
Eu-saken	65	4	2	-2
N	1671	1644	1753	

Her viser det seg at det er skatter og avgifter og skole og utdanning som blir sett på som de to viktigste sakene. Deretter kommer helse, eldreomsorg og barne- og familiepolitikk. Om man undersøker hvert parti sine velgeres viktigste sak (ikke gjengitt her), viser det seg at det er spesielt Høyre og Frp sine velgere som er opptatt av skatter og avgifter, med henholdsvis 64 og 56 prosent. For SV sine velgere, svarer 53 prosent at skole og utdanning er den viktigste saken. Det er med andre ord visse variasjoner mellom de ulike partiers velgere med hensyn til hvilke saker de ser på som viktige.

Ved å studere de ulike partienes fokus på politiske saker, kan man se på de ulike partienes "eierskap" til de ulike sakene. Aardal (2003) har foretatt en undersøkelse av et slikt eierskap, og er gjengitt under (Tabell 3.3). Sakseierskap ble i denne sammenhengen sett på som de

partiene med den ”beste politikken” i ulike saker, kontrollert for stemmegivning⁷. Undersøkelsen kan gi oss en pekepinn på hvilke saker de ulike partiene har høy tillit i, også for andre enn de respektive partienes egne velgere. Om et parti har en høy score på et bestemt saksområde, kan man dermed si at vedkommende parti har anerkjennelse fra velgerne til andre partier på dette saksområdet. Slik sett kan slike saker dermed representere et vekstpotensial for partiene. En score under 1,0 betyr at partiet har lav troverdighet på den aktuelle saken, og motsatt må en score over 1,0 tolkes som at partiet har høy troverdighet. Likevel påpeker Narud og Valen (2001) at scoren må være betydelig høyere enn 1,0 får å kunne si at et parti har eierskap til en valgkampsak.

Tabell 3.3 Partienes sakseierskap dividert på oppslutning. Kilde: Aardal 2003 (s.23, tabell 1.9b).

	SV	Ap	V	KrF	Sp	H	Frp
Skatter og avgifter	0,6	0,7	0,5	0,4	0,4	1,9	0,9
Skole og utdanning	2,2	0,7	0,5	0,7	0,2	1,3	0,2
Helse	0,9	0,9	0,3	1	0,2	0,7	1,2
Eldreomsorg	0,8	0,8	0,3	1,4	0,2	0,3	1,7
Barne- og familiepolitikk	1,3	0,7	0,3	3,4	0,2	0,4	0,1
Miljø	2,9	0,4	4,1	0,6	0,9	0,2	0,1
Distriktpolitikk	0,6	0,6	1,5	0,5	4,8	0,4	0,2
Innvandring	0,8	0,9	0,8	0,8	0,2	0,5	1,9
EU	0,6	0,8	0,3	0,6	3,2	1,1	0,1

Som man her kan se av tabellen, er det Høyre som har den suverent høyeste scoren i skattespørsmål. På skole og utdanning er det SV som scorer høyest, men også Høyre nyter relativt stor tillit i dette spørsmålet. Her må en gå ut fra at begge partiers velgere er enige om sakenes viktighet, men at de er uenige om virkemidlene for å skape en bedre skole. Ellers er bildet som man kan forvente (se for eksempel Narud og Valen 2001). Sp har stor tillit når det gjelder distriktpolitikk og spørsmålet om norsk medlemskap i EU. KrF scorer høyest i barne- og familiepolitikk, mens Frp har størst støtte i innvandringsspørsmål og eldreomsorg. I

⁷ Disse resultatene er regnet ut slik at det tas hensyn til partienes størrelse. Respondentene ble spurt om hvilket parti som hadde den beste politikken på bestemte områder, og deretter ble denne andelen dividert på de respektive partienes oppslutning ved valget. En svakhet ved et slikt mål er at partier som allerede har hentet inn en velgergevinst vil få en lav score, mens de partiene som har mange utenfor sitt eget parti som har tillitt til partiet i en spesiell sak vil oppnå en høy score på det aktuelle politikkområdet. Om en ikke kontrollerer for partienes oppslutning har Ap en liten ledelse foran Frp på helsepolitikk.

miljøsakene er det Venstre som har størst tillit, med Sosialistisk Venstreparti på andreplass. Mest interessant er kanskje at Arbeiderpartiet ikke markerer seg med den beste politikken på noe politikkområde i det hele tatt når en kontrollerer for partiets oppslutning.

Hovedbildet bekreftes også av en annen undersøkelse, som MMI gjennomførte på oppdrag fra Dagbladet (Dagbladet 10.09.2001) før valget. I denne undersøkelsen ble respondentene spurt om hva de anså for å være de viktigste valgkampsakene. Den viktigste saken var skattespørsmål, etterfulgt av skole og helse og eldreomsorg. Den samme undersøkelsen viser at blant velgerne er det Høyre som hadde høyest troverdighet i skattespørsmål, mens det var Sosialistisk Venstreparti som scoret høyest på skolepolitikken. Fremskrittspartiet ble vurdert til å ha den beste helse- og eldrepolitikken. Arbeiderpartiet fikk størst tillit på spørsmål om sosial utjevning og fordeling, men det var kun 6 prosent som mente at dette var den viktigste saken i valgkampen.

Teorien om sakseierskap antar som nevnt at ulike partier kan sies å inneha et eierskap til ulike politiske saker. Slike eierskap kan ifølge Petrocik (1996) oppnås på bakgrunn av å vise handlekraft i politiske saker, samtidig som partienes historiske profil og plassering i en konfliktstruktur er viktig for velgernes vurdering av et parti. Slik sett er både kortsiktige og langsiktige perspektiver med å bestemme velgernes vurdering av partienes eierskap. Petrocik går derimot ikke inn på hvordan man skal markere seg i forhold til ulike saker for å tekke velgere. Som nevnt i teorikapittelet bør partier ifølge nærhetsteorien markere seg med moderate standpunkter for å kapre flest mulige stemmer. Retningsteorien postulerer det motsatte, nemlig at partier bør markere seg med klare politiske alternativer for å kapre velgere. Dette *kan* være en forklaring på Arbeiderpartiets lave oppslutning. De viktigste politiske spørsmålene i valgkampen, skatter og avgifter og skole og utdanning er to politikkområder hvor valgvinnerne Høyre og Sosialistisk Venstreparti hadde klare og ulike politiske alternativer. I disse to sakene havnet Arbeiderpartiet i kryssilden, med mer moderate politiske alternativer. Om man følger retningsteorien er dette ikke overraskende, siden et parti som står i midten av to klare alternativer vil miste stemmer i begge retninger. Om dette var faktisk noe som skjedde, er et empirisk spørsmål som jeg vil undersøke i mer detalj i analysekapittelet under.

3.5 Konklusjon

Som vi har sett, var det Sosialistisk Venstreparti og Høyre som ble utropt til valgets vinnere i 2001. De økte sin oppslutning fra henholdsvis 6 og 14,3 prosent til 12,5 og 21,2 prosent. Valgets klareste taper var Arbeiderpartiet som fikk redusert sin oppslutning fra 35 til 24,3 prosent. Man må faktisk tilbake til 1924 for å finne et dårligere resultat for dette partiet. Som vi har sett er det flere undersøkelser som viser at de mest sentrale sakene ved valget i 2001 var skattespørsmål og skole- og utdanningspolitikk. Siden Høyre og Sosialistisk Venstreparti har stor troverdighet i slike spørsmål, tyder det på at dette kan være med å forklare de gode resultatene de oppnådde i valget. Ved at valgkampen handlet om de sakene der velgerne hadde tiltro til disse partiene, fikk de sannsynligvis mange ekstra stemmer. Som vi har sett, har det vært en trend blant velgerne at stadig flere skifter parti fra valg til valg. Stadig færre stemmer på et parti av gammel vane. Når man også tar med at flere velgere utsetter avgjørelsen om hvilket parti de skal stemme på til like før valgdagen, kan dette tenkes å være med å øke effekten av valgvindene. I tillegg karakteriserte mange Arbeiderpartiets innsats som regjeringsparti før valget som dårlig, og det kan tenkes at mange ville straffe partiet ved stortingsvalget. Til sammen kan disse ulike faktorene være med på å forklare noen av de endringene i de ulike partienes oppslutning fra valget i 1997 til 2001.

Kapittel 4

Metode

Det empiriske utgangspunktet for analysen er stortingsvalgundersøkelsen 2001. I dette datasettet er det en del holdningsspørsmål respondentene blir bedt om å ta stilling til. Disse holdningsspørsmålene kan grupperes i seks konfliktdimensjoner (Aardal 2003). Respondentenes holdninger til disse seks konfliktdimensjonene danner grunnlaget for konstruksjonen av et politisk rom hvor ulike egenskaper ved respondentene kan identifiseres. Sentralt her vil være politisk stemmegivning. Ved å finne de ulike partienes velgere sine gjennomsnittsposisjoner i forhold til de seks konfliktdimensjonene, danner dette det teoretiske utgangspunktet for å studere partipolitiske opposisjoner og konfliktdimensjoner. Selv om man kan tenke seg at partienes syn på de ulike holdningsspørsmålene kan avvike fra dets velgere, går jeg ut fra at vi kan skaffe viktig informasjon om partipolitiske skillelinjer og konfliktdimensjoner på denne måten. Styrken til en slik framgangsmåte er at man kan *avdekke* viktige skillelinjer og motsetninger for å forstå sammenhengen i det norske politiske landskapet. Mitt mål for denne oppgaven vil dermed ikke være å teste en a priori formulert modell for sammenhenger i det norske politiske rommet, men heller å prøve å empirisk undersøke hvilke saker som skiller velgere og partier fra hverandre. Den empiriske analysen vil dermed være preget av å være beskrivende og hypotesegenererende, heller enn hypotesetestende og forklarende (Hellevik 1999).

Når det gjelder organiseringen av dette kapittelet, vil jeg begynne med å gjøre greie for datamaterialet som har blitt benyttet. Det vil bli gjennomgått hvordan innsamlingen har skjedd, og på bakgrunn av dette vil datasettets reliabilitet bli vurdert. For å undersøke materialet vil det bli brukt multippel korrespondanseanalyse (MCA). Siden dette er en lite brukt metodisk tilnærming i Norge, vil jeg prøve å beskrive denne relativt detaljert. Å benytte seg av MCA fører med seg noen praktiske og teoretiske implikasjoner som skiller den fra en del andre og mer brukte analyseteknikker. En av egenskapene ved MCA er at den er et godt egnet til å identifisere empiriske konfliktdimensjoner som skiller velgerne fra hverandre. Dette vil bli kommentert underveis. Mot slutten av kapittelet vil jeg i detalj gjøre rede for selve analyseopplegget. Den interne konsistensen til variablene som er satt sammen for å fange opp de seks teoretiske konfliktdimensjonene Aardal (2003) har beskrevet vil bli utsatt for en kritisk test for å undersøke reliabiliteten til disse.

4.1 Datamaterialet

For å belyse oppgavens problemstillinger har jeg valgt å ta utgangspunkt i Stortingsvalgundersøkelsen 2001. Det var SSB som sto for selve innsamlingen av datamaterialet, mens Henry Valen og Bernt Aardal fra Institutt for samfunnsforskning (ISF) var de faglig ansvarlige. Undersøkelsen ble samlet inn i løpet av to runder, en før og en etter selve valget. I den første runden ble det benyttet telefonintervju, mens hjemmebesøk hos respondentene ble brukt i andre runde.

4.2 Utvalg

Utvalget av respondenter til utvalget var delt i to deler. Ca halvparten besto av et panel med respondenter som også hadde blitt intervjuet i forbindelse med stortingsvalgundersøkelsen 1997. Siden det av ulike grunner er en del som faller fra mellom de to undersøkelsene, ble dette panelet supplert med nye for å sikre representativitet i forhold til befolkningen. Det var spesielt ungdommer og innvandrere som ble tatt med i denne suppleringen, og dette kalles for et "ukekte panel" (Aardal, Valen, Karlsen, Kleven og Normann 2003:8). Den andre halvdel av utvalget var et tverrsnitt av befolkningen, trukket tilfeldig fra BEBAS i henhold til SSB sin utvalgsplan⁸ for å sikre en så høy grad av representativitet som mulig.

Totalt var det 3000 personer som ble trukket til denne undersøkelsen, hvor alle var mellom 18 og 79 år. 20 personer falt bort (døde, flyttet til utlandet eller falt ut av aldersinndelingen) før undersøkelsen før valget. Før undersøkelsen etter valget falt det fra 30 personer til, og bruttoutvalget for undersøkelsen var da 2950 personer. I undersøkelsen før valget ble det til sammen gjennomført 2139 intervju som utgjør et nettoutvalg på 71,8 prosent av bruttoutvalget. For undersøkelsen etter valget var det 898 som falt ut av ulike årsaker, noe som førte til at det ble gjennomført 2052 intervju. Dette tilsvarer da 69,9 prosent av bruttoutvalget. Det viste seg at det var en viss skjevhet i frafallet med hensyn til utdanning, hvor de med lavere utdanning i noe større grad enn de med høy utdanning falt fra underveis (Aardal et al. 2003). Dette er imidlertid ikke noe stort problem i denne sammenhengen, men i spesielle tilfeller hvor kan det være aktuelt med statistisk vektning for å motvirke dette. Uansett

⁸

Bebas er SSB sin befolkningsdatabase som oppdateres jevnlig mot folkeregisteret. Utvalget blir trukket i to trinn, for å sikre gode tverrsnittegenskaper. For mer utfyllende opplysninger om utvalgsprosedyrer, se Hoel, T., Lie, J-A, og Opdahl, S. (1995): *Revisjon av SSBs utvalgsplan*. Statistisk sentralbyrå. Dokumentasjonsrapport.

er det alltid knyttet en viss feilmargin til slike undersøkelser, og dette må tas med i tolkningene av de ulike sammenhengene man finner i datamaterialet.

4.3 Reliabilitet

I alle undersøkelser kan det være problemer med reliabiliteten til de dataene som er samlet inn. Med begrepet reliabilitet menes det nøyaktighet. Ringdal (2001) peker på at det kan oppstå reliabilitetsproblemer med innsamling av data ved intervju på grunn av tre ulike feilkilder:

1. Med bakgrunn hos respondenten
2. Med bakgrunn hos intervjueren.
3. Med bakgrunn i konteksten.

Cannell og Kahn (1968 i Ringdal 2001) ser på et intervju som et sosialt samspill. Respondentens egenskaper som kjønn, alder, utseende og oppførsel kan tenkes å bidra til å påvirke svarene respondenten gir. Likevel viser undersøkelser (Ringdal 2001) at slike effekter ikke er viktige i surveyundersøkelser lik den jeg har benyttet i oppgaven, og jeg går dermed ut fra at slike påvirkninger spiller en liten rolle for de data jeg skal undersøke her.

I forbindelse med stortingsvalgundersøkelsen ble det også gjennomført en testundersøkelse før valget for å sjekke om det var noen uklarheter eller problemer med spørsmålene. Det viste seg at resultatet av denne testundersøkelsen var godt, og at det kun ble gjort noen små endringer i spørsmålsformuleringene. Dette tyder på at spørsmålene er formulert på en god måte, og vil gi reliable svar. Når det gjelder registreringen av data, kan det tenkes å kunne forekomme feil. Erfaringen viser at slike innsamlings- og bearbeidingsfeil har en liten betydning for datamaterialets reliabilitet. Slike feil er som oftest usystematiske, og påvirker derfor ikke dataene i en bestemt retning.

I denne undersøkelsen har man en mulighet til å kontrollere spørsmålet om partipreferanse, siden dette kunne sammenlignes med selve valgresultatet. I tillegg hadde de som sto for innsamlingen tilgang til registerdata som kunne gi informasjon om respondentene faktisk stemte (Aardal et al. 2003). Når man sammenligner opplysningene mellom de som oppga å ha stemt med registerdataene, viste det seg at det var en differanse på 7,2 prosentpoeng. Av

denne andelen utgjorde 6,2 prosentpoeng de som hevdet at de hadde stemt, men som faktisk ikke hadde gjort det. Aardal et al. (2003) peker på at dette kanskje kan forklares med at respondentene føler et press, og bevisst ikke vil oppgi riktig informasjon. I tillegg kan det skyldes at folk rett og slett ikke husker om de stemte, og i så fall hvilket parti de stemte på. En tredje forklaring kan være at dette skyldes skjevheter i utvalget, noe som fører til problemer med representativitet. Den antakeligvis viktigste grunnen til misforholdet, er at den øvre aldersgrensen er satt til 79 år. Selv om det er et visst misforhold mellom utvalget og resten av befolkningen når det gjelder partipreferanse, er det ikke foretatt noen vekting. Jeg regner med at dette ikke er noe stort problem i denne sammenhengen. Hovedfokuset vårt er på holdningsspørsmålene, ikke partivariabelen. De andre opplysningene som respondenten har blitt bedt å svare på er det ikke like enkelt å etterprøve, siden de ikke kan kontrolleres mot en "fasit" som ved spørsmålet om valgdeltakelse. Likevel regner jeg dette som et mindre problem, og at slike eventuelle feil ikke er systematiske. Jeg vurderer det dermed slik at denne undersøkelsen gir oss nyttig og reliabel informasjon for de problemstillingene jeg vil belyse i denne oppgaven.

4.4 Korrespondanseanalyse

I den empiriske analysen har jeg benyttet meg av multippel korrespondanseanalyse (MCA). Dette er en statistisk metode som hovedsakelig har blitt utviklet i Frankrike, og hvor matematikeren og fysikeren Jean Paul Benzecri har blitt regnet som den kanskje viktigste opphavsmannen. Han utviklet opprinnelig denne teknikken til å finne lingvistiske sammenhenger i det kinesiske språket, men etter hvert har korrespondanseanalysen fått et videre bruksområde. Innen det sosiologiske fagfeltet er det kanskje spesielt Pierre Bourdieu som har gjort metoden kjent, se for eksempel "Distinksjonen" (1995).

Korrespondanseanalyse er et godt verktøy til å avdekke sammenhenger i store krysstabeller og binære indikatormatriser. Disse sammenhengene blir identifisert ved å finne kjikvadratdistanser mellom ulike variabelkategorier og ulike respondenter (Hjellbrekke 2007). Formålet er å identifisere opposisjoner i datamaterialet. Innen MCA skiller man mellom aktive, passive og supplementære eller illustrative kategorier. Opposisjoner mellom de aktive kategoriene blir uttrykt gjennom akser eller dimensjoner. Akse 1 oppsummerer den viktigste opposisjonen, akse 2 den nest viktigste osv. Ved å kombinere to akser kan man danne et plan, og med tre eller flere slike akser kan man danne geometriske rom (Hjellbrekke 1999). De

ulike respondentene framstilles grafisk slik at individer med lignende svar vil ligge nær hverandre, mens de med ulik svarprofil vil ligge langt fra hverandre i planet eller rommet. Inn i dette individrommet kan man projisere inn illustrative kategorier som ikke påvirker retningene til aksene. Skillet mellom illustrative og aktive kategorier går på om de er med på å gi bidrag til konstitueringen av aksene. På denne måten kan man holde aksene "konstante" slik at man kan plassere ulike illustrative kategorier i forhold til disse uten at de endres. Dette kan i en sosiologisk sammenheng være nyttig om man for eksempel vil sjekke effekten av bakgrunnsvariabler på holdninger uten at man lar disse forskjellene være med som bestemmende for aksene i utgangspunktet. På samme måte som at individer som har lignende svarprofil vil ligge nær hverandre, vil illustrative kategorier som ofte opptrer sammen ligge nær hverandre. Svarkategorier som sjelden opptrer sammen vil plasseres langt fra hverandre. Man får da ut en individsky og en kategorisky som viser deres plassering i forhold til de aksene eller dimensjonene man har kommet fram til (Le Roux og Rouanet 2004).

Med en slik grafisk framstilling kan man relativt enkelt skaffe seg oversikt over store datamengder. De ulike aktive kategoriene bidrar i ulik grad til dannelsen av aksene. Kategoriernes bidrag er et produkt av deres masse og plassering i forhold til aksene. Om man ser for seg kategoriene som magneter, og aksene som jernstenger i et vektløst rom, blir aksene trukket i forskjellige retninger av ulike magneter. Jo større masse, jo større tiltrekningskraft. De empiriske dimensjonene vil da plassere seg i forhold til disse magnetene, og retningen på disse bestemmes dermed av de ulike magnetenes tiltrekningskraft og plassering.

Videre beskriver disse aksene sammenhenger i materialet i større eller mindre grad. Idealet er å forklare mest mulig av opposisjonene med færrest mulige dimensjoner. En viktig del av tolkningen av analysen blir å se på hvilke kategorier som har de største bidragene til de respektive dimensjonene. Om et sett av kategorier legger seg tett langs en akse, forklarer denne dimensjonen godt disse kategoriernes plassering i rommet. Jo lenger vekk fra aksen kategoriene plasserer seg, jo dårligere er de egnede til å forklare deres posisjon. Siden man teoretisk kan ha det minste tallet av rekkekategorier -1 og kolonnekategorier -1 som maksimalt antall dimensjoner, vil man måtte foreta en vurdering av hvor mange dimensjoner som skal tolkes. Her er det flere måter å vurdere dette, men generelt så er det en tommelfingerregel at ikke mer enn 5 akser skal tolkes (Hjellbrekke 1999). Følgen av dette er at man ikke klarer å undersøke absolutt alle sammenhenger i datamaterialet, bare de som peker seg ut som de viktigste. Sagt på en annen måte, er det de viktigste opposisjonene som

veier tyngst i analysen, og som er de viktigste i konstitueringen av de empiriske dimensjonene. Siden de trekker aksene til seg i planet eller rommet, er det også de samme opposisjonene som også blir best beskrevet ved tolkninger av dimensjonene.

4.5 Teoretiske betraktninger

Korrespondanseanalysen skiller seg en del fra mer brukte analyseteknikker som for eksempel regresjonsanalyse. Mens man i regresjonsanalysen tar utgangspunkt i en a priori formulert modell man tester på data, har man innen korrespondanseanalysen mulighet til å ha en mer induktiv tilnærming. Ved å ta utgangspunkt i selve datamaterialet heller enn en modell man tester statistisk mot en teoretisk fordeling, er det sammenhengene i datamaterialet som blir det sentrale i korrespondanseanalysen. Man må med andre ord ikke ha en klar kausalmodell for sammenhengene i datamaterialet på forhånd. I stedet for å fokusere på sammenhengen mellom en uavhengig og en avhengig variabel, er formålet heller å se på relasjonene mellom de ulike kategoriene og individene man undersøker. Det er totalbildet av relasjoner mellom enkeltdelene som for oss er interessant. Rouanet, Ackermann og Le Roux (2000) hevder at korrespondanseanalysen er en statistisk metode som passer godt til sosiologiske analyser, slik Bourdieu brukte den. Han benyttet seg av denne metoden, nettopp fordi han mente at det var viktig å skaffe seg oversikt over hele undersøkelsesområdet. Siden Bourdieu hevdet man må forstå den sosiale verden som relasjoner, så han på korrespondanseanalyse som velegnet til å undersøke sosiale sammenhenger. I den geometriske framstillingen av analysen kan man bare forstå posisjonen til hver enkelt kategori i relasjon til andre kategorier, og plasseringen av hvert enkelt individ i forhold til de andre individene. Å se på enkeltkategorier uten å relatere dette til andre kategorier vil ikke gi et fullgodt bilde av sammenhengene i datamaterialet. Ved å prøve å gripe de ulike delenes forhold til hverandre av et spesifikt undersøkelsesfelt, kan man også forstå hele feltets sammensetning.

Ofte har korrespondanseanalyse blitt brukt til eksplorerende undersøkelser. Som vist over, er korrespondanseanalysen godt egnet til dette. Le Roux og Rouanet (2004) mener at det er en vanlig misforståelse at korrespondanseanalysen har visse egenskaper som tvinger forskeren til å følge en forskerstrategi framfor en annen. I realiteten er det ikke noe som tilsier at korrespondanseanalysen må brukes til en type undersøkelsesopplegg framfor et annet. Om man legger til illustrative punkt i det rommet man har konstruert på bakgrunn av aktive

kategorier, kan man utforske og avdekke sammenhenger mellom disse og det rommet man har bygd opp. De illustrative kategoriene blir med andre ord plassert i forhold til de aktive kategoriene, og er i den forstand betinget av disse.

Jeg har valgt å ta utgangspunkt i et rom konstruert fra 18 holdningsspørsmål. For å kunne forstå plasseringen av hver enkelt kategori i det rommet jeg har konstruert, er det også viktig å forstå hvordan dette rommet er skapt. De sammenhengene man finner i datasettet er avhengig av de aktive kategoriene man bygger det aktuelle rommet opp med. Når man lager et analyseopplegg for MCA er det viktig å balansere typen av spørsmål man tar med. Om vi holder oss til metaforen over, bør man velge ut hvor mange magneter av hver type som skal være med å danne akser. Om man tar med mange spørsmål knyttet til ett tema, og få av et annet kan man forvente at det temaet med mange spørsmål vil "overkjøre" temaet man har få spørsmål om. Dette temaet vil da være det viktigste i konstitueringen av de ulike aksene, og vil derfor også være den sammenhengen som best blir beskrevet i tolkningen av disse. Man bør derfor klassifisere de spørsmålsvariabler som inngår i analysen etter tema, og prøve å balansere disse mot hverandre. På samme måte bør spørsmålene være homogene i den forstand at de er utformet på samme måte. Om man opererer med mange ulike typer data i konstruksjonen av rommet, kan det være en fare for at en type utformede spørsmål kan slå hardere ut enn andre. I den analysen som vil bli undersøkt er det derfor kun brukt likt utformede typer spørsmålsvariabler.

Et annet poeng er også at valget av aktive kategorier bør være uttømmende, slik at man faktisk får undersøkt de sammenhengene som kan tenkes å være relevante for undersøkelsen (Le Roux og Rouanet 2004). Dette kan i visse sammenhenger være vanskelig å få til i praktisk forskning siden man ofte er prisgitt data som har blitt innsamlet for et annet formål enn det man ønsker å belyse. Selv om disse kravene kan være vanskelig å oppfylle fullstendig, er dette idealer man bør i så stor grad som mulig etterstrebe i praktisk forskning. I datasettet som blir brukt i denne oppgaven er det et relativt stort utvalg av variabler, og jeg vurderer det slik at de aller fleste relevante spørsmål som er nyttige til å belyse problemstillingene i denne oppgaven blir stilt. Slik jeg ser det, er det derfor slik at de spørsmålene som er med i undersøkelsen er uttømmende for de problemstillingene vil bli undersøkt.

4.6 Operasjonalisering og validitet

Min analyse har som første teoretisk utgangspunkt i Aardal (2003) hvor han identifiserer seks ulike politiske dimensjoner. Jeg har valgt å beholde de navnene han har brukt i sin undersøkelse, siden disse er innarbeidet i litteraturen. Når det gjelder valg av spørsmålsvariabler som skal inngå i de teoretiske dimensjonene, har jeg valgt å velge disse ut på grunnlag av en semantisk vurdering av spørsmålsformuleringene. Aardal har kommet fram til sine dimensjoner på bakgrunn av en faktoranalyse, og han tar også med flere variabler til hvert tema enn jeg har tatt med i min analyse. Hans utvelgelse av spørsmålsvariabler kan sies å være noe ”videre” i betydningen av at han har tatt med variabler som han finner en statistisk sammenheng mellom, og at de ikke er begrenset av den semantiske betydningen. I tillegg har jeg som allerede nevnt, kun brukt likt utformede spørsmål for å oppfylle kravet om homogenitet i spørsmålsutformingen. Dette medfører at antall aktuelle variabler i de ulike teoretiske dimensjonene er noe lavere enn for Aardal (2003) sin del.

Fra stortingsvalgundersøkelsen i 1997 til 2001 ble det inkludert en del flere spørsmål. Mens Aardal (1999a) i 1997 fant fire ulike dimensjoner som beskriver det norske velgerrommet, kunne han identifisere seks dimensjoner ved valget i 2001. Det ble inkludert flere variabler for å fange opp nye politiske dimensjoner som man kan anta spiller en viktig rolle for den enkeltes partivalg. Dette illustrerer et viktig poeng; for å kunne finne empirisk støtte til en teoretisk dimensjon er man avhengig av at det er stilt relevante spørsmål som er egnet til å identifisere slike dimensjoner. Man kan dermed ikke a priori utelukke at det eksisterer andre politiske dimensjoner enn de som er beskrevet her.

4.7 Koding

Spørsmålsvariablene som jeg har tatt med i analysen er laget som fempunkts likert-skalaer hvor man tar stilling til ulike utsagn. Disse går fra ”helt enig”, ”nokså enig” ”verken enig eller uenig” til ”nokså uenig” og ”helt uenig”. I tillegg har respondenten mulighet til å svare ”vil ikke svare” og ”vet ikke”. Den midterste kategorien representerer en nøytral posisjon. Plasserer man seg i ytterkanten av skalaen er det naturlig å anta at respondenten har sterke meninger om temaet, mens de som plasserer seg nær midten må antas å ikke ha så sterke meninger om det aktuelle temaet. Innen MCA er det et prinsipp at man ikke skal ha aktive kategorier som inneholder under 5 prosent av respondentene (Le Roux og Rouanet 2004). I henhold til dette prinsippet valgte jeg å slå sammen kategorier med lav frekvens med

nærliggende kategorier. Dette gjaldt variablene ”Vi bør satse på et samfunn med høy økonomisk vekst og produktivitet” (Vv2), og ”Politikere og byråkrater i Oslo forstår lite av det som skjer i bygde Norge (Sp3)” der kategoriene ”helt enig” og ”nokså enig” ble slått sammen.

Siden de fleste ”vet ikke” og ”vil ikke svare” -kategoriene hadde lave frekvenser ble disse utelatt fra analysen. Å kode disse sammen med hverandre eller med andre kategorier ville vært innholdsmessig meningsløst, og jeg valgte å sette de som passive kategorier. De bidro altså ikke til aksene. Ved å sette disse kategoriene som passive bidrar dette til å opprettholde en god balanse mellom de ulike spørsmålsvariablene. Jeg utelot også alle de nøytrale midtkategoriene, men av en annen grunn. Disse kategoriene bidro til en egen meningsintensitetsakse som ikke gav oss substansiell ny informasjon. Jeg har valgt å bruke tre spørsmålsvariabler for hver av de seks teoretiske dimensjonene Aardal (2003) har identifisert. Jeg har prøvd å etterstrebe at hver av disse teoretiske dimensjonene er så enhetlige som mulig. De bør med andre ord være internt konsistente, og fange opp deler av det samme fenomenet eller dimensjonen empirisk. Dette vil bli undersøkt med det statistiske målet Cronbach Alpha.

4.8 Reliabilitetsanalyse

Siden jeg først og fremst er interessert i de underliggende politiske grunnholdningene og verdiene til respondentene, har jeg i så stor grad som mulig valgt ut spørsmål som avspeiler disse. Jeg har prøvd å velge vekk spørsmål knyttet til dagsaktuelle stridstemaer, siden det kan tenkes at disse i større grad enn mer generelle spørsmål kan påvirkes av samfunnsdebatten. Om dette er en fruktbar framgangsmåte for å identifisere de viktigste motsetningene i det politiske rommet, er selvfølgelig et empirisk spørsmål. For å sikre at de utvalgte variablene faktisk avspeiler den samme teoretiske dimensjonen, har jeg valgt å sjekke den interne reliabiliteten med det statistiske målet Cronbachs Alpha. Dette er en koeffisient som varierer mellom 0 og 1 (Carmines og Zeller 1994). Om det er et perfekt samsvar mellom de ulike variablene som inngår i de teoretiske dimensjonene, vil en oppnå en Cronbach Alphaverdi på 1.0. Jo høyere intern konsistens det er mellom de ulike variablene som inngår i en indeks som skal fange opp den underliggende empiriske dimensjonen, jo høyere er Cronbach Alpha. En høy verdi av Cronbachs Alpha mellom de variablene som inngår i en teoretisk dimensjon tyder på at de avspeiler det samme fenomenet. Motsatt vil en lav verdi av Cronbachs Alpha

tyde på at det er liten grad av intern konsistens. Jeg vil her presentere hver av de seks teoretiske dimensjonene, og hvilke spørsmålsvariabler som inngår i disse.

Innvandring

1. ”Innvandring utgjør en alvorlig trussel mot vår nasjonale egenart” (In1).
2. ”I dårlige tider bør vi først og fremst sørge for arbeid til nordmenn” (In2).
3. ”Flyktninger og innvandrere bør ha samme rett til sosialhjelp som nordmenn, selv om de ikke er norske statsborgere” (In3).

Disse tre spørsmålsvariablene omhandler innvandringsspørsmålet, men på litt ulike måter. Den første omhandler innvandringens konsekvenser for Norge som nasjon. De to neste er mer knyttet til økonomiske aspekter knyttet til innvandringen. Ved en sjekk av intern konsistens med målet Cronbachs Alpha viste det seg at disse tre variablene hadde et godt samsvar med en verdi på 0,678. Dette tyder på at de tre variablene som inngår i den felles variabelblokken er egnet til å avdekke denne dimensjonen.

Offentlig-privat

1. ”Hvis samfunnet ikke har mulighet til å kontrollere det private næringsliv, får de ledende i bankene og industrien altfor stor innflytelse” (Op1).
2. ”For å oppmuntre innsatsviljen til den enkelte, bør vi godta større lønnsforskjeller enn i dag” (Op2).
3. ”Markedskreftene, dvs tilbud og etterspørsel, bør i større grad enn nå styre den økonomiske utviklingen” (Op3).

Denne dimensjonen kan sies å i utgangspunktet være relativt vid, og ha flere tolkninger. Det var mange aktuelle spørsmålsvariabler i datasettet som kunne tenkes å representere et skille mellom offentlig og privat. Jeg valgte å først og fremst velge ut variabler som omhandler statlig styring versus privat eiendomsrett. Andre spørsmål som er relatert til dette skillet, for eksempel skattenivå og avgifter er da blitt valgt vekk. Dette skillet viser til den konvensjonelle måten å framstille partiene som en konflikt mellom venstresiden og høyresiden. Den interne konsistensen gav et resultat med Cronbachs Alpha på 0,484. Dette er en relativt lav verdi, og tyder på at det eksisterer en viss heterogenitet mellom variablene.

Dette kan tyde på at de aktuelle spørsmålene som inngår i denne variabelblokken fanger opp litt ulike sider av skillet mellom offentlige og private løsninger.

Vekst- vern

1. "For å trygge økonomisk vekst trenger vi fortsatt industriutbygging, selv om dette skulle komme i strid med naturverninteressene" (Vv1).
1. "Vi bør satse på et samfunn med høy økonomisk vekst og produktivitet" (Vv2).
2. "Det legges alt for liten vekt på miljøvern i dagens Norge" (Vv3).

Som man kan se her, handler påstand nr 2 ikke direkte om miljø, men om økonomisk vekst og produktivitet. Dette kan tenkes å være en svakhet, men jeg vurderer det som forsvarlig å bruke denne formuleringen, siden miljøspørsmål ofte er knyttet til spørsmål om økonomisk vekst og produktivitet. I tillegg kan det bemerkes at de andre aktuelle alternativene fra undersøkelsen handlet om gasskraftverkutbygging og oljeutvinning. Her kan det også tenkes at andre faktorer kan påvirke valg av svarkategori som for eksempel hensynet til arbeidsledighet. Likevel viste det seg at denne variabelblokken hadde en høyere Cronbach Alphaverdi enn offentlig-privatdimensjonen med 0,584. Dette tyder på at spørsmålene som inngår i denne variabelblokken er relativt godt egnet til å fange inn konflikten mellom miljøinteresser og vekstinteresser.

Moral- religion

1. "Samboende homofile bør ha samme rettigheter som gifte" (Mr1)
2. "Abort er den beste løsning hvis det er fare for alvorlig sykdom eller misdannelse hos barnet." (Mr2).
3. "Vi bør satse på et samfunn der kristne verdier spiller en større rolle" (Mr3).

Her har jeg valgt ut spørsmål som omhandler kristne verdiers plass i samfunnet og synet på homofile og abort. Siden alle disse spørsmålene er tett knyttet til kristendommen, kan man kanskje tolke denne teoretiske dimensjonen som en kristen-moralsk dimensjon heller enn en mer generell moralsk dimensjon. Overraskende viste det seg at den interne konsistensen i denne variabelblokken var meget lav, med en Cronbach Alphaverdi på 0,207. Aardal (2003) utelot denne abortvariabelen i sin faktoranalyse fordi den ikke sammenfalt med en annen

variabel hvor respondenten ble bedt å ta stilling til selvbestemt abort. Selv om abortvariabelen blir utelatt av analysen, har de to resterende variablene en lav intern konsistens på 0,377. Aardal (1999b) hevder at selv om den interne konsistensen i en slik indeks er lav, er abortspørsmålet i seg selv et validt mål for en slik moralsk-religiøs konflikt. Likevel tyder en lav verdi av Cronbachs Alpha for de tre variablene på at dette er et relativt heterogent mål. Dette kan dermed tyde på at de tre spørsmålene som inngår i variabelblokkene er lite egnet til å fange opp en felles empirisk verdidimensjon. På den andre siden kan dette rett og slett skyldes at disse spørsmålene ikke er så tett relaterte som Aardal (2003) hevder, men at de fanger opp *forskjellige* verdidimensjoner. Dette kan nærmere bli undersøkt i den empiriske analysen. Derfor har jeg også valgt å beholde alle tre variablene i blokken til den videre empiriske analysen. I tillegg taler også hensynet til å opprettholde balansen mellom antall spørsmålsvariabler i hver variabelblokk for å ta med alle tre variablene.

Global- nasjonal

1. "Globalisering er helt nødvendig for å sikre økonomisk vekst" (Gn1).
2. "Globalisering representerer en trussel mot små staters selvråderett" (Gn2).
3. "Vi bør satse på et samfunn med mer internasjonal orientering og med mindre vekt på grenser mellom folk og land." (Gn3).

De spørsmålsvariablene som her er tatt med handler om litt ulike sider av globaliseringsspørsmålet som økonomiske spørsmål, selvråderett over eget territorium og internasjonal orientering. Disse tre spørsmålsvariablene gir en Cronbachs Alphaverdi på 0,394. Slik sett kan denne dimensjonen kritiseres for å være relativt heterogen. Det kan også fra et teoretisk perspektiv innvendes at de tre spørsmålene ikke nødvendigvis er tett sammenknyttede empirisk. En internasjonal orientering trenger ikke nødvendigvis medføre at den samme personen er positiv til økonomisk globalisering. Dette, sammen med den lave verdien av Cronbach Alpha, tyder på at variabelblokken har visse svakheter i å identifisere en felles global- nasjonal konfliktdimensjon.

Sentrum- periferi

1. "Storbyene bør få beholde mer av sine egne skatteinntekter enn de får i dag" (Sp1).
2. "Flere statlige virksomheter bør flyttes ut i distriktene" (Sp2).

3. ”Politikere og byråkrater i Oslo forstår lite av det som skjer i bygde Norge” (Sp3).

Den siste variabelblokken er ment å fange opp konflikten mellom by og land. Ifølge Aardal (2003) er denne konflikten sammensatt av flere elementer. Her er det tatt med to spørsmålsvariabler som omhandler økonomiske spørsmål, og ett om politikere og byråkraters forståelse av bygdene. Denne variabelblokken oppnår en Cronbachs Alphaverdi på 0,417.

Som man kan se, ligger de teoretiske dimensjonene 2 (offentlig-privat), 4 (moral-religion) og 6 (sentrum-periferi) tett opptil Rokkans skillelinjer, og reflekterer henholdsvis konflikten i arbeidsmarkedet (AM) mellom arbeid og kapital, den sekulær- religiøse (R) skillelinjen, og den territorielle (T) skillelinjen mellom sentrum og periferi. Når det gjelder sentrum-periferikonflikten kan det innvendes at det er en svakhet at det ikke er inkludert flere ikke-økonomiske spørsmål som kan avspeile denne motsetningen. Slik den har blitt operasjonalisert her og hos Aardal (2003) får den et preg av å være en økonomisk konflikt. Slik jeg tolker Rokkan og Lipset (1967) er denne motsetningen mer en kulturell kamp hvor bygdekulturen sto imot bykulturen, selv om økonomiske aspekter kan spille en viktig rolle i en slik sammenheng.

Dimensjon 1 (innvandringsolidaritet) og 3 (vekst-vern) kan sies å være dimensjoner som er dannet for å fange opp nyere politiske stridsspørsmål, såkalte nypolitiske dimensjoner. (Se for eksempel Jenssen 1993). Global-nasjonal motsetningen er ment å fange inn konflikten mellom det nasjonale og det globale, hvor også spørsmålet om norsk medlemskap i EU er en viktig del (Aardal 2003).

Som vi har sett av målene på den interne konsistensen med Cronbachs Alpha får vi litt ulike resultater. Den teoretiske dimensjonen som er ment å fange opp motsetningen mellom de som er positive og de som er negative til innvandring har en relativt høy Cronbach alphaverdi på 0,678. Også variablene som skal fange opp konflikten mellom miljøinteresser og vekstinteresser har en intern konsistens med en Cronbach alphaverdi på 0,584. De andre variabelblokkene har alle alphaverdier under 0,5 som tyder på at de er relativt heterogene. Den moralsk- religiøse motsetningen er den minst internt konsistente. Den relativt lave interne konsistensen til en del av de teoretiske dimensjonene tyder på at vi i den empiriske analysen antakeligvis ikke vil se seks klart atskilte konfliktdimensjoner som velgerne sprer seg langs.

Dette gjelder da spesielt den moralsk-religiøse dimensjonen. Dette er et empirisk spørsmål som vil bli undersøkt i forbindelse med selve dataanalysen. Resultatene av denne analysen kan også gi oss en annen indikasjon på den interne konsistensen i variabelblokkene til de teoretiske dimensjonene, i tillegg til Cronbach alpha-koeffisienten. Om det viser seg at for hver av de tre spørsmålsvariablene i hver variabelblokk bidrar til den samme empiriske dimensjonen kan dette tyde på en intern konsistens i blokkene. Om de ulike spørsmålsvariablene i hver variabelblokk *ikke* lader langs samme empiriske akse, er dette med på å underbygge inntrykket av heterogenitet mellom spørsmålsvariablene internt i de teoretiske dimensjonene.

I neste kapittel vil vi også kunne undersøke Aardal (2003) sin hypotese om seks distinkte teoretiske dimensjoner velgerne sprer seg i forhold til. Om denne hypotesen holder bør vi da kunne se at disse utgjør egne empiriske dimensjoner i velgerrommet som vi kan identifisere. Om det derimot viser seg at velgerne *ikke* oppfatter disse seks teoretiske dimensjonene uavhengig av hverandre, vil dette gi seg utslag i analysen ved at noen av de teoretiske dimensjonene følger hverandre empirisk. Om svarprofilen langs noen teoretiske dimensjoner faktisk samvarierer med andre teoretiske dimensjoner kan vi forvente at disse kan presenteres i et velgerrom med færre enn seks empiriske dimensjoner. Dette vil vi komme tilbake til i neste kapittel, hvor den empiriske analysen blir presentert.

4.9 Oppsummering/ konklusjon

I dette kapitlet har jeg redegjort for det datamaterialet jeg har benyttet i oppgaven. Det er samlet inn av SSB og gjort tilgjengelig og tilrettelagt av NSD. Innsamling av data har skjedd i henhold til strenge reliabilitetskriterier, og jeg anser dermed reliabiliteten til datasettet som god. Validiteten til datasettet regner jeg også som god i forhold til de problemstillingene som vil bli belyst. Likevel må man alltid huske på at det er en viss feilmargin knyttet til statistiske sammenhenger, og at det må tas hensyn til dette når man gjør slutninger på bakgrunn av slikt materiale.

Jeg har valgt å benytte meg av multippel korrespondanseanalyse (MCA), noe som gir en god mulighet til å skaffe oversikt over de viktigste sammenhengene og opposisjonene mellom de variabelkategoriene som inngår i analysen. De aktive kategoriene som i analysen er valgt ut på bakgrunn av tematisk innhold, er med på å bygge opp et geometrisk rom eller plan.

Sammenhengene som eksisterer mellom kategoriene, kommer til uttrykk grafisk. Dette er med på å skaffe god oversikt over datamaterialet på en enkel måte. Ved å projisere illustrative kategorier inn i velgerrommet, kan det enkelt avdekkes sammenhenger mellom individene og kategoriene. På denne måten kan man undersøke sammenhenger mellom ulike bakgrunnsvariabler som politisk stemmegivning, alder og utdanning og deres plassering i forhold til aksene. Sammenhenger og opposisjoner mellom aktive og illustrative kategorier kan undersøkes, uten at dette påvirker forholdet mellom de aktive kategoriene. Et viktig poeng i oppbyggingen av et rom basert på aktive kategorier er at man må balansere de ulike typene kategorier som inngår i analysen. Om man har for mange kategorier knyttet til et bestemt tema, på bekostning av andre, kan man forvente at førstnevnte vil dominere sammenhengene i analysen.

Det teoretiske utgangspunktet for den empiriske analysen er Aardal (2003) som identifiserer seks ulike empiriske konfliktdimensjoner. Jeg har valgt et slikt utgangspunkt som følge av at disse dimensjonene har støtte i aktuell litteratur, men også fordi datamaterialet også er begrenset til disse temaene. Det er derfor viktig å presisere at det kan tenkes at det eksisterer andre aktuelle politiske opposisjoner mellom velgerne enn det jeg finner i denne oppgaven, siden de sammenhengene jeg finner er avhengig av det datamaterialet jeg har benyttet.

De variablene som er gruppert sammen for å undersøke disse konfliktdimensjonene varierer en del med hensyn til intern konsistens. Dette kan tyde på at de teoretiske dimensjonene er dårlig operasjonalisert slik at de spørsmålsvariablene er dårlig egnet til å fange opp det underliggende fenomenet. Dette kan tyde på to ting: På den ene siden kan dette rett og slett tyde på at de faktisk ikke utgjør uavhengige dimensjoner, men samvarierer empirisk. I så fall indikerer det at vi ikke på en meningsfull måte kan skille mellom velgerne langs seks ulike konfliktdimensjoner. På den andre siden kan det tenkes at variablene som inngår i en felles variabelblokk ikke er egnet til å fange opp det samme fenomenet. Den lave interne konsistensen kan tyde på at de ulike variablene faktisk avspeiler ulike dimensjoner, og at disse bare delvis er relaterte til hverandre empirisk.

Dette vil nærmere bli undersøkt i neste kapittel, siden vi der utsetter disse teoretiske dimensjonene en kritisk test mot datagrunnlaget. Her vil vi kunne se om de seks teoretiske dimensjonene faktisk utgjør egne empirisk identifiserbare konfliktlinjer, eller om disse kan framstilles i et lavdimensjonalt rom. En inspeksjon av bidragene fra spørsmålsvariablene til de

empiriske dimensjonene vil fungere som en ytterligere test av homogeniteten internt i variabelblokkene.

Kapittel 5

Analysekapittel I

I dette kapitlet vil hovedfokuset ligge på den empiriske analysen av stortingsvalgundersøkelsen 2001. Målet er først og fremst å eksplorere sammenhenger i datamaterialet. Det ligger dermed få forhåndsantakelser til grunn for analysen. Denne har et induktivt preg i den forstand at formålet er å *avdekke* dimensjonaliteten i, og sentrale trekk ved det norske velgerrommet. Likevel vil denne analysen kunne si oss noe om Aardal (2003) sin hypotese om seks distinkte konfliktdimensjoner som velgerne skiller seg i forhold til. Etter at det blir fastslått hvor mange dimensjoner som er viktige for å strukturere velgerrommet, vil det bli undersøkt deres relative betydning for de ulike velgerne. Med bakgrunn i litteraturen kan vi forvente at noen konfliktdimensjoner er viktigere for noen velgere framfor andre.

Jensen (1993) har pekt på at Venstre og Sosialistisk Venstreparti har blitt betegnet som såkalte "new left"-partier, mens Fremskrittspartiet har blitt betegnet som "new right". Dette er partier som mobiliserer på grunnlag av nyere verdipolitiske saker. En rimelig hypotese vil derfor være at disse partiene vil særlig mobilisere velgere på bakgrunn av innvandringsspørsmålet og miljøspørsmålet, selv om de andre politikkområdene kan spille en viktig rolle. I tråd med kapittel tre hvor vi så at særlig Høyre og Senterpartiet er opptatt av EU-saken, er det grunn til å tro at global-nasjonal motsetningen er viktigst for disse partienes velgere. Når det gjelder offentlig-privat motsetningen så er det en hypotese at partienes plassering langs denne akse vil følge den konvensjonelle inndelingen mellom de sosialistiske partiene RV og SV lengst til venstre sammen med Arbeiderpartiet, så sentrumspartiene og Høyre og Fremskrittspartiet lengst til høyre. Det er særlig fire problemstillinger som vil være sentrale i den empiriske undersøkelsen i dette kapitlet.

1: *Hvilke politiske konfliktdimensjoner er de viktigste for velgernes plassering i det norske politiske rommet?*

2: *Hvor viktige er nyere politiske konflikter, sammenlignet med mer tradisjonelle konfliktlinjer? Er det forskjeller mellom de ulike partienes elektorater med hensyn til disse konfliktlinjenes relative betydning?*

3: *Hvordan plasserer de politiske partienes velgere seg i forhold til hverandre langs de aktuelle konfliktdimensjonene, og ser vi det samme mønsteret som andre har kommet fram til på bakgrunn av andre metodiske tilnærminger? Hvilke partier skiller seg fra hverandre, og hvilke ligger nær hverandre langs de aktuelle konfliktlinjene?*

4: *Kan analyseresultatet si noe om forholdet mellom velgere og parti?*

Tolkningen og framstillingen av analyseresultatene i dette kapittelet følger framgangsmåten til Le Roux og Rouanet (2004). Denne går ut på først å avgjøre hvor mange akser som meningsfullt kan tolkes, deretter vil disse aksene bli nærmere undersøkt for å se hvilke politiske konflikter disse representerer. Her vil det bli lagt vekt på de ulike variabelblokkens temaer sine bidrag som en første interpretasjon. Deretter vil en grundigere undersøkelse av de enkelte variabelkategorienes bidrag bli gjennomført for å gi et mer fullstendig bilde av hvilke opposisjoner eller konfliktdimensjoner aksene i analysen avspeiler. Disse aksene kan kombineres slik at vi kan se velgernes posisjoner i to dimensjoner samtidig, selv om selve *velgerrommet* kan ha tre eller flere dimensjoner samtidig. I dette velgerrommet vil det bli fokusert på partienes posisjoner og ulike bakgrunns karakteristika ved velgerne som alder, bosted og utdanningslengde for å belyse analysens problemstillinger.

Før selve den statistiske analysen blir presentert, vil jeg gjøre rede for begrepet ”politisk rom” som står sentralt i litteraturen. Dette er en viktig redegjørelse, også fordi MCA er en geometrisk statistisk teknikk (Hjellbrekke 2007). Velgernes plassering i det geometriske politiske rommet danner utgangspunktet for å studere sammenhenger i datamaterialet. Fremstillingen av analyseresultatet blir presentert geometrisk.

5.1 Politisk rom

I litteraturen er begrepet *politisk rom* sentralt, men begrepet har et litt uklart innhold. Alle de tre modellene for valgadferd jeg har diskutert forholder seg til rombegrepet. I et politisk rom er begreper som posisjon, distanse og dimensjon sentralt. Grunntanken er at man kan skille mellom velgere og partier på bakgrunn av deres posisjoner og distanser fra hverandre i et politisk rom med et visst antall dimensjoner. Som Laver og Hunt (1992) påpeker, er det ikke noen teoretiske grunner til å beskrive politiske motsetninger med bruk av et rombegrep. Dette er mer et resultat av en konvensjon som har sin bakgrunn i skillet mellom ”venstre” og ”høyre” i den franske nasjonalforsamlingen etter revolusjonen. En forståelse av

dimensjonsbegrepet kan "[...] be seen as *the number of relevant sources of variation in the actors` perceptions of the political world*" (Jacoby 1991, sitert i Oscarsson og Narud 1999: 17). En vanlig hypotese er at antallet relevante dimensjoner og den relative betydningen disse har for det enkelte individ varierer. På samme måte er det en sentral hypotese innen saliency-teorien at de ulike politiske partiene vektlegger ulike politiske dimensjoner. En felles representasjon av alle velgere eller partier i ett felles politisk rom er derfor å betrakte som en sterk forenkling av virkeligheten (Laver og Hunt 1992).

Saglie (1995) viser til ulike strategier for å avgjøre antallet relevante politiske dimensjoner i beskrivelsen av det politiske rom. Han hevder hovedskillet går mellom induktive og deduktive strategier. En induktiv tilnærming til det politiske rommet er knyttet til bruk av ulike statistiske teknikker for å identifisere aktuelle dimensjoner i et datamateriale. Det er denne framgangsmåten Aardal (1999a), (2003) benytter i forbindelse med valgforskningsprogrammet, og som jeg har brukt i denne analysen. Deduktive strategier følger det motsatte utgangspunktet. Man tar utgangspunkt i et visst antall teoretisk funderte dimensjoner, og tester deretter disse på et datamateriale. En induktiv framgangsmåte bestemmer da antallet relevante dimensjoner empirisk, mens en deduktiv framgangsmåte er mer teoretisk orientert. Ingleharts postmaterialismehypotese og Lipset og Rokkan sin skillelinjemodell kan sies å følge en deduktiv strategi.

Selvom man bruker ulike statistiske teknikker for å identifisere politiske dimensjoner, skjer dette som regel ikke uavhengig av teoretiske hypoteser. Utvalget av antall dimensjoner som er meningsfulle å tolke er som regel et skjønnsspørsmål. I praktisk forskning blir dermed ofte induktive og deduktive strategier kombinert. Det sentrale ved begge disse forskningsstrategiene er å identifisere et tilstrekkelig antall politiske dimensjoner for å gi en så korrekt beskrivelse som mulig av de mest sentrale politiske konfliktene på et gitt tidspunkt. Antallet dimensjoner kan også tenkes å variere over tid (Hjellbrekke 2007).

5.2 Akser i det politiske rommet

Ulike undersøkelser skiller seg med hensyn til hvor mange dimensjoner som er nødvendig å bruke for å beskrive det norske partirommet. Ray og Narud (2000) finner at det norske partirommet i 1998 kan best beskrives ut fra to dimensjoner. Aardal (2003) finner seks dimensjoner, mens Grendstad (2003) benytter fem dimensjoner til å beskrive det nordiske

partirommet. I den empiriske analysen som jeg har foretatt er det tre dimensjoner eller akser som skiller seg ut som de viktigste for å tolke konflikter i det norske politiske rommet. Disse er vist under i tabell 1⁹.

Tabell 5.1 Aksenes modifiserte egenverdier.

Akse	1	2	3	4	5
Varians	0,2444	0,1657	0,1389	0,0776	0,074
Eigenverdi	8,41 %	5,71 %	4,78 %	2,67 %	2,55 %
Mod. Eigenverdi	63,10 %	21,50 %	12,30 %	0,86 %	0,60 %

Analysen av de 18 spørsmålsvariablene som ble gruppert i seks ulike delsett på bakgrunn av Aardals (2003) seks teoretiske dimensjoner ble i denne analysen redusert til tre akser med substansiell informasjon. De tre første aksene oppsummerer til sammen 96,9 prosent av opposisjonene i det geometriske rommet. Dette er godt over konvensjonen at man bør tolke så mange akser at minimum 75 prosent av inertiaen blir forklart. De resterende aksene bidrar kun marginalt, og vil dermed bli utelatt fra den videre analysen. Akse 1 er den viktigste akse i rommet, og forklarer over halvparten av opposisjonene mellom velgerne. Deretter følger akse 2 og akse 3 med henholdsvis 21,5 og 12,3 prosent. Jeg har summert de ulike variabelenes bidrag og gruppert dem etter de seks teoretiske dimensjonene vi tok utgangspunkt i. Dette gir mulighetene til nærmere å undersøke hvilke teoretiske dimensjoner som bidrar til hver av de tre empiriske aksene identifisert i analysen.

Tabell 5.2 Variabeltemaenes bidrag til aksene

	Akse 1	Akse 2	Akse 3
Innvandring	17,1 %	<u>45,7 %</u>	5,2 %
Offentlig-privat	16,3 %	9,8 %	<u>27,9 %</u>
Vekst-vern	18,1 %	<u>22,6 %</u>	9,8 %
Moral-religion	14,4 %	<u>13 %</u>	6,1 %
Global-nasjonal	18,4 %	6,8 %	<u>27,3 %</u>
Sentrum-periferi	15,5 %	2,2 %	<u>23,5 %</u>

Akse 1.

⁹ I henhold til Le Roux og Rouanet (2004) og Hjellbrekke (1999: 67) sin fremgangsmåte regner jeg ut modifiserte egenverdier til aksene med formelen $(Q/Q-1)^2 (\lambda_i-1/Q)^2 = \lambda_i$. Deretter vektet hver av aksene med formelen $\lambda_i / \sum \lambda_i$.

Som vi kan se av tabell 4, er akse 1 en klart heterogen akse hvor de seks ulike teoretiske dimensjonene bidrar tilnærmet likt. På bakgrunn av variabeltemaenes bidrag kan vi dermed så langt ikke trekke noen klar konklusjon hvilke opposisjoner aksene representerer.

Akse 2.

Dette er en ganske homogen akse hvor variablene som omhandler holdninger til innvandring har det klart største bidraget med 45,7 prosent. Tar vi i tillegg med bidragene fra temaene vekst-vern og moral-religion oppnår vi en forklart varians på 81,3 prosent. De andre teoretiske dimensjonene har større bidrag til akse 3. Dette betyr ganske enkelt at de har en større innvirkning langs denne aksene, og følgelig også blir bedre representert der. Disse bidragene spiller en såpass liten rolle at konklusjonen blir at dette er dermed hovedsakelig en innvandrings-, miljø- og moral-religionakse. De resterende temaene bidrar i mindre grad, og blir dermed ikke vektlagt i tolkningen av denne aksene.

Akse 3.

Denne aksene er relativt heterogen. Bidragene fra de teoretiske dimensjonene offentlig-privat, global-nasjonal og sentrum-periferi utgjør til sammen 78,7 prosent av den totale inertiaen til akse 3. Denne aksene er dermed en kombinert offentlig-privat-, global-nasjonal-, og sentrum-periferiakse.

Som vi har sett er det noen teoretiske dimensjoner som viser seg empirisk å følge hverandre. Som vi var inne på i forrige kapittel kan dette skyldes litt ulike ting. Det kan bety at velgerne ikke ser disse sakene uavhengig av hverandre, men at visse konflikt dimensjoner i praksis følger hverandre. Denne analysen tyder på at innvandringsspørsmål, miljøspørsmål og moralske og religiøse spørsmål henger sammen i en felles empirisk dimensjon. Den andre aksene viser at spørsmål om offentlig og privat eierskap, motsetningene mellom det globale og det nasjonale og sentrum og periferi utgjør en felles empirisk dimensjon.

Vi kan imidlertid ikke utelukke at disse funnene delvis skyldes problemer med operasjonaliseringen av hvordan disse konflikt dimensjonene er målt. Som vi så i forrige kapittel var det til dels veldig lave Cronbach Alphaverdier for de teoretiske dimensjonene. Spesielt var det den moralsk-religiøse dimensjonen som var problematisk. Dette taler for at spesielt denne, men også de andre variabelblokkene med lav intern konsistens er uegnede til å identifisere (reelle) underliggende konflikt dimensjoner. På den andre siden kan det tenkes at

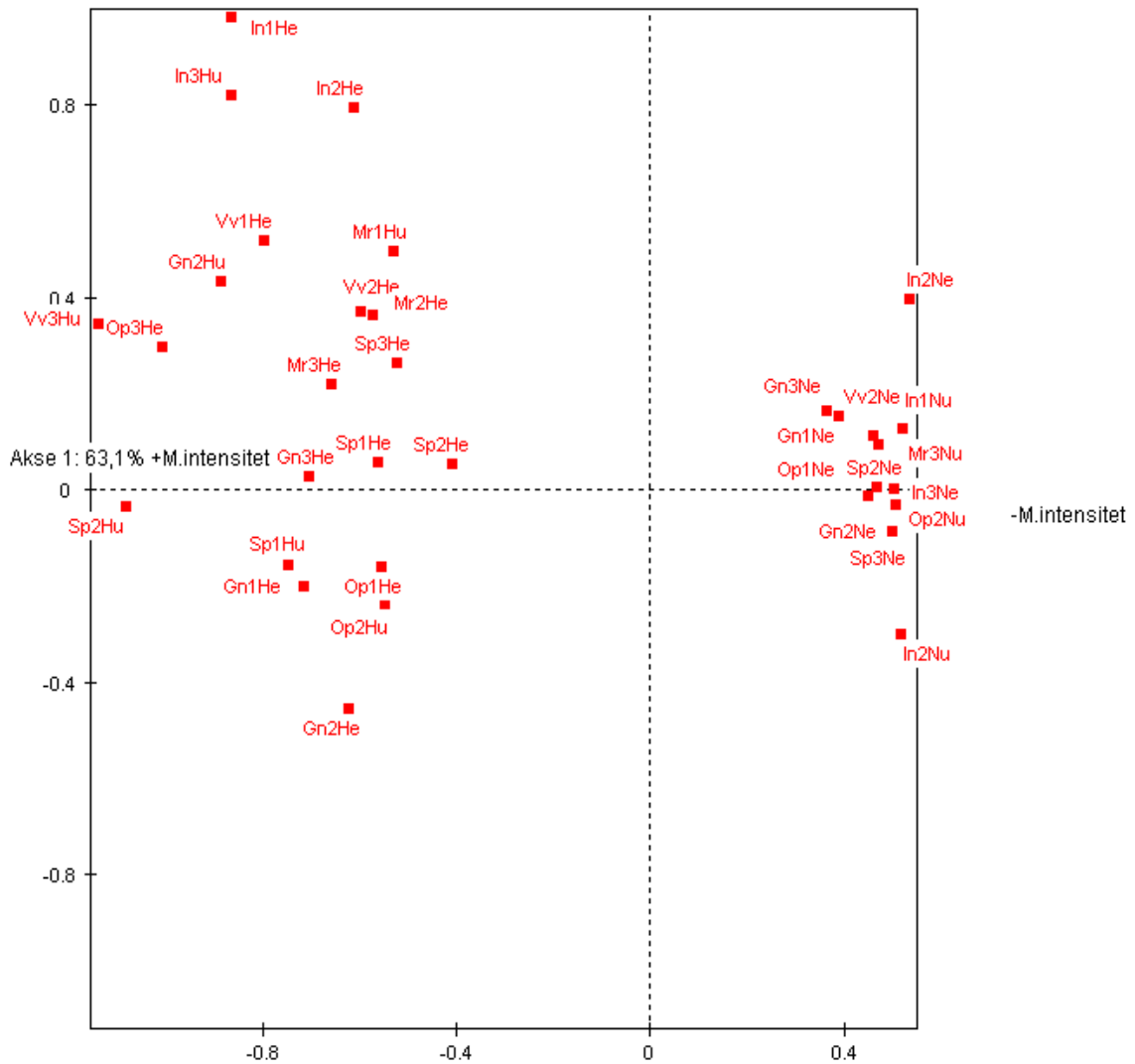
de ulike spørsmålene ikke er internt konsistente på grunn av at de måler *ulike* konfliktdimensjoner som ikke nødvendigvis henger sammen empirisk.

Vi kan derfor ikke utelukke at de funnene gjort her delvis kan skyldes målefeil. Likevel så vi at vi oppnådde relativt gode Cronbach Alphaverdier for innvandringsdimensjonen og vekstverndimensjonen. Siden disse lader langs den samme empiriske dimensjonen her, tyder dette på at det ikke skyldes operasjonaliseringen. Om de seks teoretiske dimensjonene faktisk utgjør separate empiriske konfliktdimensjoner, burde dette spesielt vise seg for de dimensjonene som hadde de høyeste verdiene av Cronbach Alpha.

På bakgrunn av de funnene ser det dermed ut til at seks teoretiske dimensjonene som var utgangspunktet kan framstilles i et tredimensjonalt rom. Dette tyder da på at velgernes holdninger på disse seks ulike konfliktdimensjonene ikke kan tolkes som separate politiske akser, men at disse bedre kan framstilles i tre dimensjoner. Dette funnet går dermed imot Aardals (2003) hypotese om seks distinkte holdningsdimensjoner velgerne sprer seg i forhold til.

5.3 Bidrag fra variabelkategorier

Etter at vi som en første tolkning av de tre aksene har slått fast hvilke variabeltemaer som yter mest, er det nødvendig å se på de enkelte variabelkategoriens bidrag for å få et mer detaljert bilde av hvilke opposisjoner disse aksene representerer. I den videre tolkningen legger jeg vekt på de kategoriene som yter et bidrag over gjennomsnittet på 100/70, det vil si kategorier $\geq 1,5$. Disse vises her grafisk for å gi et bilde av deres plassering i forhold til aksene. Kategoriens prosentvise bidrag til aksene er gjengitt i appendiks B.

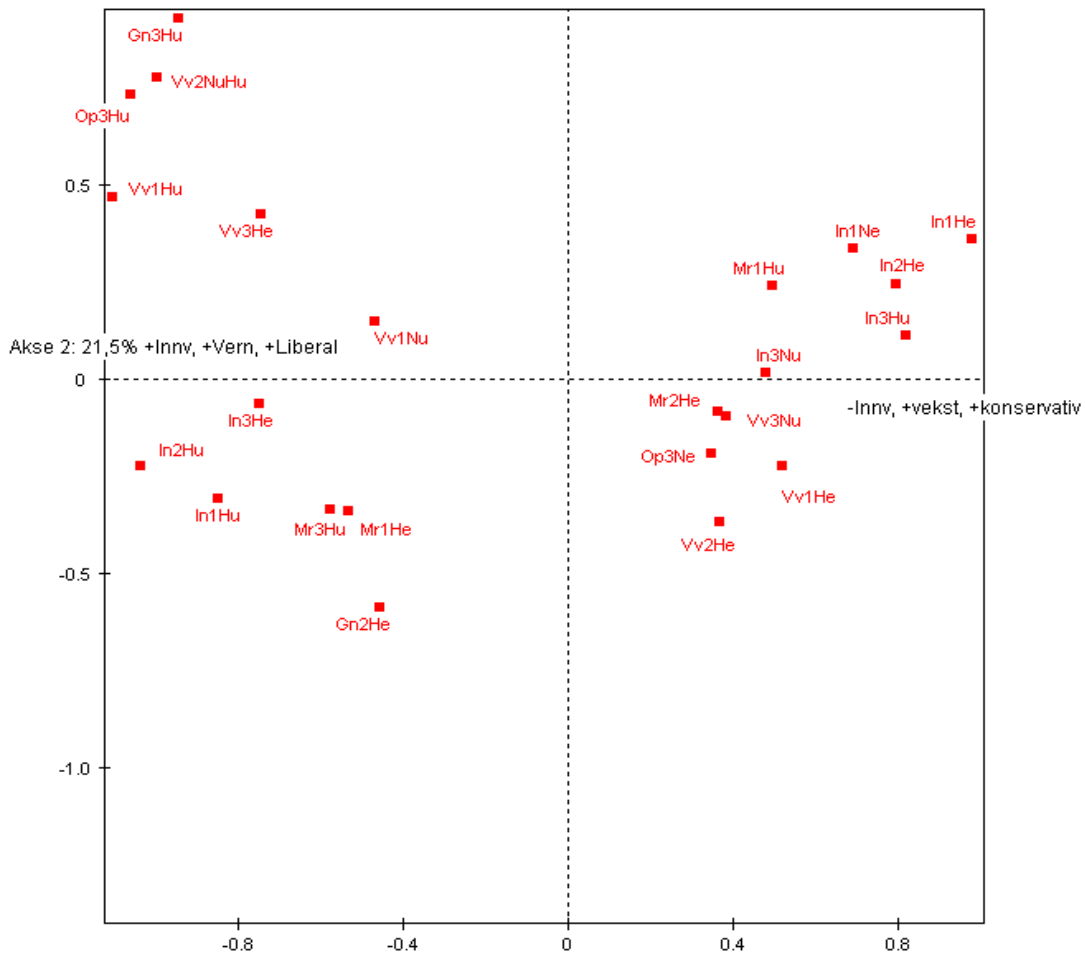

Figur 5.1 Kategoribidrag til akse 1 i planet 1-2.

Som vi kan se av tabell 5.2 og figur 5.2 skiller akse 1 mellom de ekstreme (Helt enig og Helt uenig) og de moderate kategoriene (Nokså enig og Nokså uenig) på alle seks variabeltemaene. Denne aksen lar seg derfor tolke som et uttrykk for *meningsintensitet*, hvor respondentene med sterke meninger om de aktuelle spørsmålsvariablene skiller seg fra de med moderate meninger. De med høy meningsintensitet plasserer seg langs venstre side av aksen, mens de med mer moderate synspunkter plasserer seg på høyre side. Det er ganske oppsiktsvekkende at denne analysen tyder på at den viktigste opposisjonen mellom velgerne ved dette valget er en meningsintensitetsakse. En slik meningsintensitetsdimensjon i det politiske rommet har vært lite omtalt i litteraturen, med unntak av Hjellbrekke (2007) som også har brukt MCA

som metodisk verktøy. Dette kan tyde på at det er spesielle egenskaper ved denne metodiske tilnærmingen som gjør at denne opposisjonen har blitt identifisert. Som allerede nevnt i kapittel to, er det en sentral hypotese innen retningsteorien at partiene tjener på å innta klare standpunkter på politiske saker. Motsatt hevder nærhetsteorien at partiene tjener på å ligge nær flertallet av velgerne. Ved å se på partienes posisjoner i forhold til meningsintensitetsdimensjonen kan dette gi oss en pekepinn på om noe av valgresultatene kan tolkes på bakgrunn av denne.

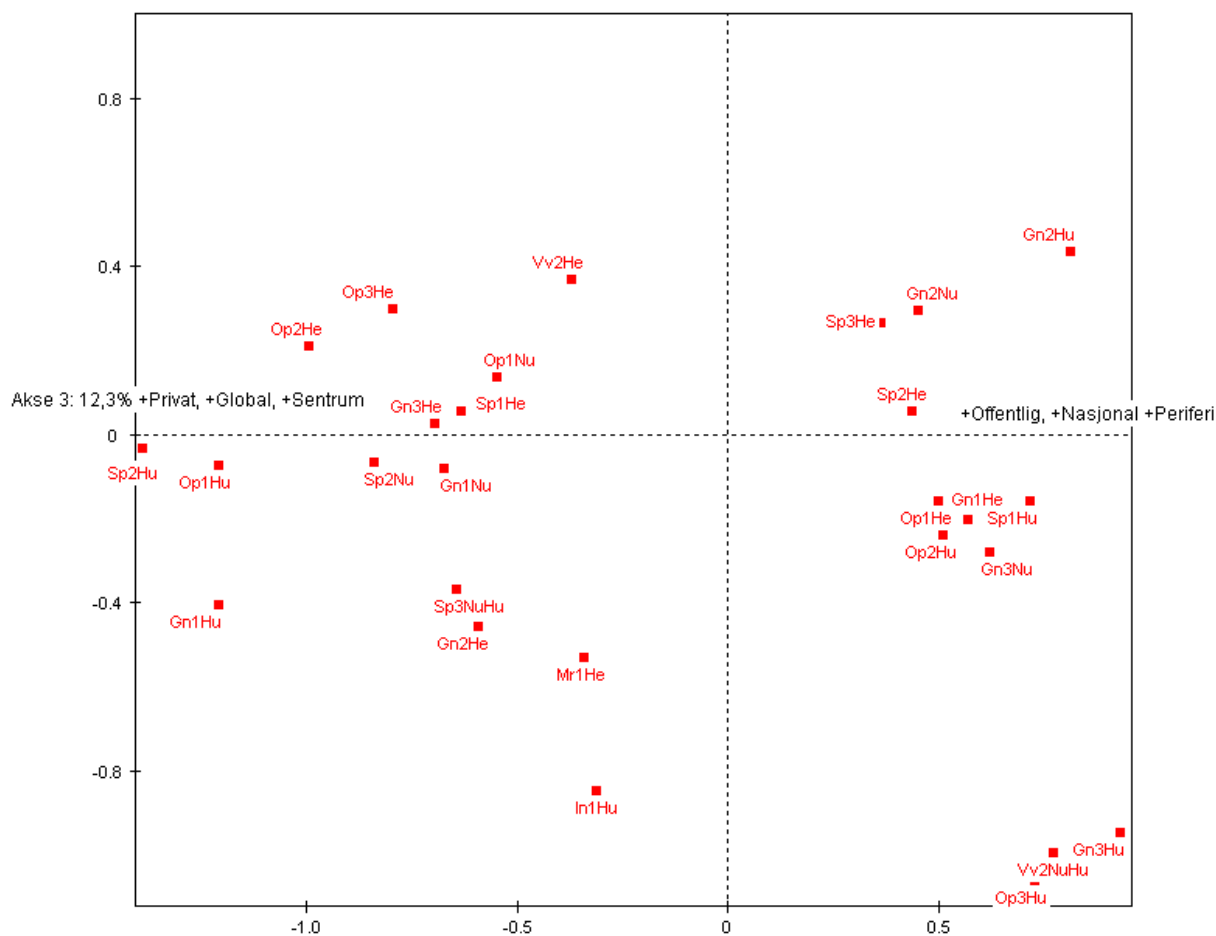
Akse 2 skiller mellom de individene som har ulikt syn på innvandring, miljøvern og moralske og religiøse spørsmål. På venstre siden av akse 2 er de som stiller seg positive til innvandring, miljøvern og som er liberale i moralske og religiøse spørsmål. På motsatt side av akse 2 er de som er negative til innvandring, som legger mindre vekt på miljøvern og de som er konservative i religiøse og moralske spørsmål. Disse funnene stemmer godt overens med det bildet vi kjenner til av partienes syn på saker. I tabellen over partienes sakseierskap i kapittel tre (tabell 3.3) så vi at særlig Venstre og Sosialistisk Venstreparti hadde stor troverdighet på miljøspørsmålet. De har markert seg som sterke forsvarere av miljøhensyn på bekostning av vekstinteresser. Samtidig vet vi at de er liberale i religiøse og verdispørsmål og innvandringspolitikk. Motsatt har spesielt Fremskrittspartiet markert seg som negative til innvandring til Norge, samtidig som de også har den laveste troverdigheten i miljøspørsmål. Av tabellen kommer det ikke fram partienes troverdighet på moralske og religiøse spørsmål, men jeg tror det er en rimelig hypotese å hevde at Fremskrittspartiets velgere er preget å være konservative i disse spørsmålene.

Figur 5.2 Kategoribidrag til akse 2 i planet 2-3.

Akse 3 er en akse som skiller de som har ulike syn på forholdet mellom stat og marked, globalisering og distriktshensyn. De som er positive til markedsstyring er også positive til globalisering og er mindre opptatt av distriktenes interesser. Disse er på venstre side av origo. På motsatt side befinner de respondentene seg som er mer negative til markedsstyring og som er for statlig styring og kontroll av markedet. Dette synet hører sammen med motstand mot globalisering og for distriktsvennlig politikk. Særlig Senterpartiet har markert seg som en sterk motstander av norsk medlemskap i EU og forsvarer av distriktpolitiske interesser. På disse to sakene er Senterpartiet det partiet med klart høyest troverdighet blant velgerne. Høyre er det partiet som har vært den klareste forkjemperen for norsk medlemskap i EU, samtidig som de også har en klar sentrumsprofil med få velgere fra distriktene. Offentlig-privatdimensjonen som viser til konflikten mellom arbeidstakere og arbeidsgivere er den klart mest brukte konfliktlinjen til å skille partiene. Den konvensjonelle måten å framstille partiene langs denne akse går fra Rød Valgallianse og Sosialistisk Venstreparti med den sterkeste

støtten til offentlige løsninger, og med Høyre og Fremskrittspartiet som de sterkeste forsvarerne av privat eierskap. Når vi her ser at denne konfliktlinjen faller sammen empirisk med global-nasjonal og sentrum-periferi dimensjonene kan vi forvente at særlig Rød Valgallianse, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet vil stå i opposisjon til Høyre. Selv om Fremskrittspartiet har en klar støtte til privat eierskap, har de ikke en like tydelig profil i retning av forsvar for norsk medlemskap i EU som Høyre. Det er derfor litt vanskeligere å ha noen klare hypoteser om hvordan dette partiet vil plassere seg i forhold til de andre partiene.

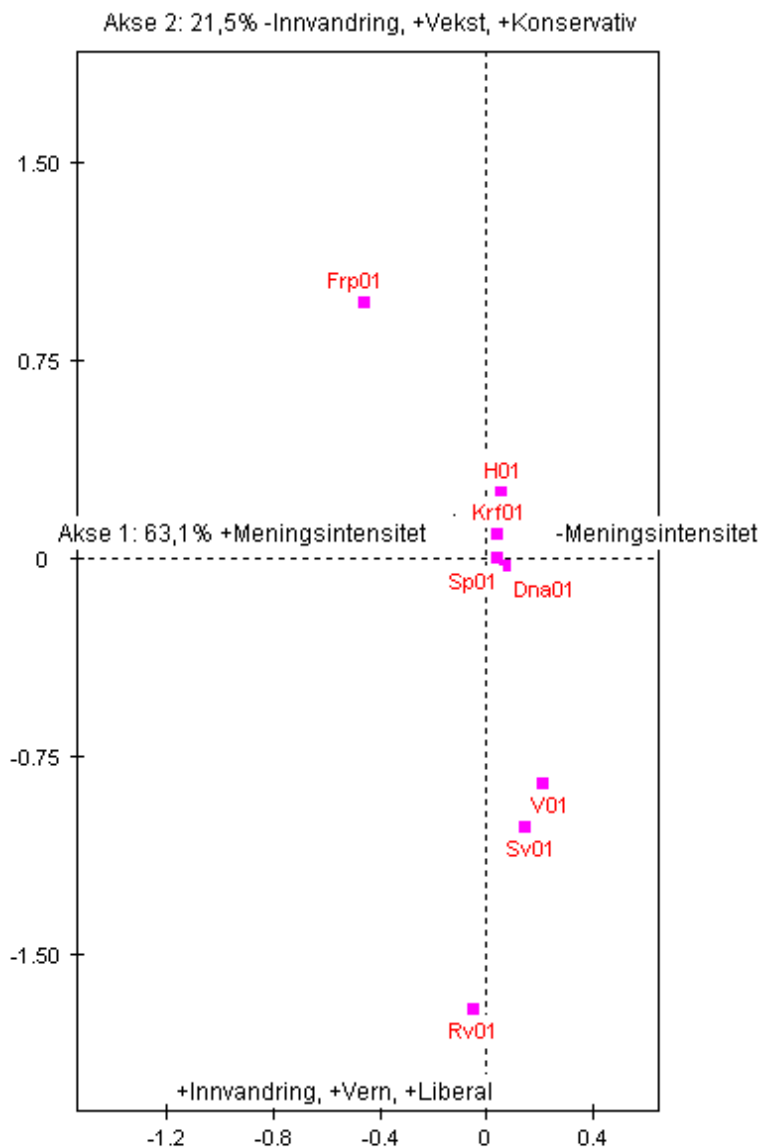

Figur 5.3 Kategoribidrag til akse 3 i planet 3-2.

5.4 Partiposisjoner

Når vi nå har sett hvilke kategorier som yter de viktigste bidragene til konstitueringen av aksene, kan vi se hvordan de politiske partiene plasserer seg i forhold til disse. Disse posisjonene representerer de ulike partienes *velgere* sin gjennomsnittsposisjon i det politiske

rommet. I den følgende analysen har jeg tidvis brukt begreper som ”Venstres plassering” og ”Arbeiderpartiets posisjon” av språklige grunner. Her er det imidlertid hele tiden snakk om *partivelgernes* gjennomsnittlige posisjoner. Dette er viktig å huske på, siden partienes plasseringer langs de ulike aksene kan tenkes å kunne avvike fra velgernes gjennomsnittsplasseringer¹⁰.

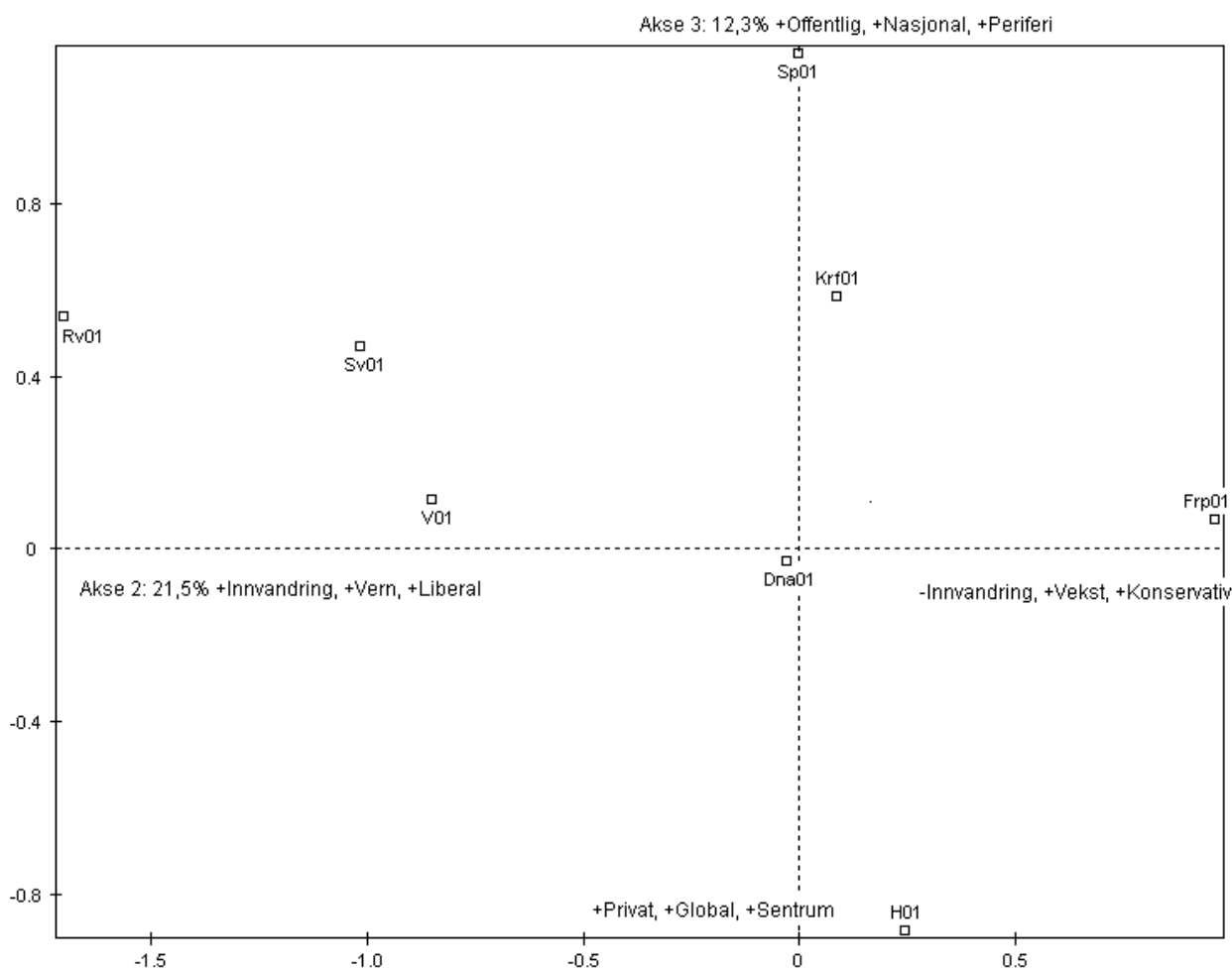
Figur 5.4 Partienes velgere sine gjennomsnittlige posisjoner i planet 1-2

Om vi ser på fordelingen langs akse 1, er det spesielt Frp som evner å mobilisere de velgerne med størst meningsintensitet. Dette er det eneste partiet sammen med RV som plasserer seg

¹⁰ Her tenker jeg spesielt på retningsteorien som hevder at dette faktisk er tilfellet.

på venstre side av origo langs denne aksene. Det er disse to partiene sine velgere som mener sterkest om de ulike sakene som inngår i analysen, men de plasserer seg langt fra hverandre langs akse 2. Som vi også kan se av kategoriernes bidrag til akse 1 i plan 1-2 (figur 5.1), er det en større spredning av kategorier vertikalt på venstre side av akse 1. Det ser dermed ut til at velgerne med størst meningsintensitet sprer seg i hvilke saker de mener noe om, mens de velgerne med mer moderate holdninger i mindre grad skiller seg fra hverandre i synspunkter på de politiske sakene. Dette tyder på at de med sterke meninger om politiske stridsspørsmål samler seg i fløypartiene. Velgerne med mindre grad av meningsintensitet ser ut til også å velge mellom partier nærmere det politiske sentrum.

Vi kan se at det er særlig Venstre og Sosialistisk Venstreparti som tiltrekker seg velgere med moderate synspunkter på de ulike sakene. Disse partiene skiller seg klart ut sammen med Rød valgallianse langs akse 2. Fremskrittspartiet skiller seg ut i den andre enden, mens det er mindre forskjeller mellom de resterende partiene langs disse aksene. Som vi ser av bidragene fra variabeltemaene (tabell 5.2) er det spesielt innvandringspolitikken som bidrar til akse 2, men også miljøspørsmålet og moral og religion yter sitt bidrag. Som kjent har Fremskrittspartiet markert seg som skeptiske til innvandring, og har også stilt seg tvilende til at den globale oppvarmingen er menneskeskapt. På motsatt side har Venstre, Sosialistisk Venstreparti og Rød Valgallianse stilt seg mer positive til innvandring og miljøtiltak. At disse tre partienes velgere plasserer seg i motsatt ende av Fremskrittspartiets velgere langs akse 2, er derfor i tråd med den hypotesen jeg presenterte tidligere i dette kapittelet.

Figur 5.5 Partienes velgere sine gjennomsnittlige posisjoner i planet 2-3.

5.5 Planet 2-3

Om vi skifter fokus til planet 2-3, ser vi partienes posisjoner i forhold til akse 2 og 3 kombinert. Langs akse 3 er det Høyre og Senterpartiet sine velgere som har de mest avvikende synspunktene. Selv om offentlig-privatmotsetningen yter det største bidraget, har global-nasjonal motsetningen nesten like stor påvirkningskraft. Den territorielle konflikten mellom sentrum og periferi er i betydelig grad sammenfallende med global-nasjonal motsetningen (Aardal 2003). Dette gjelder spesielt for Senterpartiet og Høyre, noe som kan bidra til å forklare disse partienes posisjoner. Aardal (2003) undersøkte sammenhengen mellom bosted og stemmegivning ved valget i 2001, og han fant at det er en klar og stabil sammenheng. Senterpartiet hadde den klareste distriktsprofilen, mens Høyre

hadde den klareste sentrumsprofilen. Når vi i tillegg husker på at dette også er de to partiene som har de klareste holdningene til norsk medlemskap i EU, er det som forventet at disse konfliktlinjene i større grad enn hos andre partier er sammenfallende.

Som vi ser ligger Fremskrittspartiet og Venstre nær midten av akse tre, mens Sosialistisk venstreparti og Rød valgallianse har en profil i retning av støtte til periferien, venstresiden og en nasjonal orientering. At både Senterpartiet og Kristelig Folkeparti sine velgere beveger seg lengre ut langs denne akse enn Sosialistisk Venstreparti og Rød Valgallianse er med på å forsterke bildet av at variabelblokkene sentrum-periferi og global-nasjonal til sammen veier tyngre enn variabelblokken offentlig-privat. Om vi utelater variabelblokken sentrum-periferi i analysen (ikke gjengitt her), endrer bildet seg en del. Da fordeler partiene seg mer som den konvensjonelle framstillingen av partiene langs en høyre-venstredimensjon, selv om det er små avvik i partienes posisjoner. Dette tyder på at den klassiske skillelinjen mellom sentrum og periferi fortsatt har stor betydning for velgernes fordeling i det politiske landskapet.

Aardal (2003) peker på at Venstre sine velgere er skeptiske til globalisering, samtidig som de ikke har noen klar distriktsprofil. Motsatt er Frp sine velgere mer positive til globalisering og frie markeder, men har en klarere distriktsprofil. Som vi ser, plasserer begge disse partiene seg nær sentrum langs akse 3, noe som tyder på at konfliktlinjene sentrum-periferi og global-nasjonal virker utjevne på hverandre for disse partienes velgernes plassering i dette rommet. Her har vi altså det motsatte tilfellet av Senterpartiet og Høyre der disse konfliktlinjene virker i samme retning for velgernes gjennomsnittsposisjon. Det bildet som tegner seg for partienes posisjoner langs akse 3 er dermed i tråd med hva Aardal finner:

I den grad velgernes forhold til nasjonal autonomi og globale markeder sammen med sentrums- eller periferiidentifikasjon blir utslagsgivende for stemmegivningen, vil dette kunne føre til at Senterpartiet og Høyre seiler fram som de fremste motstanderne i norsk politikk (2003: 97).

At den konvensjonelle framstillingen av partiene på en høyre-venstreakse ikke kan gi et fullstendig bilde av partienes plassering i forhold til hverandre er kjent i litteraturen. Jenssen (1995) og Aardal (1999a) peker på at EU-saken var med å endre det politiske landskapet. Partier som tidligere hadde samarbeidet nært, ble plutselig politiske motstandere. EU-saken var med på å aktualisere gamle skillelinjer som går på tvers av venstre-høyreaksen. Både

striden i 1972 og 1994 var med på forene ulike politiske grupperinger som normalt ikke har felles interesser. Høyre og de fleste arbeiderpartifolk var de mest positive til norsk medlemskap, mens motstanderne av medlemskap i stor grad var de samme grupperingene som utgjorde motkulturen beskrevet i skillelinjemodellen. Jenssen peker på at det i forbindelse med EU-kampen i 1994 skjedde en

[...] sammensmeltning av venstre-orienterte holdninger og forsvar for periferiene på nei-siden og en tilsvarende sammenføring av høyre-orienterte standpunkter og sentrumsinteresser på ja-siden (1995: 213).

Han skriver videre at det er et åpent spørsmål om denne sammensmeltningen vil holde seg over tid. Om vi ser på variabeltemaenes bidrag til akse 3, ser det ut til at dette fortsatt gjelder. Variabeltemaene offentlig-privat, global-nasjonal og sentrum-periferi bidrar til den samme aksens.

5.6 Nye politiske saker?

Som jeg allerede har vært inne på, representerer akse 2 en motsetning mellom innvandringspositive versus innvandringsnegative, verneorienterte versus vekstorienterte og konservative versus liberale i moralske og religiøse spørsmål. De to førstnevnte konfliktene kan kanskje karakteriseres ”nypolitiske” saker, eller ”post-cleavage politics” (Knutsen og Scarbrough 1995: 497). Jenssen (1993) peker på to krav som det er vanlig å stille for å identifisere nypolitiske saker. For det første må det dreie seg om en verdikonflikt, altså ikke en konflikt av økonomisk karakter. For det andre må konflikten være historisk ny. I tillegg har slike saker ikke hatt noen sterk sammenheng med den sosiale strukturen. I motsetning til mer tradisjonelle politiske saker, hevder nypolitikkteoretikerne at de nye politiske verdimotsetninger kan i mindre grad kan føres tilbake til sosioøkonomiske forhold (Knutsen 1985).

Både miljøsakene og innvandringsdebatten har en lang tradisjon, men Jenssen (1993) hevder at dette ikke er av avgjørende betydning for om de kan kalles for nye politiske saker. Det som er avgjørende, er hvilket tidspunkt disse har blitt viktige for den politiske debatten og den enkeltes partivalg. Selv om det kan innvendes de fleste politiske saker har økonomiske aspekter knyttet til seg, har man sett på innvandringsspørsmålet og miljøsakene som typisk nye

politiske saker som har gjort seg gjeldende fra 1970-tallet. Konflikten mellom konservative og liberale i moralske og religiøse spørsmål ble beskrevet i skillelinjemodellen som en kamp om kontroll med statskirken. De spørsmålene som inngår i variabelblokkene har et litt annet fokus¹¹. Likevel vil det være vanskelig å karakterisere denne konflikten som en ny politisk uenighet. Likevel har de til felles med de to andre variabelblokkene som bidrar til denne aksens, at de alle først og fremst er verdikonflikter. Flanagan (Inglehart og Flanagan 1987) hevder at de nypolitiske sakene omhandler verdier som inngår i akse 2 i denne analysen. Til forskjell fra Inglehart (1977) hevder han at vi kan skille mellom to ulike verdisett som blir stadig viktigere. Disse kaller han libertarianske og postmaterialistiske verdier. Sammen med spørsmål om blant annet selvrealisering, miljøvern, innvandringspolitikk er også endringer i holdninger som omhandler respekt for religiøse og moralske verdier en del av denne endringen. I Flanagans perspektiv kan vi dermed tolke alle de tre teoretiske dimensjonenes bidrag til en felles akse som del av det samme fenomenet av verdiendringer i avanserte vestlige samfunn, selv om disse skjer langs to separate teoretiske dimensjoner.

Kristelig Folkeparti sin posisjon er kanskje spesielt interessant i denne sammenhengen. Selv om dette partiet i stor grad har bygd sin profil på verdispørsmål, stiller deres velgere seg ganske nøytrale i de spørsmålene som bidrar til akse 2. Med utgangspunkt i skillelinjemodellen vil det vært rimelig å anta at Kristelig Folkeparti sine velgere er konservative i moralske og religiøse spørsmål. Når det gjelder vekst-vern- og innvandringsdimensjonen har partiet ikke markert seg særlig sterkt. Når vi tar hensyn til at den teoretiske konfliktlinjen moral-religion yter såpass lite til aksens, og at vi kan anta at velgerne til KrF ikke markerer seg sterkt i den ene eller andre retningen på de to andre konfliktdimensjonene, kan dette forklare partiets moderate plassering langs denne aksens. Testingen av den interne konsistensen med Cronbach Alpha tyder på at denne teoretiske dimensjonen blir dårlig avspeilet i den empiriske analysen. Dette kan muligens bidra til at den moral-religiøse konfliktens betydning blir noe underdrevet i denne analysen. Jeg har likevel valgt å beholde de aktuelle variablene brukt til å identifisere denne opposisjonen, siden de teoretisk bør kunne avdekke en slik konflikt.

Om vi flytter fokus på de andre partienes velgere, tegner det seg et ganske klart bilde av hvem som blir mobilisert langs akse 2. RV og SV og Venstre står i opposisjon til Frp. Mens RV og

¹¹ Denne variabelblokken er satt sammen av spørsmål om homofiles rettigheter, abortsaken og kristne verdiers rolle i samfunnet.

SV plasserer seg et godt stykke ut langs akse 3, er det interessant å se at Venstre og Fremskrittspartiet ligger på linje langs denne aksene. Som allerede nevnt, kan dette i noen grad skyldes at ulikheter til de standpunktene denne aksene representerer utligner hverandre for disse partiene. De er derimot ulike om man sammenligner velgergruppene langs de andre aksene. Hvorfor er det slik at disse partienes velgergrupper ser ut til å mobilisere i større grad langs akse 2 enn velgergruppene til de resterende partiene?

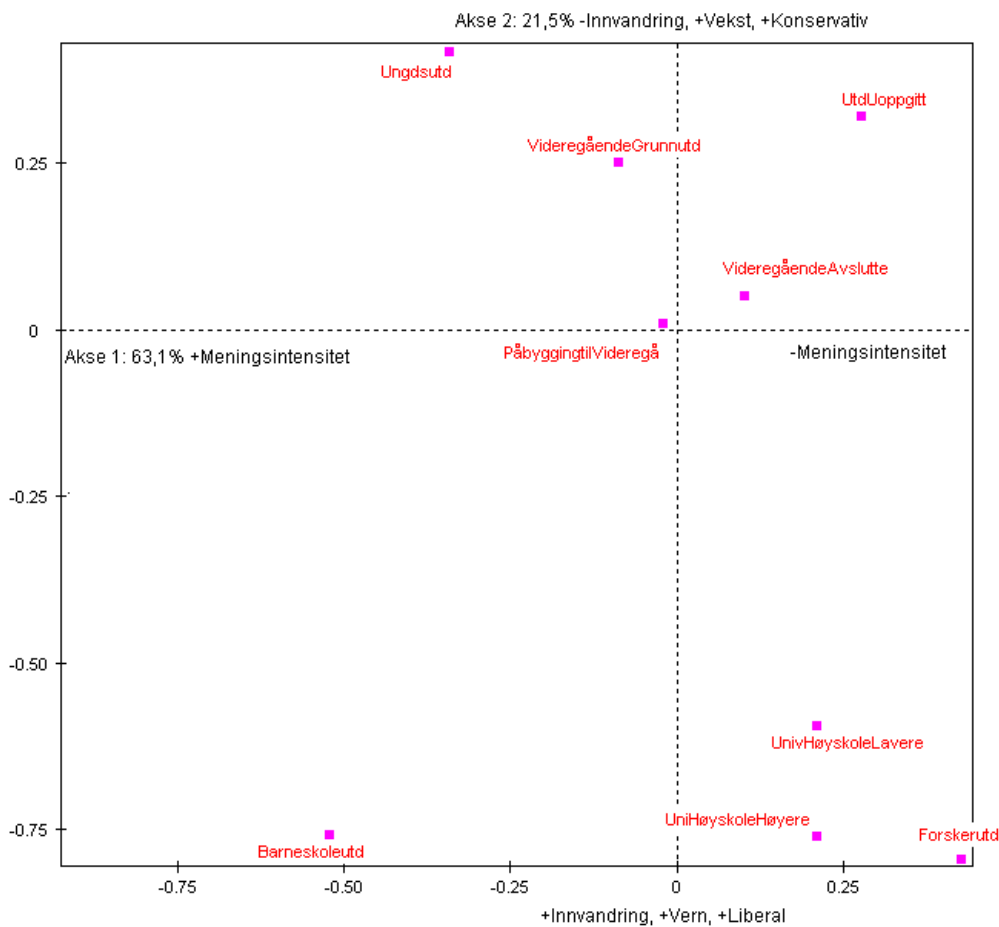
Både Sosialistisk Venstreparti og Venstre har blitt identifisert som mulige nypolitikpartier (Jenssen 1993: 85, Knutsen 1985: 573). Fremskrittspartiet har også blitt karakterisert som et "new right" parti (Goul Andersen og Bjørklund 1990, sitert i Jenssen 1993). Jenssen argumenterer for at det er fire verdibaserte partier i Norge: Kristelig Folkeparti, Sosialistisk Venstreparti, Venstre og Fremskrittspartiet, men at bare de tre sistnevnte kan karakteriseres som nypolitikpartier. Jenssen diskuterer ikke Rød Valgallianse, noe som antakeligvis skyldes partiets lave oppslutning. Jeg går imidlertid ut fra at også det kan karakteriseres som et nypolitikparti. Som vist i kapittel to har Venstre sin bakgrunn som parti for motkulturen, men Jenssen (1993) peker på at partiet har endret karakter etter partisplittelsen i 1972. Etter den tid har det posisjonert seg som et miljøparti, og ikke hatt en veldig klar profil i forhold til de sakene som akse 3 gjenspeiler.

Om vi ser partifordelingen i det samlede faktorplanet 2 og 3, er hovedbildet at det ser ut til at de tradisjonelle partiene med en klar plassering i skillelinjestrukturen har velgere som mobiliserer på grunnlag av tradisjonelle politiske spørsmål. Senterpartiet og Høyre skiller seg ut som hovedmotstandere langs akse 3, med Arbeiderpartiet i en midtposisjon. Dette er kanskje noe overraskende, tatt i betraktning at dette er et parti som tradisjonelt har blitt karakterisert som et parti på venstresiden i norsk politikk. Som vi så i kapittel tre ble ikke Arbeiderpartiet oppfattet å ha noen spesielle saker de hadde eierskap til. Dette bildet blir bekreftet her, og Arbeiderpartiet framstår som det mest sentrumsorienterte partiet i det politiske rommet. Hovedskillet går mellom de partienes velgere som hovedsakelig blir mobiliserte på grunnlag av materielle politiske saker, og de velgerne som hovedsakelig blir mobiliserte på verdikonflikter. Unntaket er Rød Valgallianse og Sosialistisk Venstreparti sine velgere, som blir mobiliserte langs begge aksene. Det ser dermed ut til at disse partienes velgere er opptatte av nyere verdispørsmål, samtidig som de har klare formeninger om mer tradisjonelle materielle politiske stridstemaer. At ulike partier vektlegger ulike konflikt dimensjoner er i tråd med "saliency"-teorien presentert i teorikapittelet. De politiske

partiene vektlegger ulike saker, og en sentral utfordring for å skaffe politisk innflytelse er derfor å sette fokus på de konfliktdimensjonene partiet er tjent med. Med utgangspunkt i denne analysen, ser det dermed ut til at spesielt Venstre og Frp vil tjene på verdipolitiske saker som innvandring og miljøvern. Om EU-spørsmålet igjen blir sentralt er det sannsynlig at det særlig vil gagne Senterpartiet og Høyre.

5.7 Velgere, utdanning og parti

Innen litteraturen om retningsteorien har det vært en hypotese om at de høyt sofistikerte velgerne har større oversikt over nyansene i den politiske debatten, mens de mindre sofistikerte i større grad har støttet seg på klare signaler fra partiene hvor budskapet ikke er å ta feil av, se for eksempel Sturgis og Tilley (2004). De mindre sofistikerte har dermed vært mer avhengige av sterke signaler, enn de mer sofistikerte. MacDonald et al. (1995) operasjonaliserer sofistikertethet som utdanning og politisk involvering. Basert på data fra Valgundersøkelsen 1989 finner de ingen klare forskjeller mellom de sofistikerte og de mindre sofistikerte, men at begge gruppenes evaluering av kandidater best kan forklares med retningsteori. Når jeg i denne analysen projiserer utdanningslengde som supplementærkategori inn i velgerrommet, viser det seg at det er klare sammenhenger mellom utdanningslengde og meningsintensitet. De med den laveste utdanningen plasserer seg lengst til venstre langs akse 1, og har følgelig de sterkeste meningene om de sakene som inngår i analysen. Jo høyere utdanning, jo lenger til høyre plasserer utdanningskategorienes gjennomsnittsposisjoner seg. Dette tyder på at utdanningslengde har en sammenheng med meningsintensitet.

Figur 5.6 Utdanningskategorier i planet 1-2

Om vi tolker høy utdanningslengde som en indikator på god kjennskap til partienes politiske alternativer, og motsatt at lav utdanning er indikator på mindre kjennskap til de politiske alternativene, tyder analysen på at det eksisterer en sammenheng mellom politisk kunnskap og meningsintensitet. Det ser derfor ut til at de som har gode forutsetninger til å skaffe seg oversikt over de politiske alternativene har et mer pragmatisk ståsted, mens de velgerne med mindre kunnskap og oversikt har sterkere og mer bastante holdninger i politiske spørsmål. Dette funnet er dermed i tråd med retningsteorien som postulerer at de mindre sofistikerte velgerne er avhengige av klare signaler fra partiene om ulike saker. Dalton (1984) har et lignende argument. Han skiller mellom ulike velgergrupper basert på grad av kognitiv mobilisering og partiidentifikasjon. Kombinasjonen av disse egenskapene gir da fire ulike grupper velgere.

		<u>Partiidentifikasjon</u>	
		Høy	Lav
<u>Kognitiv mobilisering</u>	Høy	Kognitive partitilhengere	Ikke partitilhengere
	Lav	Rituelle partitilhengere	De apolitiske

Figur 5.7 Velgergrupper etter grad av partiidentifikasjon og kognitiv mobilisering.

Kilde: Dalton 1984 (270, tabell 1).

De velgerne som er kjennetegnet av høy grad av kognitiv mobilisering har en mer rent intellektuell tilnærming til politiske spørsmål, mens mindre kognitivt mobiliserte velgere i større grad blir styrt av affektive hensyn. Denne typen velgere har god oversikt over de politiske alternativene, og har dermed gode forutsetninger for å ta selvstendige beslutninger om politiske stridsspørsmål. De velgerne som har en lavere grad av kognitiv mobilisering har ikke like gode forutsetninger til å vurdere politiske alternativer som de høyt kognitivt mobiliserte. Blant de velgerne som er partitilhengere skiller Dalton mellom "kognitive partitilhengere" og "rituelle partitilhengere". De kognitive partitilhengerne har i denne modellen kommet fram til sitt politiske standpunkt etter en kritisk vurdering av de ulike alternativene. De rituelle partitilhengerne derimot, har blitt trofaste partitilhengere på grunnlag av partiet selv. Som en erstatning for en manglende kognitiv mobilisering, og dermed også evne til selvstendig evne til vurdering av de politiske alternativene, brukes partiet som fortolkningsramme for å ta stilling til politiske stridsspørsmål. "Party cues play a large functional role in the absence of cognitive mobilization" (Dalton 1984: 270). Dette sitatet viser til den samme hypotesen som Campbell et al. (1964) formulerte om at partiidentifikasjon fungerer som en "perceptual screen" (s.76) som siler vekk negativ informasjon og forsterker positiv informasjon om det partiet eller kandidaten velgeren identifiserer seg med. Teorien om partiidentifikasjon og retningsteorien for velgeradferd har da en felles hypotese. Begge antar at den enkelte velgeren har en affektiv tilnærming til politiske spørsmål, spesielt de som har en lav grad av kognitiv mobilisering. Selv om teorien om partiidentifikasjon og retningsteorien tar for seg litt ulike sider av sammenhengen mellom

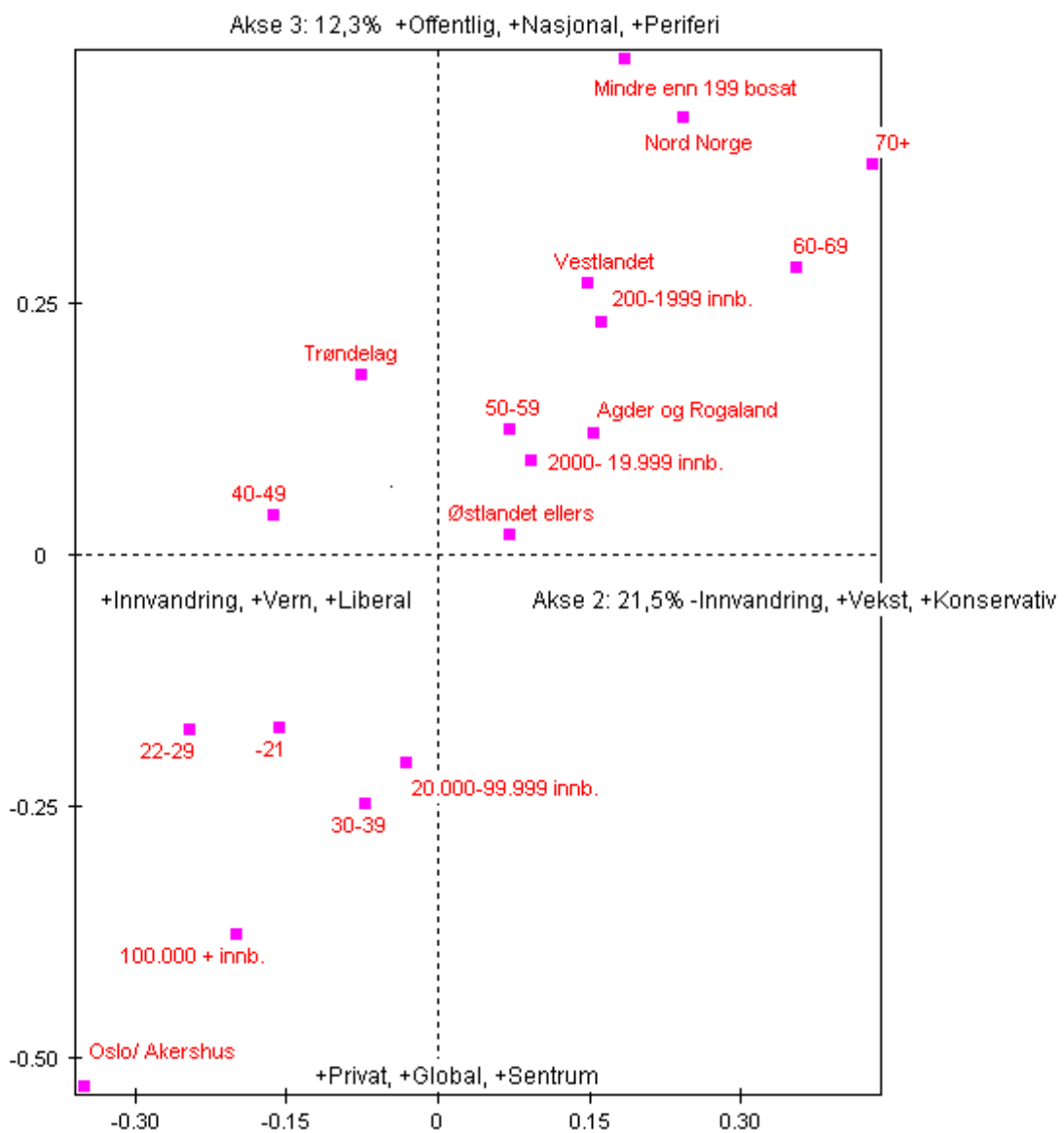
velger og parti, står begge i et motsetningsforhold til nærhetsteorien for velgeradferd som postulerer at velgerne har en mer rasjonell tilnærming til politiske spørsmål.

I tillegg til de to typene velgere med en høy grad av partiidentifikasjon som allerede er nevnt, skiller Dalton (1984) mellom "ikke partitilhengere" og "de apolitiske". Det som ifølge forfatteren skiller disse velgerne er evnen til å kunne skille mellom politiske alternativer. Mens den førstnevnte gruppen kan vurdere politiske alternativer, har de apolitiske ikke evne til å gjøre en slik vurdering. Utfallet for begge er likevel det samme: De blir ikke tilhengere av et bestemt politisk parti. Videre hevder Dalton (1984) at økningen i det generelle utdanningsnivået er med på å øke antallet velgere med høy grad av kognitiv mobilisering. Han postulerer at vi dermed vil se en økning i antallet "kognitive partitilhengere" og "ikke partitilhengere" over tid. Det sentrale argumentet i denne sammenhengen er altså at måten ulike velgere forholder seg til politiske stridsspørsmål varierer mellom de fire ulike gruppene Dalton deler velgerne inn etter. Denne modellen er med på å underbygge bildet om at kunnskap og utdanning er med på å påvirke hvordan den enkelte velgeren forholder seg til politiske stridsspørsmål. Spredningen av utdanningskategorier langs meningsintensitetsdimensjonen som ble identifisert i denne analysen gir støtte til retningsteoriens og partiidentifikasjonsteoriens hypotese. Respondentene som har den laveste utdanningen, og som i Daltons (1984) modell følgelig er preget av lav kognitiv mobilisering, har sterkere meninger om de ulike stridsspørsmålene enn respondenter med høyere utdanning.

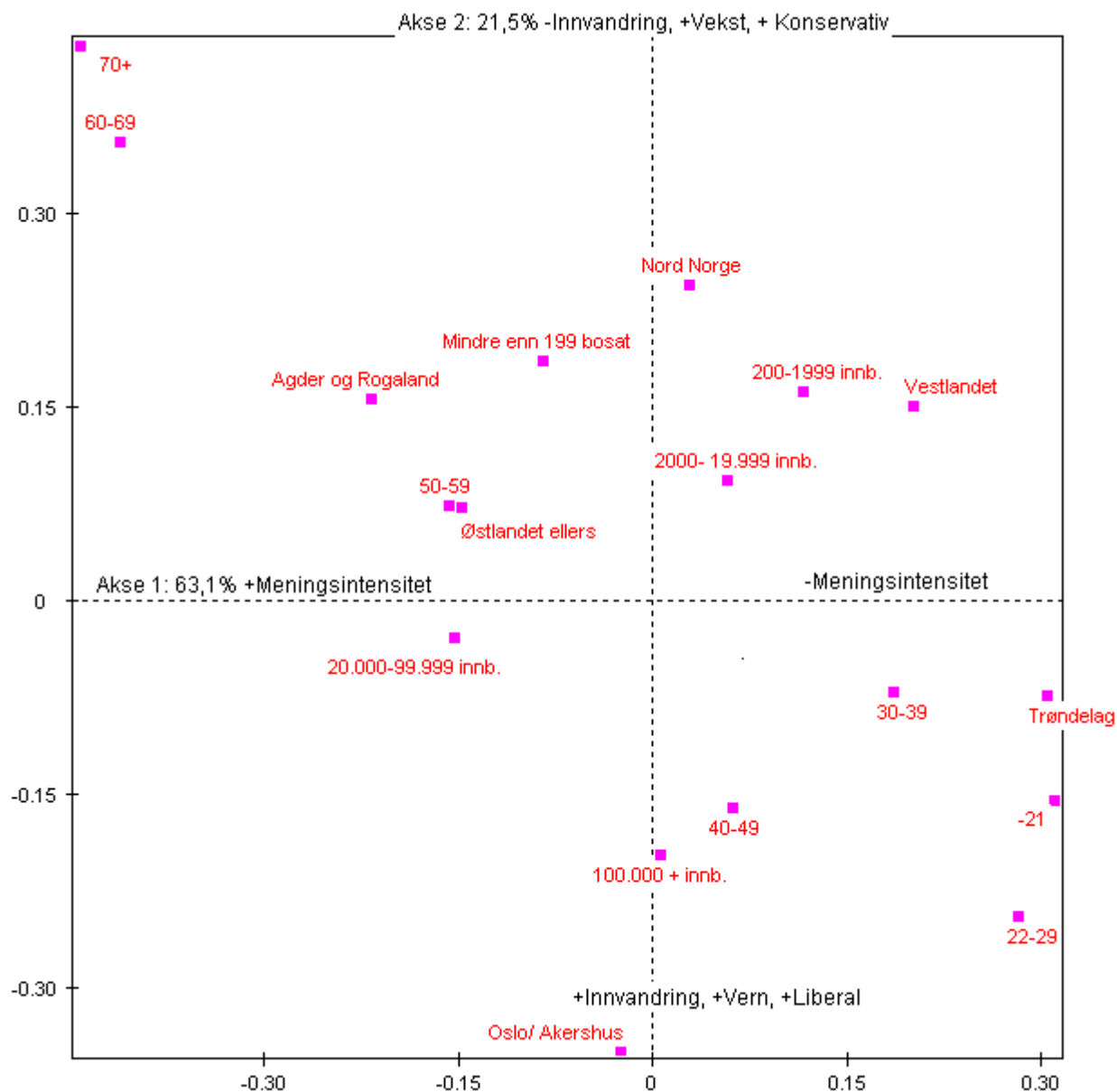
Selv om denne analysen tyder på at det eksisterer en sammenheng mellom meningsintensitet og utdanningslengde gir ikke dette grunnlag til endelig å avgjøre hvilken av de ulike modellene for velgeradferd som er best egnet til å beskrive forholdet mellom velger og parti. For å avgjøre et slikt sentralt spørsmål ville det krevd en mer direkte testing av modellene mot hverandre. Selv om vi her har funnet støtte til en hypotese som er sentral innen retningsteorien, kan ikke slike enkelthypoteser avgjøre det mer grunnleggende spørsmålet om de ulike velgermodellenes forklaringspotensiale. Når det gjelder hvordan partiidentifikasjon påvirker forholdet mellom velgere og partier, blir dette behandlet i neste kapittel.

5.8 Variasjoner i geografi og alder

I figur 5.8 under er gjennomsnittsposisjonene til ulike landsdeler, tettstedsstørrelse og alderskategorier vist i planet 2-3. Som vi kan forvente, ser vi at Vestlandet og Nord-Norge plasserer seg på motsatt side av Akershus og Oslo både langs akse 2 og 3. Velgerne i Nord-Norge og Vestlandet ser dermed oftere ut til å være orientert for støtte til periferien, globaliseringsskepsis og venstresiden i økonomiske spørsmål. Det er mindre forskjeller langs verdiaksen mellom landsdelene, men også her er det betydelig spredning. Nord-Norge, Vestlandet og Agder og Rogaland har de mest konservative verdiholdningene, mens Akershus og Oslo er de mest liberale. Bare trøndelagsfylkene er på samme side av denne aksens. Dette tyder på at vi ser noe av det samme skillet mellom de to periferiene i Nord-Norge og Vestlandet og sentrum som Lipset og Rokkan (1967) beskrev. Dette bildet blir også bekreftet om vi studerer kategorier for tettstedstørrelse i det samme rommet. Tettstedstørrelsens barysentra danner en diagonal i velgerrommet. Bosatte i større byer er mest liberale i verdispørsmål, mest for globalisering, markedsstyring og er mest sentrumsorienterte. Jo mindre tettstedsstørrelse, jo lengre beveger posisjonene seg fra byen. Bosatte i de minste tettstedene danner det andre ytterpunktet. De er mer konservative i verdispørsmål, er mer periferorienterte, og venstreorienterte i økonomiske spørsmål. At bosatte i periferien er periferorienterte og bosatte i sentrum er sentrumsorienterte kan virke selvsagt, men om vi fjerner variabelblokken sentrum-periferi fra analysen, holder mønsteret seg. Dette kan skyldes holdningen til norsk medlemskap i EU, der det er dokumentert klare geografiske forskjeller (Jenssen, Listhaug og Pettersen 1995).

Figur 5.8 Alderskategorier, tettstedstørrelse og geografi i planet 2-3.

Figur 5.9 Alderskategorier, tettstedstørrelse og geografi i planet 1-2.

Om vi ser mellom aldersgrupper ser vi at det er betydelige forskjeller også her. Langs akse 1 markerer de eldste seg som de med størst meningsintensitet, mens de yngre har lavere intensitet. Om vi følger argumentet fra Dalton (1984) er dette som forventet. Han hevder at yngre velgere har en høyere kognitiv mobilisering som følge av lengre utdanning. Disse velgerne vil da i mindre grad bli styrt av følelsesmessige hensyn i politiske spørsmål. Det ser dermed ut som om meningsintensitetsdimensjonen avspeiler dette forholdet. De eldre velgerne lar i større grad følelsene styre politiske hensyn enn de yngre.

Om vi ser på planet 2-3 (figur 5.8), ser vi at alderskategoriene grovt sett følger den samme diagonalen som geografi og tettstedstørrelse. Forskjellen er størst langs akse 2, men det er også en betydelig forskjell langs akse 3. De eldste er mest orienterte i retning av antiglobalisering, støtte til periferien og offentlig regulering av markedet. I tillegg er de mest negative til innvandring og miljøtiltak, og er mest konservative i moralske og religiøse spørsmål. Motsatt finner vi at de yngste alderskategoriene er mer positive til innvandring, miljøtiltak og har mer liberale moralske og religiøse verdier. I tillegg er de mer tilbøyelige til å være mot statlig regulering av markedet, de er mer sentrumsorienterte og positive til globalisering. Aldersvariasjonene langs akse 2 stemmer godt overens med det nypolitiske perspektivet om en generasjonsbasert endring av samfunnets verdier. Selv om Inglehart (1977) ikke inkluderer spørsmål om moralske og religiøse verdier, hevder Flanagan (Inglehart og Flanagan 1987) at dette er et spørsmål som er del av endringen fra gammel til ny politikk.

Den aldersforskjellen som observeres her kan både skyldes en kohorteffekt og en livssykluseffekt (Knutsen 1985: 208). Med kohorteffekt menes her at variasjonene mellom alderskategoriene ikke skyldes alderen i seg selv, men formende hendelser spesifikke for de ulike alderskategoriene. En slik forklaring er i overensstemmelse med Ingleharts perspektiv, som hevder at den enkeltes holdninger og verdier i stor grad blir formet tidlig i livet som følge av det velstandsnivået de vokser opp med. Når de eldre, mer materialistisk orienterte generasjonene dør ut, og yngre alderskohorter mer preget av postmaterielle verdier vokser til, fører dette til en endring i den samlede befolkningens verdiprofil. Om vi derimot ser en livssykluseffekt, kan dette ha sin bakgrunn i at individene endrer sine holdninger og verdier i løpet av livet. I tillegg øker altså meningsintensiteten med alderen. Likevel er det viktig å huske på at disse to forklaringene ikke trenger å være gjensidig utelukkende. Vi kan tenke oss at individenes holdninger og verdier vil endre seg i løpet av livet, selv om denne endringen ikke kan forklare hele forskjellen mellom alderskategoriene. I hvilken grad forskjellene vi ser mellom alderskategoriene skyldes den ene eller andre forklaringen kan jeg ikke gi noe klart svar på her. Om vi empirisk skal avgjøre dette spørsmålet kreves det tidsseriedata hvor en kan følge utviklingen over tid.

5.9 Oppsummering

I denne analysen har vi sett at det norske velgerrommet kan oppsummeres ved hjelp av tre dimensjoner eller akser. Den klart viktigste opposisjonen mellom velgerne er en meningsintensitetsdimensjon. Dette er en konflikt som har fått lite oppmerksomhet i den eksisterende litteraturen. De to andre aksene kan beskrives som en verdidimensjon, og en dimensjon som i hovedsak kan tilbakeføres til spesifikke materielle interesser. Vi har sett at Høyre og Senterpartiet sine velgere plasserer seg som hovedmotstandere langs akse 3, med Kristelig Folkeparti og Arbeiderpartiet nærmere sentrum. Disse partienes velgere ser dermed ut til først og fremst bli mobilisert av økonomiske og materielle konfliktlinjer. Langs akse 2, er det de nyere politiske partiene som står i opposisjon. Fremskrittspartiet markerer seg i opposisjon til Venstre, Sosialistisk Venstreparti og Rød Valgallianse. I motsetning til Venstre og Fremskrittspartiet blir velgerne til Sosialistisk Venstreparti og Rød Valgallianse også mobilisert langs akse 3. Dette tyder på at de politiske konfliktlinjene som bidrar til disse aksene varierer i betydning for de ulike partienes velgere. Hovedbildet er at vi ser en forskjell mellom de tradisjonelle partiene og de såkalte nypolitiske partiene i hvilke sakskomplekser de har klare formeninger om. Dette er i tråd med ”saliency”-teorien som postulerer at ulike partier vektlegger ulike politiske konflikt dimensjoner for å tiltrekke seg stemmer.

Vi har også sett at det er betydelige forskjeller mellom velgerne på bakgrunn av geografi og alder. De eldste velgerne og de som er bosatte i perifere strøk markerer seg med støtte til periferien, mot globalisering og er positive til statlig eierskap og kontroll av markedene. Motsatt ser vi at yngre velgere og bosatte i byen stiller seg mer positivt til globalisering, støtte til sentrum og friere markeder. Disse velgergruppene sprer seg også langs akse 2, og vi ser at alder og geografi danner en diagonal i forhold til akse 2 og 3. De eldre og bosatte i periferien er mer konservative i moralske og religiøse spørsmål og mer negative til innvandring og miljøtiltak enn yngre og bosatte i større byer og tettsteder.

Kapittel 6

Analysekapittel II

I det forrige kapitlet identifiserte vi tre akser som viser de viktigste motsetningene mellom velgerne ved stortingsvalget 2001. Dette er utgangspunktet også for denne analysen, og fokuset vil være endringer og stabilitet i partienes posisjoner mellom valgene i 1997 og 2001. Som vi så i kapittel tre var den totale velgervandringen på 44 prosent. Om man utelater de som ikke stemte ved et av valgene, er det 37 prosent av velgerne som skiftet parti (Aardal 2003). Dette skulle i utgangspunktet tale for at vi vil se store endringer i velgergruppens gjennomsnittsposisjoner. Samtidig så vi at velgerforflytningene ikke skjer tilfeldig. Det er større overgang mellom partier som ligger nær hverandre, enn mellom dem som kan sies å være plassert langt fra hverandre i velgerrommet. Dette har teoretiske implikasjoner som berører problemstillinger som omhandler i hvor stor grad velgerne har konsistente holdninger og verdier, eller om de i stor grad skifter mellom valgene. Converse (1964) hevder at velgerne *ikke* har konsistente holdninger til politiske stridsspørsmål. Dette synspunktet impliserer dermed at de fleste velgerne sine holdninger til stridsspørsmål ikke henger sammen i konsistente ideologier. Andre hevder at holdninger til enkeltsaker i stor grad henger sammen, og at man i aller høyeste grad kan snakke om stabile, ideologiske konsistente perspektiver. Aardal (2003) skriver at ”velgernes holdninger til et mangfold av saker i betydelig grad ”henger i hop” innenfor de enkelte saksområdene”(s.65).

Som vi så i kapittel tre viste det seg å være en sammenheng mellom hvilke saker som var i fokus i valgkampen, og oppslutningen til de partiene som hadde troverdighet på disse sakene. Dette tyder på at den enkelte velgerens partipreferanse påvirkes av fokus på enkeltsaker, men dette sier oss ikke nødvendigvis noe om forholdet mellom disse sakene og andre politiske saker velgerne mener noe om.

Denne diskusjonen har en parallell til modeller for velgeradferd. I nærhetsteorien forutsettes det at velgerne er i stand til å vurdere de politiske partiene på bakgrunn av en lang rekke saker. Det partiet som i størst grad er i overensstemmelse med egne preferanser vil bli det naturlige valget. Velgeren blir med andre ord framstilt som en rasjonell aktør som er i stand til å vurdere partiene på mange ulike saker, og på bakgrunn av dette finne det partiet som passer best i forhold til egne politiske standpunkter. I teorien om saksstemmegivning går man ut fra

at det partiet som får fokus på "sine" saker vil tjene på det. Dette perspektivet kan ifølge Aardal (2003) tolkes på flere måter. Noen hevder med bakgrunn i Converse (1964) at velgerne vurderer enkeltsaker i valgkampen uten hensyn til andre politiske saker. Dette impliserer at velgerne ikke handler like rasjonelt som forutsatt i nærhetsteorien, men at de lar seg "rive med" av medias dagsorden. En annen forståelse av saksstemmegivningen kan være at den enkeltes holdninger til ulike stridsspørsmål henger sammen, men at vi likevel kan se at valgkampen kan bidra til å trekke velgere til bestemte partier på bakgrunn av spesielle saker de nyter stor tillitt på utover egne partigrenser. Retningsteorien tar utgangspunkt i at velgernes vurdering av de politiske alternativene i stor grad er følelsesbaserte, og i mindre grad enn innen nærhetsteorien er rasjonelle avveininger (Narud og Oscarsson 1999). Disse to perspektivene impliserer dermed to ulike syn på sammenhengen mellom velgere og parti. Innen retningsteorien ser man på partieliten som opinionsdannende. Partieliten vil dermed innta mer ekstreme posisjoner enn velgerne for å tiltrekke seg stemmer og oppmerksomhet. Innen nærhetsteorien ser man på velgerne som mindre lette å lede av partiet, og et misforhold i politiske standpunkter mellom partielite og velgere vil dermed bli sett på som et partistrategisk problem. Et viktig skille mellom disse perspektivene er dermed om velgerne trekkes i retning av partienes synspunkter, eller om velgerne styrer eliten.

6.1 Problemstilling

I den følgende analysen vil jeg se på forskjeller mellom de ulike partienes velgere i 1997 og 2001. Ved å projisere partienes velgere sine gjennomsnittsposisjoner ved valget i 1997 og 2001 inn i det samme velgerrommet, kan vi se på endringer i partienes velgere sin gjennomsnittsposisjon ved de to valgene. Er det små endringer i gjennomsnittsplasseringer tyder dette på at den gjennomsnittlige velgerprofilen til partiene ikke har endret seg mellom valgene. Ligger partienes gjennomsnittsposisjon ved valget i 1997 langt fra gjennomsnittsposisjonen i 2001, tyder dette på at det har skjedd endringer. Dette kan i så fall skyldes at det er nye velgere som har kommet til eller forlatt det aktuelle partiet.

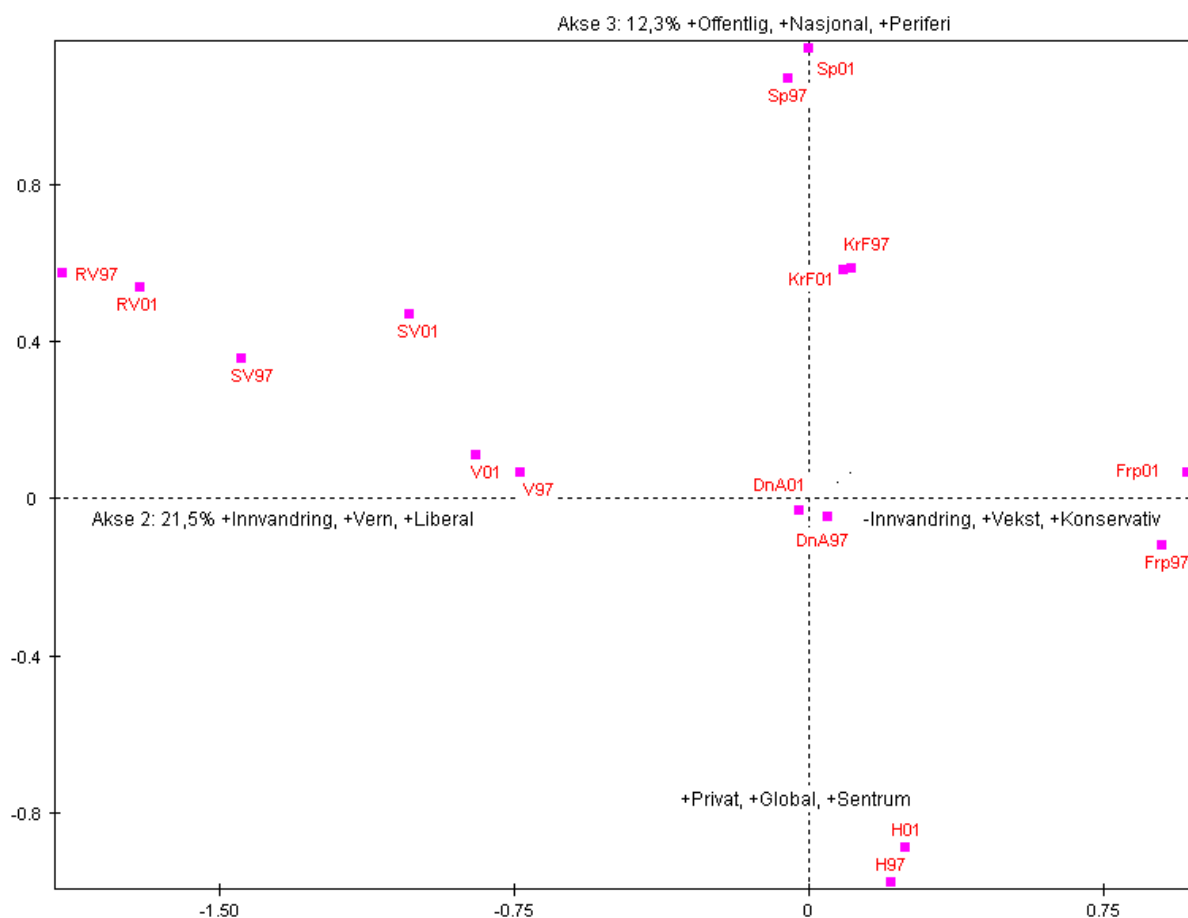
I tillegg til å se på endringer i partienes oppslutning vil det også bli undersøkt om vi kan se en forskjell mellom de velgerne som skifter parti og de som ikke skifter parti i forhold til grad av partiidentifikasjon. I henhold til teorien om partiidentifikasjon (Campbell et al. 1960) kan vi forvente at de som har den sterkeste emosjonelle tilknytningen til et parti også er de som er de mest trofaste velgerne.

6.2 Metodisk avklaring

Før vi studerer endringene mellom valgene, må noen metodiske spørsmål tas i betraktning. Som påpekt i metodekapittelet er det et visst misforhold mellom egenrapportert og faktisk stemmegivning. På grunn av tilgang til andre datakilder kan dette kontrolleres for hver enkelt respondent ved valget i 2001¹². Når man i den samme undersøkelsen spurte om stemmegivning ved stortingsvalget i 1997 er det ganske store avvik mellom partienes faktiske oppslutning og hva respondentene oppgav at de hadde stemt på. Aardal (2003) fant at en tredel av de som stemte Høyre i 2001 og påsto at de også stemte Høyre i 1997, faktisk ikke gjorde det. I tillegg til at noen respondenter bevisst ikke vil oppgi sin partipreferanse, må vi anta at det er mange som faktisk har glemt hva man stemte siden valget i 1997. I datasettet er ikke egenrapportert stemmegivning i 1997 manntallskontrollert, og vi må derfor anse dette for å være en mindre reliabel variabel enn den manntallskontrollerte stemmegivningen for stortingsvalget 2001¹³. Siden fokuset her ikke er å analysere partiopplutningen, men å se på velgernes holdninger til politiske stridsspørsmål mener jeg at reliabiliteten er såpass god at vi kan benytte disse variablene som sammenligningsgrunnlag.

¹² Høyre og Sosialistisk venstreparti er overrepresentert med henholdsvis 5,2 og 2 prosentpoeng. Fremskrittspartiet og Arbeiderpartiet er underrepresentert med 4 og 2,6 prosentpoeng (Aardal et al. 2003: 13).

¹³ Det største avvikene gjaldt Dna, H og Frp. For Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet var det en underrepresentasjon på 4,5% og 3,8% sammenlignet med de offisielle målingene. For Høyre var det en overrepresentasjon på 4,4%. Dette skyldes i følge Aardal (2003) at en stor andel av Fremskrittspartiets velgere i 2001 feilaktig oppgir at de stemte på Høyre i 1997. For de resterende partiene var det mindre avvik.

Figur 6.1 Partienes velgere sine gjennomsnittsposisjoner i 1997 og 2001.

6.3 Partiposisjoner

Som vi her kan se, ligger partienes posisjoner ved valget i 1997 nær posisjonene ved valget i 2001. De fleste partiene har en liten bevegelse mot sentrum, utenom Senterpartiet og Fremskrittspartiet. Likevel er bildet først og fremst preget av stabilitet. Vi har altså en situasjonen der nesten halvparten av velgerne skiftet parti mellom stortingsvalget i 1997 og 2001, samtidig som vi ser at velgernes gjennomsnittlige posisjoner holder seg relativt stabile for det to valgene. Hvordan skal vi tolke dette?

Som vi tidligere har sett skjer velgernes skifte av parti relativt systematisk. Hovedsakelig skjer skiftene mellom partier som ligger nær hverandre i det politiske rommet. Som vi ser gjelder den største endringen for valgvingneren Sosialistisk Venstreparti. Langs akse 2 har barysenteret endret sin posisjon med 0,43 nærmere sentrum, og med 0,12 langs akse 3. Som vi kan forvente fører en stor tilstrømming av nye velgere til *relativt* store endringer i et partis

velgere sin gjennomsnittsposisjon. Sosialistisk Venstreparti fikk mange stemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet. Som vi ser er dette med på å trekke partiet i retning av begge disse partiene. Det har nærmet seg Senterpartiet langs akse 2, samtidig som de har nærmet seg Arbeiderpartiet langs akse 3. Motsatt kan vi se at Senterpartiet ser ut til å ha blitt enda mer rendyrket i sin partiprofil i 2001 etter en betydelig nedgang i oppslutning siden 1997. Det ser ut til at de mest sentrumorienterte velgerne til Senterpartiet har forlatt partiet, og at de som ble igjen har mer ytterliggående standpunkter. Høyre, som opplevde stor tilstrømning av nye velgere har nærmet seg litt mot sentrum. Dette er kanskje noe overraskende, gitt den relativt lille endringen i posisjon sammenlignet med SV. Likevel er det viktig å huske på i denne sammenhengen at den prosentvise økningen var mye større for SV som mer enn doblet sin oppslutning fra 1997, sammenlignet med Høyre som økte sin oppslutning med ca en tredel.

Venstre har en liten bevegelse fra sentrum langs akse 3, etter at de mistet noe oppslutning fra 1997 til 2001. Mest interessant er kanskje å se at Arbeiderpartiet sine posisjoner i 1997 og 2001 ligger svært nær hverandre, på tross av at de mistet nesten en tredel av velgerne. Som vi har sett, tapte Arbeiderpartiet velgere i flere retninger. De største overgangene var til H og SV. Siden de tapte velgere i flere retninger, er dette med å bygge opp under bildet av at den gjennomsnittlige partiprofilen ikke har endret seg mye, på tross av kraftig nedgang i oppslutningen. For ikke å forlede leseren, må det likevel presiseres at vi her snakker om så små endringer at man ikke bør legge mye vekt i tolkningen av disse.

Som vi har sett, utmerker ikke Arbeiderpartiet seg på noen bestemte saker som de har eierskap til. Oppslutningen til dette partiet ser ut til å bygge på deres ry som kompetent regjeringsparti, heller enn som forsvarere av spesifikke saker. Siden partiet posisjonerer seg som det fremste sentrumspartiet i begge planene i analysen, tyder det på at det er dette partiet som i størst grad klarer å balansere ulike hensyn. Dette setter partiet i en utsatt posisjon, hvor de kan miste velgere i flere retninger. På den andre siden, kan dette være en fordel om andre partier mister velgere. Om de andre partiene mister oppslutning, er det nærliggende å anta at Arbeiderpartiet vil kunne tjene på det. Selv om de gjorde et dårlig valg i 2001, fikk de i denne undersøkelsen nye velgere fra alle de andre partiene, noe bare valgvinnerne Sosialistisk Venstreparti og Høyre oppnådde.

I tråd med retningsteorien og sakseierskapsteorien, er det partiene som plasserer seg vekk fra sentrum som har den gunstigste posisjonen til å markere seg sterkt på saker, og dermed også

størst potensial til å tiltrekke seg stemmer. Motsatt er en posisjon i sentrum av det politiske rommet en ugunstig plassering. Denne hypotesen stemmer dårlig overens med dette bildet vi ser her. Som vi har sett er det Arbeiderpartiet som har den mest sentrumsorienterte profilen i både plan 1-2 og 2-3. Selv om Arbeiderpartiets tilbakegang ved valget i 2001 var kraftig, var det fortsatt det partiet som fikk flest stemmer. Ifølge retningsteorien og sakseierskapsteorien burde vi forventet at partiene plasserer seg i en ring rundt sentrum, men det vi kan observere er altså at det største partiet plasserer seg i sentrum. Nærhetsteorien tar utgangspunkt i at partiene posisjonerer seg langs en dimensjon, og at midtposisjonen er den strategisk gunstigste posisjonen. I litteraturen er det bred enighet om at det norske partisystemet er strukturert langs flere dimensjoner. Flerdimensjonaliteten i det norske partirommet bryter dermed nærhetsteorien på dette punktet, men betyr det at vi også må forkaste hypotesen om at sentrum er den gunstigste posisjonen for å tiltrekke seg stemmer?

En mulig forklaring på Arbeiderpartiets oppslutning kan selvfølgelig være at det eksisterer en konfliktdimensjon der Arbeiderpartiet posisjonerer seg vekk fra sentrum som ikke har blitt fanget inn av analysen. Likevel anser jeg dette som lite sannsynlig, tatt i betraktning all forskningen som har blitt gjort på temaet. En annen, og mer sannsynlig forklaring, kan være at sentrumsposisjonen ikke nødvendigvis er en ugunstig plassering for et parti. Som vi allerede har sett er det betydelige forskjeller i meningsintensitet mellom velgerne. Utenom Frp og RV er det relativt små forskjeller mellom partiene langs denne dimensjonen. Dette tyder på at meningsintensitet ikke er et spesielt avgjørende skille mellom de resterende partiene. Hjellbrekke (2007) sin analyse av det norske partirommet fant at det var relativt stor grad av overlapping mellom de ulike partienes velgergrupper. Dette kan tyde på at velgerne oppfatter avstandene mellom partiene som relativt små langs akse 2 og 3. Siden opposisjonen er såpass liten, kan kanskje et skifte fra et parti til et annet gjøres uten å revurdere sin ideologiske grunnholdning. Dette kan være med å forklare den store velgervolatiliteten vi har sett mellom valgene i 1997 og 2001, samtidig som endringene i de gjennomsnittlige partiposisjonene er relativt beskjedne. Slik sett var Arbeiderpartiet ved neste valg i så fall i en gunstig posisjon, siden de både taper og vinner stemmer fra de andre partiene som de plasserer seg i mellom. Om de gjør en god valgkamp kan de potensielt trekke stemmer fra flere retninger, mens fløypartiene i større grad må tiltrekke seg stemmer fra sentrum.

Tidligere i dette kapittelet trakk jeg inn ulike perspektiver på om den enkelte velgeren organiserer sine holdninger konsistent, eller om de ser hver enkelt sak isolert fra de andre.

Dette spørsmålet er relatert til utdanningslengde. I forrige kapittel fant jeg i den empiriske analysen at det eksisterer en forskjell mellom høyt og lavt utdannede med hensyn til grad av meningsintensitet. I tråd med en hypotese i retningsteorien, tyder analysen på at de med høy utdanning har mindre sterke meninger om politiske konfliktspørsmål, mens de med lavere utdanning er preget av mer meningsintensitet. Både nærhetsteorien og retningsteorien har høyere forklaringskraft for personer med høyere utdanning, sammenlignet med personer med lav utdanning (MacDonald et al. 1995). Dette tyder på at høyt utdannede har mer konsistente holdninger til politiske stridsspørsmål enn lavt utdannede.

Siden det er såpass store forskjeller mellom ulike deler av elektoratet kan dette tyde på at det ikke er spesielt fruktbart å kun benytte seg av *en* modell for velgeradferd. Det kan tenkes å eksistere ulike grunner for ulike velgere for bytte av parti mellom valgene, og at en enkelt modell som skal forklare alle velgernes adferd blir en overforenkling. Med bakgrunn i Daltons (1984) typologi med fire ulike velgergrupper med hensyn til kognitiv mobilisering og grad av partiidentifikasjon, kan man hevde at de ulike velgerne skiller seg fra hverandre i hvordan de forholder seg til politiske spørsmål og partier. De velgerne som både har høy grad av kognitiv mobilisering og er partipolitisk uavhengige kjennetegnes ved å ha ressurser til å følge den politiske debatten, samtidig som de i liten grad lar følelsesmessige hensyn bestemme for partivalg. Mens høyt kognitivt mobiliserte velgere har bedre forutsetninger til å vurdere de politiske alternativene, har de mindre kognitivt mobiliserte velgerne dårligere forutsetninger til å skaffe seg oversikt over, og mulighet til å vurdere de politiske alternativene. Siden annen litteratur og denne analysen tyder på at det eksisterer ulike typer velgere, kan det tenkes at ulike deler av elektoratet kan best forklares med ulike modeller for velgeradferd. I så fall kan hypoteser både fra retningsteorien og nærhetsteorien stemme samtidig. Det blir fort en overforenkling å benytte en modell til å se på hele elektoratets politiske adferd. Ulike grupper og individer kan ha ulike tilnæringsmåter til valg av parti. Å sette opp ulike og til dels motstridende modeller for valgadferd kan fort bli en kunstig inndeling, som kan bidra til å skjule et mangfold av tilnæringsmåter til (parti-) politiske konflikter.

6.4 Partiidentifikasjon

I Daltons (1984) modell for ulike typer velgere har vi sett at han skiller han mellom grad av partiidentifikasjon og kognitiv mobilisering. De velgerne som har en høy grad av

partiidentifikasjon bruker i større grad det aktuelle partiet de identifiserer seg med som fortolkningsramme for politiske stridsspørsmål enn de velgerne med lav grad av partiidentifikasjon. Siden de velgerne med høy grad av partiidentifikasjon har en større tilbøyelighet til å overta partiets syn på aktuelle spørsmål enn de med en lav grad av partiidentifikasjon, bør vi kunne forvente at velgerne med høy grad av partiidentifikasjon også er mer trofaste. Velgerne med stor grad av partiidentifikasjon kan, med bakgrunn i Festinger (1957) sitt begrep om kognitiv dissonans, antas å oppleve større ubehag ved å ”svikte sitt parti” enn velgerne som har en løsere tilknytning til det aktuelle partiet. I denne sammenhengen hvor endringene i partienes oppslutning mellom valgene i 1997 og 2001 er hovedfokuset, bør vi ut fra et slikt perspektiv kunne anta at de velgerne som faktisk skifter parti i større grad enn de trofaste velgerne har en lav grad av partiidentifikasjon.

Ved å sammenligne andelen med lav og høy grad av partiidentifikasjon for hvert parti ved valgene i 1997 og 2001, kan vi se om velgervandringene fører med seg endringer i andelen med lav og høy grad av partiidentifikasjon. Om det faktisk forholder seg slik at velgere med lav grad av partiidentifikasjon har en større tilbøyelighet til å skifte parti, bør en kunne forvente at en nedgang i et parti sin oppslutning fører med seg en relativt større andel velgere med høy grad av partiidentifikasjon. Om et parti øker sin oppslutning er det på samme måten en hypotese at dette fører med seg en relativt større andel velgere med lav grad av partiidentifikasjon. I tabell fem kan vi se andelen velgere med henholdsvis lav og høy grad av partiidentifikasjon ved valget i 1997 for hvert parti utenom Rød Valgallianse. Dette partiet ble utelatt på grunn av problemer med lav N. Respondenter som ikke oppgav enten ”sterkt overbevist” eller ”ikke særlig overbevist” ble utelatt fra tabellene.

Tabell 6.1 Krysstabell mellom partipreferanse ved valget i 1997 og grad av partiidentifikasjon. N=813.

<u>Partiidentifikasjon</u>		<u>Valg1997</u>						<u>Total</u>	
		SV	Ap	V	KrF	Sp	H	Frp	
Sterkt overbevist	Antall respondenter	36	94	11	62	18	88	38	347
	I prosent	54,5	35,9	42,3	50,4	32,7	44,7	45,2	42,7
Ikke særlig overbevist	Antall respondenter	30	168	15	61	37	109	46	466
	I prosent	45,5	64,1	57,7	49,6	67,3	55,3	54,8	57,3
	Totalt antall	66	262	26	123	55	197	84	813
	I prosent	100	100	100	100	100	100	100	100

Pearsons Kjikvadrat = 14,527

Frihetsgrader = 6

Cramers V = .134

P-verdi = .024

Tabell 6.2 Krysstabell mellom partipreferanse ved valget i 2001 og grad av partiidentifikasjon. N=784.

<u>Partiidentifikasjon</u>		<u>Valg2001</u>						<u>Total</u>	
		SV	Ap	V	KrF	Sp	H	Frp	
Sterkt overbevist	Antall respondenter	37	89	10	57	17	99	30	339
	I prosent	35,2	43,8	34,5	53,3	34,7	44,8	42,9	43,2
Ikke særlig overbevist	Antall repondenter	68	114	19	50	32	122	40	445
	I prosent	64,8	56,2	65,5	46,7	65,3	55,2	57,1	56,8
	Totalt antall	105	203	29	107	49	221	70	784
	I prosent	100	100	100	100	100	100	100	100

Pearsons Kjikvadrat = 9,743

Frihetsgrader = 6

Cramers V = .111

P-verdi = .136¹⁴.

Ved å sammenligne de to tabellene for å se på endringer i partienes velgere med hensyn til partiidentifikasjon mellom stortingsvalget i 1997 og 2001, kan vi se at endringene er stort sett som forventet ifølge hypotesen. Arbeiderpartiet, som hadde en relativt lav andel velgere med høy grad av partiidentifikasjon ved valget i 1997 tapte oppslutning. Andelen Arbeiderpartivelgere med høy grad av partiidentifikasjon økte fra 35,9 til 43,8 prosent mellom

¹⁴Dette funnet er statistisk problematisk siden sannsynligheten er ca 14 prosent for å forkaste nullhypotesen om ingen sammenheng mellom variablene på feilaktig grunnlag. Likevel har jeg valgt å beholde tabellen, siden formålet her er først og fremst vise endringene mellom 1997 og 2001 for hvert enkelt parti, og ikke se på forskjeller i grad av partiidentifikasjon mellom partiene.

valgene i 1997 og 2001. Det motsatte mønsteret kan vi se for Sosialistisk Venstreparti. Her sank andelen velgere med høy grad av partiidentifikasjon, samtidig som partiet økte i oppslutning. For de fleste andre partiene kan vi se at hypotesen om endring av andelen velgere med høy og lav partiidentifikasjon går i forventet retning. Unntakene er Høyre og Fremskrittspartiet. Selv om Høyre opplevde en stor tilstrømming av nye velgere ved valget i 2001, har andelen velgere med høy og lav grad partiidentifikasjon holdt seg lik. For Fremskrittspartiet sin del, skjedde endringen mot den retningen som var forventet i henhold til hypotesen. Fremskrittspartiets andel av velgere med høy grad av partiidentifikasjon sank, samtidig som de mistet noe oppslutning. Grunnen til dette er det vanskelig å si noe om på grunnlag av analysen, men en nærliggende forklaring er den negative medieomtalen partiet fikk i forbindelse med de interne stridighetene og ekskluderingen av flere partimedlemmer og den såkalte "Søviknes-saken".

For de fleste partiene var endringene i den retningen vi med bakgrunn i Dalton (1984) kunne forvente. De velgerne med en lav grad av identifisering med et parti så ut til lettere å skifte parti, sammenlignet med velgere med en lav grad av identifikasjon. Endringene i de to tabellene ser ut til å underbygge bildet av partiidentifikasjonens rolle i å påvirke valghandlingen. De som har en sterkt identifisering med et parti vil i større grad holde fast ved dette, sammenlignet med velgere med en løsere partitilknytning. Dette innebærer at en økning i oppslutning for et parti som regel fører til en lavere andel av velgere med høy grad av partiidentifikasjon.

6.5 Oppsummering

I dette kapittelet har vi sett at det er en relativt stor grad av stabilitet i partienes velgergrupper sine gjennomsnittsposisjoner i forhold til de aksene vi identifiserte mellom valget i 1997 og 2001. Dette er i utgangspunktet overraskende, siden vi har sett at det er store velgervandringer mellom partiene fra 1997 til 2001. Likevel vet vi med bakgrunn i Hjellbrekke (2007) at det er stor grad av overlapping mellom de ulike partienes elektorater. Dette tyder på at det er små forskjeller mellom de ulike partienes velgere sine holdninger til stridsspørsmål. En stor grad av utskiftning mellom partienes velgere kan derfor skje uten at den gjennomsnittlige posisjonen trenger å flytte seg mye i det politiske rommet.

Vi har også sett at Arbeiderpartiets velgere sin gjennomsnittsposisjon ligger nær sentrum av velgerrommet. I tråd med kapittel tre markerer disse velgerne seg ikke som forsvarere av spesifikke saker aksene representerer, men ser ut til å balansere de ulike sakene. Ifølge retningsteorien er dette en strategisk ugunstig posisjon om man vil tiltrekke seg stemmer. I henhold til dette perspektivet må partier markere seg med klare posisjoner til stridsspørsmål for å bli evaluert på grunnlag av disse. Denne hypotesen ser ut til å passe dårlig med vårt resultat. Selv om Arbeiderpartiet tapte mange stemmer, var det fortsatt landets største parti ved valget i 2001. Dette funnet førte til at det ble stilt spørsmål ved holdbarheten til denne hypotesen. Kanskje er det slik at det gir lite mening å benytte seg av en modell for valgadferd? Både retningsteorien selv og såkalt nypolitiske perspektiver peker begge på at det er klare forskjeller mellom ulike deler av elektoratet. Høyt kognitivt mobiliserte velgere har bedre forutsetninger for å vurdere politiske alternativer, sammenlignet med lavt kognitivt mobiliserte velgere. I litteraturen blir ofte retningsteorien og nærhetsteorien sett på som to motstridende perspektiver om hvordan velgerne forholder seg til politiske partier. I dette kapitlet ble det argumentert for at det kanskje er mer fruktbart å benytte seg av *begge* modellene samtidig for å forklare ulike deler av elektoratet.

Kapittel 7

Avslutning

I denne oppgaven har vi sett hvordan visse politiske konfliktlinjer følger hverandre empirisk, og kan framstilles i et tredimensjonalt rom. Det har blitt fokusert på sammenhengen mellom velgerne sine verdier og de politiske partienes standpunkter. I innledningen til denne oppgaven ble det definert hva som menes med politiske verdier. Et sentralt poeng her er at slike verdier fungerer som grunnleggende ”styringsprinsipper” for hvilke holdninger den enkelte har i konkrete saker. Om slike politiske verdier samvarierer empirisk og er teoretisk sammenknyttet, kan disse sees på som en ideologi (Knutsen 1988: 165). I kapittel fem ble det vist at visse politiske verdier ser ut til å henge sammen. De velgerne som er positive til miljøtiltak, er vanligvis positive til innvandring og har et liberalt syn i moralske og religiøse spørsmål. Velgere som er positive til økonomisk frihet og fravær av statlig kontroll, er vanligvis positive til globalisering og er sentrumsorienterte. Selv om enkelte velgere kan avvike fra dette mønsteret, viser det seg at visse verdier ser ut til å følge hverandre empirisk. Ofte betyr det å ha visse meninger om et politisk saksfelt at en også har bestemte meninger i et annet. Som vi så av definisjonen kalles dette altså for ideologi. Så kan vi spørre om hvorfor det er slik at ideologier henger sammen på såpass ulike felt som miljøpolitikk og innvandringspolitikk? Teoretisk er det i utgangspunktet ikke noe som skulle tilsi at det ene saksområdet henger sammen med det andre, men likevel viser det seg at det eksisterer slike sammenhenger mellom ulike typer verdier om vi ser på hele elektoratet samlet. Hvordan skal vi forstå dette? Knutsen peker på en mulig forklaring:

En kan forstå teorien om fastfrysing som et perspektiv om at borgerne i de enkelte land må forholde seg til de eksisterende politiske partier; de blir *sosialisert* inn i en politisk kultur hvor allerede eksisterende politiske konfliktlinjer dominerer den politiske dagsordenen. Dessuten representerer de politiske partiene en form for

institusjonalisering som gjør at de gamle partiene så å si lever sitt eget liv. Partienes organisatoriske ressurser og mobiliseringspotensial opprettholder deres eksistens. Sosialiseringmønstrene, institusjonaliseringen og partiidentifiseringen opprettholder altså det eksisterende partisystem og velgernes tilslutning til dette systemet (Knutsen 1988: 156).

Dette sitatet viser til noe sentralt i hvordan politiske verdier på ett område ser ut til å henge sammen med verdier på et annet. Siden politiske konflikter får sitt uttrykk gjennom et politisk system hvor partiene står sentralt, kan det tenkes at disse har en strukturerende funksjon for den enkeltes verdsettelse eller ideologi. Ray (1999) undersøkte forholdet mellom velgere og EU-spørsmålet i Norge. Her fant han at velgere som var sterkt knyttet til et bestemt parti i større grad ble overbevist til å skifte standpunkt i EU-saken enn velgere som var mindre knyttet til partiet. De som var løse tilknyttet partiene, valgte i større grad den alternative løsningen å skifte parti. Dette er også i tråd med funnet som ble gjort i forrige kapittel om sammenhengen mellom partiidentifikasjon og velgervandringer. For de fleste partiene fant vi at velgerne med lav grad av partiidentifikasjon hadde en større tilbøyelighet til å skifte parti enn velgere med høy grad av partiidentifikasjon. Dette tyder på at de som har et affektivt bånd til et parti er mindre utsatte for ”valgvindene”. I tråd med Campbell et al. (1964) kan dette tyde på at partiidentifikasjon kan fungere som en ”cognitive screen” (s.76) som påvirker informasjonsstrømmen for den enkelte. En følelsesmessig tilknytning til et parti kan dermed påvirke den kognitive avveiningen av argumenter for eller imot en bestemt sak. Stillingtaken til politiske spørsmål er derfor ikke en strengt rasjonell prosess, men også påvirket av affektive hensyn som legger føringer for konteksten vurderingene blir gjort i forhold til. Knutsens definisjon av verdier som ”et resultat av sosiologiske så vel som psykologiske krefter som virker på mennesket” (1985: 16) viser til den komplekse prosessen hvor mange ulike typer påvirkningsfaktorer former den enkelte. Økonomiske forhold, geografi, utdanning, alder, etnisitet, religiøsitet og partitilhørighet er bare noen av mange faktorer som kan tenkes å påvirke den enkeltes verdier og holdninger. I denne oppgaven har det blitt fokusert mer på de faktiske forskjellene mellom ulike velgere sine syn på ulike stridsspørsmål og verdier, og mindre på hvordan disse verdiene har oppstått i utgangspunktet. Derfor er det viktig å presisere at dette forutsettes å være et relativt komplekst forhold hvor både psykologiske og sosiologiske variabler spiller en rolle. I innledningskapittelet ble det påpekt at det kan være vanskelig å holde slike faktorer sine betydninger fra hverandre empirisk siden de i praksis ofte er så innvevde i hverandre. Selv om en systematisk kartlegging av slike påvirkningsfaktorer

ikke har vært siktemålet med analysen, tyder velgernes posisjoner i det tredimensjonale velgerrommet på at partiene som strukturerende faktor spiller en viktig rolle i å forklare disse. Visse verdier og holdninger ser ut til å følge hverandre empirisk, slik at kjennskap til en persons ståsted i en sak ofte kan gi et godt utgangspunkt til å anta personens standpunkt i forhold til en annen sak. Hovedmønsteret av velgerne som strukturert i forhold til tre ulike empiriske dimensjoner ser i stor grad ut til å følge partienes uttalte standpunkter. Et slikt perspektiv på partienes rolle er i tråd med både litteraturen om partiidentifikasjon (Weisberg 1980) og skillelinjeperspektivet (Knutsen 1988).

Et eksempel på at spesifikke holdninger i en sak samvarierer med en annen sak, er holdninger til offentlig versus privat eierskap og EU-spørsmålet. Aardal (1995) viser at det er en klar sammenheng mellom å tilhøre venstresiden eller høyresiden i norsk politikk og standpunkt i denne saken. Den sosialistiske siden har større grad enn den borgerlige siden vært mot norsk medlemskap. Dette har ifølge Kåre Hagen og Ulf Sverdrup (2003) vært et særnorsk fenomen. I de fleste medlemslandene har motstanden ikke fulgt et like tydelig høyre-venstreskille. I flere land har det vært en konservativ opposisjon mot EU, mens det har vært sosialistiske partier som stiller seg positive. Dette illustrerer det sentrale poenget med at EU-saken ikke nødvendigvis følger skillet mellom holdninger til offentlig versus privat eierskap i politikken selv om denne analysen tyder på at det faktisk er slik. Dette er med på å underbygge bildet av partiene som viktige i å påvirke den enkelte velgeren (Aardal 1994, Listhaug 1989, Knutsen 1988). Det er ikke noe i offentlig-privatmotsetningen *i seg selv* som skulle tilsi det ene eller andre standpunktet i EU-debatten, selv om vi har sett dette er tilfellet i Norge anno 2001.

7.1 Metodisk tilnærming

I kapittel fire redegjorde jeg for den metodiske tilnærmingen til datamaterialet som har blitt undersøkt. Å benytte seg av multippel korrespondanseanalyse (MCA) gjorde det mulig å se på velgernes posisjon langs aktuelle akser geometrisk. Ved å projisere aktuelle kategorier inn i dette velgerrommet, kan det enkelt undersøkes om det eksisterer interessante sammenhenger mellom disse og de geometriske aksene. Innen litteraturen gjennomgått i forbindelse med denne oppgaven, er det med ett unntak¹⁵ ingen som har identifisert et skille i meningsintensitet som viktig. Dette viser fruktbarheten med å benytte seg av

¹⁵ Hjellbrekke (2007).

korrespondanseanalyse i denne sammenhengen. Egenskapene ved denne tilnærmingen gjør at de interne opposisjonene i materialet kommer til uttrykk i analysen, selv om en på forhånd ikke har formulert en hypotese om et slikt forhold. At det blir benyttet ulike metodiske tilnærminger på et problemområde kan derfor være med på å gi økt kunnskap. I all beskjedenhet håper jeg at denne oppgaven vil bidra til dette.

7.2 Akser i det politiske rommet

Langs den første akse som skilte mellom velgere på bakgrunn av meningsintensitet, var det en klar spredning i alderskategorier. Eldre velgere har i større grad enn yngre velgere sterke meninger om politiske spørsmål. På samme måte viste det seg også at velgere med lav utdanning har sterkere meninger enn velgere med høyere utdanning. Dalton (1984) og MacDonald et al. (1995) bruker lignende argumenter til å forklare forskjeller blant velgere. MacDonald et al. tar utgangspunkt i begrepet "politisk sofistikert". De antar at høyt sofistikerte velgere har bedre kjennskap til politiske spørsmål, og er følgelig mindre avhengige av klare signaler fra politiske partier for å innta et standpunkt i en politisk sak. Dalton skiller mellom ulike grader av kognitiv mobilisering og partiidentifikasjon. Velgere med høy grad av kognitiv mobilisering har bedre forutsetninger til å sette seg inn i politiske spørsmål på en selvstendig måte enn lavt kognitivt mobiliserte velgere. Selv om de benytter seg av ulike begreper, forstår jeg det slik at de beskriver det samme skillet mellom høyt og lavt utdannede sin tilnærming til politiske spørsmål. Velgere med lav utdanning er i større grad enn høyt utdannede avhengig av partipolitiske signaler til å innta standpunkter i en sak. Variasjonen i alder og utdanning langs akse 1 peker da, slik jeg forstår det, til det samme fenomenet. Siden den eldre delen av befolkningen har et generelt lavere utdanningsnivå gjør dette at de har en gjennomsnittlig lavere grad av kognitiv mobilisering enn de yngre alderskategoriene. Med økende gjennomsnittlig utdanningsnivå i befolkningen kan vi i henhold til både MacDonald et al. (1995) og Dalton (1984) forvente at partienes rolle som politisk sosialiseringarena gradvis vil svekkes.

Hovedbildet er at det ser ut til at det bare er Sosialistisk Venstreparti og Rød Valgallianse sine velgere som har klare synspunkter på saker som inngår i akse 2 og 3 samtidig. Det kan se ut til at det er et viktig skille mellom nye og gamle partier i det politiske rommet. De tradisjonelle partiene med bakgrunn i skillelinjestrukturen sprer seg først og fremst i forhold til materielle konflikter. Nyere partier sprer seg i større grad i forhold til verdipolitiske saker. Hypotesen innen saliency-teorien ser dermed ut til å få støtte i denne analysen. Velgerne til de

ulike partiene ser ut til å bli mobiliserte på ulike grunnlag. Dette funnet stemmer også godt overens med bildet fra teorier om *den nye politikken* som postulerer en overgang fra materielt funderte konfliktlinjer til nyere verdikonflikter uten klare økonomiske forbindelser. I kapittel fem ble det argumentert for at akse 2 delvis kan tolkes i en slik sammenheng. Her er det som nevnt innvandringsspørsmålet og miljøpolitikk som har de viktigste bidragene. Det ble argumentert for at disse verdikonfliktene kan tolkes som nyere konfliktlinjer som først ble aktuelle fra begynnelsen av 1970-tallet. Konflikten rundt moralske og religiøse spørsmål kan ikke sies å være ny. Dette er en konflikt som er beskrevet som en egen skillelinje i Lipset og Rokkan (1967), og har sin bakgrunn i den nasjonale revolusjonen. Likevel har den det felleskap med de to andre konfliktdimensjonene som bidrar til aksens, at den er en verdidimensjon uten en klar sammenheng i materielle forhold. Flanagan (Inglehart og Flanagan 1987) hevder i motsetning til Inglehart at respekt for moralske og religiøse forhold også er del av endringene knyttet til den økte betydningen av postindustrielle verdier. Slik sett kan den teoretiske dimensjonen mellom konservative og liberale i moralske og religiøse spørsmål tolkes inn i et perspektiv om nye politiske konflikter. Legger vi Flanagans perspektiv til grunn, kan det dermed argumenteres for at akse 2 er en empirisk konfliktdimensjon som avspeiler en nypolitisk konflikt i befolkningen

Partiene som sprer seg langs denne aksens kan også karakteriseres som nypolitiske. Rød Valgallianse, Sosialistisk Venstreparti og Venstre står i opposisjon til Fremskrittspartiet. Selv om Venstre er det eldste politiske partiet i Norge, hevder Jenssen (1993) at også dette kan tolkes som et "new left"-parti etter splittelsen i 1972. At Kristelig Folkeparti som har markert seg sterkt på verdipolitiske saker ligger såpass nær sentrum er litt overraskende. Dette kan muligens forklares med konfliktdimensjonenes bidrag til aksens. Moralske og religiøse spørsmål bidrar med bare 13 prosent og har dermed en relativt liten innflytelse på denne aksens.

Akse tre fikk de viktigste bidragene fra offentlig-privat-, global-nasjonal-, og sentrum-periferi-dimensjonene. Aardal (2003) finner i likhet med denne analysen at konflikten norsk medlemskap i EU og konflikten mellom sentrum og periferi i stor grad følger hverandre. Som kjent er det tydelige geografiske forskjeller i synet på EU, der periferien har hatt stått mot sentrum i motstand mot norsk medlemskap (Jenssen, Listhaug og Pettersen 1995). Dette gjelder særlig Senterpartiet og Høyre sine velgere. Disse partiene er de som i størst grad har forsvart interessene til henholdsvis periferien og sentrum. De har også hatt de tydeligste

standpunktene i EU-debatten. Siden disse konfliktene følger hverandre langs akse 3, er det derfor naturlig at Senterpartiet og Høyre sine velgere posisjonerer seg som hovedmotstandere her. Som allerede nevnt over, tyder også andre analyser på at høyre-venstre skillet, eller motsetningen mellom offentlig og privat, å følge EU-spørsmålet. De som er mest positive til offentlig kontroll av økonomien er i større grad EU- motstandere enn velgere som er negativ til offentlig styring og kontroll. Dette er med på å støtte bildet der disse tre konfliktlinjene følger hverandre empirisk.

I kapittel seks ble det diskutert endringer i de ulike partienes velgere sine gjennomsnittlige posisjoner fra valget i 1997 til 2001. Hovedbildet er preget av stabilitet. Vi ser altså at samtidig med en stor grad av velgervolatilitet så ligger partienes gjennomsnittlige posisjoner relativt uforandret. Selv om velgerovergangene fra partiene ikke skjer tilfeldig, påpeker Hjellbrekke (2007) at det ikke kan sies å eksistere vanntette skott mellom velgergruppene, heller ikke mellom SV og Frp. Noe av grunnen til at det er så stor grad av overlapping mellom partienes velgergrupper kan tyde på at velgerne oppfatter avstandene mellom partiene som små. Dette kan i så fall være med å forklare store velgervandringer samtidig som det er små endringer i de gjennomsnittlige partiposisjonene.

7.3 Modeller for velgeradferd

I teorikapittelet gjorde jeg rede for tre ulike perspektiver for sammenhengen mellom velgere og partier. Downs' nærhetsteori hevder at velgerne stemmer på det partiet som ligger en selv nærmest. Her foregår partienes konkurranse langs en enkelt dimensjon, og partiene søker oppslutning ved å legge seg så nærme sentrum som mulig for å maksimere potensialet til å tiltrekke seg stemmer. Ifølge et slikt perspektiv kunne man derfor forventet å se en samling av partier nær sentrum. Retningsteorien og saliency-teorien har det motsatte utgangspunktet, og har hypoteser om sentrifugale krefter der partiene har interesse av å skille seg fra hverandre på politiske saker. Retningsteorien hevder i motsetning til nærhetsteorien at velgerne er mer opptatt av hvilken side av en sak partiet stiller seg på, enn nærheten til egne synspunkter. Partiene må markere seg som mer ekstreme enn velgerne på en del saker for å tilrekke seg stemmer. Dette perspektivet hevder at partier som ikke gir tydelige signaler i spesifikke saker heller ikke vil tiltrekke seg stemmer på bakgrunn av disse. Saliency-teorien fokuserer på at partier markerer seg på spesifikke kjernesaker der de inngir tillit, også utover egne partigrenser. Ulike partier legger ulik vekt på forskjellige konfliktlinjer, og konkurransen om

velgerne er ikke like viktig langs alle konfliktlinjer samtidig. Den strategiske utfordringen til partiene blir dermed å sette fokus på egne saker. Dette perspektivet har senere blitt videreutviklet av Petrocik (1996) i teorien om sakseierskap.

Som vi så i kapittel tre, ser det ut til å være grunnlag for å analysere en slik sakseierskapseffekt. De sakene som var mest fremtredende i valgkampen var med å trekke velgere til de partiene med høy troverdighet til disse sakene. Ved valget i 2001 var det spesielt skatte- og avgiftspolitikken og skolepolitikken som var sentral for velgerne. Høyre og Sosialistisk Venstreparti, som begge har høy troverdighet på disse sakene, ble også utropt til valgvinners med stor tilstrømming av velgere fra andre partier.

I kapittel fem så vi at meningsintensitet så ut til å være en sentral opposisjon mellom partiene. Denne skilte hovedsakelig mellom Frp og RV, som er partier med velgere som har sterke meninger om de ulike holdningsspørsmålene, og de andre partiene som hadde mer moderate synspunkter. Dette skillet hadde også en klar sammenheng med velgernes utdanningsnivå. En hypotese innen retningsteorien er at høyt utdannede velgere har bedre forutsetninger for å vurdere politiske saker på selvstendig grunnlag enn lavt utdannede. Lavt utdannede lar i større grad enn høyt utdannede affektive hensyn være avgjørende for holdninger til stridsspørsmål. Dette bildet får støtte i denne analysen. En plausibel forklaring på skillet i utdanningskategorier langs meningsintensitetsdimensjonen er at høyt utdannede har et mer pragmatisk syn på de politiske alternativene, og er en hypotese innen retningsteorien. Lavere utdannede må i større grad støtte seg på informasjon eller "cues" fra politiske partier. Om hypotesen i retningsteorien om at partier har mer ekstreme standpunkter enn velgerne stemmer, kan dette være med på underbygge en slik forklaring. Likevel posisjonerer ikke velgerne seg slik man kunne forventet, vekk fra sentrum. Arbeiderpartiet sine velgere plasserer seg i sentrum langs de tre aksene identifisert i analysen. Den sentrale hypotesen i retningsteorien om sentrifugale krefter som trekker partiene vekk fra sentrum av det politiske rom finner bare delvis støtte i analysen. Arbeiderpartiets posisjon i sentrum med den største oppslutningen kan vanskelig forklares med retningsteorien. Her stemmer bildet bedre overens med nærhetsteorien. Dette fikk oss til å problematisere både retningsteorien og nærhetsteorien. Begge får støtte til en del sentrale hypoteser i analysen, men andre hypoteser stemmer dårlig med det bildet vi finner. Dette var bakgrunnen for at det ble stilt spørsmål om hvor nyttige disse modellene er til å forklare valgadfærd. Ofte blir motsetningene mellom slike teorier framhevet, noe som kan føre til at de hindrer heller enn fører til en bedre innsikt i

problemområdet. Kanskje er det slik at begge modellene har delvis rett? En mulig forklaring for at begge disse modellene får støtte til sentrale hypoteser kan være at det gir bedre mening å snakke om flere typer velgere. Å se bare på en modell kan føre til en for sterk forenkling av et mangfoldig bilde av ulike velgere med ulike tilnærminger til politiske spørsmål. Som vist over, tyder det på at partiidentifikasjon kan spille en sentral rolle i å forklare hvordan forskjellige velgere velger ulike strategier for å minske den kognitive dissonansen skapt av et misforhold mellom et partisyn og eget syn på spesifikke stridsspørsmål. De som er sterkt knyttet til et parti vil i større grad endre standpunkt, mens de som er mindre knyttet til et parti i større grad i stedet velger å skifte parti. Dette understreker poenget om at en mangfoldig virkelighet vanskelig lar seg fange i enkle forklaringsmodeller.

Litteratur

- Bourdieu, Pierre (1995): *Distinksjonen: En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: Pax
- Budge, Ian og Dennis J. Farlie (1983): *Explaining and Predicting Elections: Issue Effects and Party Strategies in Twenty- Three Democracies*. London, Boston og Sydney: Georg Allen & Unwin
- Campbell, Angus, Philip Converse, Warren Miller og Donald Stokes (1960): *The American Voter. An Abridgement*. New York: Wiley
- Campbell, Angus, Philip Converse, Warren Miller og Donald Stokes (1960): *The American Voter*. New York: Wiley
- Carmines, Edward G. og Richard A. Zeller (1999): Reliability and Validity Assessment. Kap 1 i Michael S. Lewis-Beck (red.): *Basic Measurement*. London/ Thousand Oaks/ New Dehli: Sage Publication Ltd.
- Converse, Philip (1964): The Nature of Belief Systems in Mass Publics. Kap. 6 i David E. Apter (red.) *Ideology and Discontent*. New York: The Free Press
- Dalton, Russel J. (1988): *Citizen Politics in Western Democracies: Public opinion and political parties in the United States, Great Britain, West Germany, and France*. New Jersey: Chatham House Publishers
- Dalton, Russel J. (1984): Cognitive Mobilization and Partisan Dealignment in Advanced Industrial Democracies. *The Journal of Politics*, 46: 264-284.
- Downs, Anthony (1957): *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper and Row
- Festinger, Leon (1957): *A Theory of Cognitive Dissonance*. Evanston/ New York: Row Peterson and Company
- Fiorina, Morris P. (1981): *Retrospective Voting in American National Elections*. New Heaven: Yale University Press
- Grendstad, Gunnar (2003). Reconsidering Nordic Party Space. *Scandinavian Political Studies*, 26: 193-217.
- Hellevik, Ottar (1999): *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget
- Hjellbrekke, Johs. (1999): *Innføring i korrespondanseanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS
- Hjellbrekke, Johs. (2007): Velgjarrommets geometri: ein analyse av Valundersøkinga 2001 i Gåsdaal, Odd, Trond Løyning, Johs. Hjellbrekke og Ragnhild Brusdal (red.): *Makt, mening*

- og struktur. *Festskrift til Sigmund Grønmo*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS
- Inglehart, Ronald (1997): *Modernization and Postmodernization. Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies*. New Jersey: Princeton University Press
- Inglehart, Ronald (1977): *The Silent Revolution in Europe: Intergenerational Change in Post-Industrial Societies*. Princeton: Princeton University Press
- Inglehart, Ronald og Scott J. Flanagan (1987): Value Change in Industrial Societies. *The American Political Science Review*, 81: 1289-1319.
- Jenssen, Anders Todal (1999): All That is solid Melts into Air: Party Identification in Norway. i Narud, Hanne Marthe og Torill Aalberg (red.): *Challenges to Representative Democracy: Parties, Voters and Public Opinion*. Bergen: Fagbokforlaget
- Jenssen, Anders Todal (1995): Hva gjorde EU-striden med det ideologiske landskapet i Norge? *Sosiologisk tidsskrift*, 3: 213-229.
- Jenssen, Anders Todal (1993): *Verdivalg. Ny massepolitikk i Norge*. Oslo: Ad Notam Gyldendal A/S
- Jenssen, Anders Todal, Ola Listhaug og Per Arnt Pettersen (1995): Betydningen av gamle og nye skiller. Kap 7 i Anders Todal Jenssen og Henry Valen (red.): *Brussel midt imot. Folkeavstemningen om EU*. Oslo: Ad Notam Gyldendal A/S
- Karlsen, Rune (2003): *Sakseienskap i en medievalgkamp. En studie av Arbeiderpartiets og Høyres valgkamp 2001*. Oslo: Universitetet i Oslo, institutt for statsvitenskap. Hovedoppgave.
- Knutsen, Oddbjørn (2006): *Class voting in Western Europe : a comparative longitudinal study*. Oxford: Lexington Books
- Knutsen, Oddbjørn (1988): Partipolitiske skillelinjer i avanserte industrisamfunn. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 29: 155-175.
- Knutsen, Oddbjørn (1985): *Politiske verdier, konfliktlinjer og ideologi - Den norske politiske kulturen i komparativt perspektiv*. Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for statsvitenskap. dr.gradsavhandling.
- Knutsen, Oddbjørn og Staffan Kumlin (2003): *Value Orientations and Party Choice in Five Countries. A Comparative Longitudinal Study of the Impact of Values and the Location of Party Voters*. Oslo: Universitetet I Oslo, Institutt for statsvitenskap. Forskningsrapport.
- Knutsen, Oddbjørn og Elinor Scarbrough (1995): *Cleavage Politics*. Kap. 18 i Jan W. Van Deth og Elinor Scarbrough (red.): *The Impact of Values*. New York: Oxford University Press

- Le Roux, Brigitte og Henry Rouanet (2004): *Geometric Data Analysis. From Correspondence Analysis to Structured Data Analysis*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers
- Carmines, Edward G og Richard A. Zeller (1994): Reliability and Validity Assessment. Kap 1 I Lewis-Beck, Michael (red.): *Basic Measurement*. London, Thousand Oaks og New Delhi: SAGE Publications Ltd.
- Lipset, Seymour M. og Stein Rokkan (red.) (1967): *Party systems and Voter alignments: Cross national perspectives*. New York: The Free Press
- Listhaug, Ola (1989): *Citizens, Parties and Norwegian Electoral Politics 1957-1985. An Empirical Study*. Trondheim: TAPIR
- MacDonald, Stuart Elaine, George Rabinowitz og Ola Listhaug (1995): Political Sophistication and Models of Issue Voting. *British Journal of Political Science*, 25: 453-483.
- MacDonald, Stuart Elaine, Ola Listhaug og George Rabinowitz (1991): Issues and Party Support in Multiparty Systems. *The American Political Science Review*, 85: 1107-1131.
- MacDonald, Stuart Elaine og George Rabinowitz (1989): A directional theory of issue voting. *The American Political Science Review*, 83: 93-121.
- Madsen, Reidar (2005): Unge velgere. Hvilken forklaringskraft gir skillelinjemodellen for unge velgeres stemmegivning? En analyse av Stortings- og skolevalgene 1993, 1997 og 2001. Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for statsvitenskap. Hovedoppgave.
- Narud, Hanne Marthe (2003): Hvem skal styre landet? Velgernes syn på regjeringalternativene ved valget i 2001. Kap 8 i Bernt Aardal (red): *Velgere i villrede... En analyse av stortingsvalget 2001*. Oslo: N. W. DAMM & SØN AS
- Narud, Hanne Marthe (1996): Voters, Parties and Governments. Electoral Competition, Policy Distances and Government Formation in Multi-party Systems. Oslo: Institutt for samfunnsforskning. Rapport nr 7.
- Narud, Hanne Marthe og Henry Valen (2001): Partikonkurranse og sakseienskap. *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, 17: 395-425.
- Narud, Hanne Marthe og Henrik Oscarsson (1999): Mass-Elite Perceptions of the Policy Space: a Comparison between Norway and Sweden. Presentert på "the ECPR Joint Sessions of Workshops". Mannheim, 26-31 mars. Konferansepaper.
- Petrocik, John R.(1996) Issue Ownership in Presidential Elections, with a 1980 Case Study. *American Journal of Political Science*, 40: 825-850.
- Ray, Leonard og Hanne Marthe Narud. 2000. Mapping The Norwegian Political Space. Some Findings From an Expert Survey. *Party Politics*, 6: 225-239.

- Ringdal, Kristen (2001): Enhet og mangfold. Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS
- Rouanet, Henry, Werner Ackermann og Brigitte Le Roux (2000, 2004): The Geometric Analysis of Questionnaires: The Lesson of Bourdieu's La Distinction. *Bulletin de Méthodologie Sociologique*, 65: 5-15
- Sturgis, Patrick og James Tilley (2004): Political sophistication and issue voting: an intra-individual level analysis. ESRC Research Methods Programme. Working Paper nr 15. Paper.
- Valen, Henry (1992): *Valg og politikk. -Et samfunn i endring*. Oslo: NKS-Forlaget
- Weisberg, Herbert F. A Multidimensional Conceptualization of Party Identification. *Political Behavior*, 2: 33-60
- Wright, Erik Olin (1985): *Classes*. London: Verso
- Zaller, John R. (1992): *The Nature and Origins of Mass Opinion*. Cambridge, New York og Victoria: Cambridge University Press
- Aardal, Bernt (red.) (2003): *Velgere i villrede... En analyse av stortingsvalget 2001*. Oslo: N.W.DAMM & SØN AS
- Aardal, Bernt (red.) (1999a): *Velgere i 90-årene*. Oslo: NKS-Forlaget.
- Aardal, Bernt (1994): Hva er en politisk skillelinje? En begrepsmessig grenseoppgang. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 2: 218-249
- Aardal, Bernt, Anne Krogstad og Hanne Marthe Narud (red.) (2004): *I valgkampens hete. Strategisk kommunikasjon og politisk usikkerhet*. Oslo: Universitetsforlaget AS
- Aardal, Bernt og Ragnar Waldahl (2004): Bestemmer mediene hva vi skal mene, eller bare hva vi skal mene noe om? Kap. 12 i Aardal, Bernt, Anne Krogstad og Hanne Marthe Narud (red.): *I valgkampens hete. Strategisk kommunikasjon og politisk usikkerhet*. Oslo: Universitetsforlaget AS
- Aardal, Bernt, Anne Krogstad og Hanne Marthe Narud og Ragnar Waldahl (2004): *Strategisk kommunikasjon og politisk usikkerhet*. Kap. 1 i Aardal, Bernt, Anne Krogstad og Hanne Marthe Narud (red.): *I valgkampens hete. Strategisk kommunikasjon og politisk usikkerhet*. Oslo: Universitetsforlaget AS
- Aardal, Bernt, Henry Valen, Rune Karlsen, Øyvind Kleven og Tor Morten Normann (2003): *Valgundersøkelsen 2001. Dokumentasjons- og tabellrapport*. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå. Rapporter 2003:14

Aardal, Bernt (1999b): Issue Voting and the Political Agenda: A Spiral of Silence? Kap 12 i Narud, Hanne Marthe og Torill Aalberg (red.): *Challenges to Representative Democracy: Parties, Voters and Public Opinion*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke

Andre kilder

Bonde, Aslak og Kjell Erik Saure (2000): Kampen om partiet. *Aftenposten* 21. August

Tilgjengelig på: <http://www.retriever-info.com/services/archive.html> (22/01 2007)

Karlsen, Kirsten og Kristian Skard (2001): Ante ingenting om Jens' sykelønnsplaner - Det var en kortslutning, sier Jagland. *Dagbladet* 20. September. Tilgjengelig på

<http://www.retriever-info.com/services/archive.html> 05/12 2006

Aabø, Stein (2001): Stortingsvalget 2001. Derfor mister Ap grepet. *Dagbladet* 10. September

Tilgjengelig på <http://www.retriever-info.com/services/archive.html> 05/12 2006

NTB (2000): Upopulært regjeringsskifte. NTB 20.03.2000. Tilgjengelig på

<http://www.retriever-info.com/services/archive.html> 22/01 2007

Hagen, Kåre og Ulf Sverdrup (2003): Isfrontene tiner. *Horisont* nr 3. Tilgjengelig på

http://www.arena.uio.no/about/staff/sverdrup/IsfrontenetinerHorisont_no32003.pdf (25/05 2007)

Appendiks

Appendiks A : Output fra SPAD.....	104
Appendiks B : Kategoribidrag til akse 1, 2 og 3.....	111

Appendiks A

Output fra SPAD. Bidrag og posisjon for aktive kategorier. Posisjoner for illustrative kategorier.

AXES 1 TO 5

CATEGORIES			TEST-VALUES					LOADINGS					DISTO.
IDEN - LABEL	COUNT	ABS.WT	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	DISTO.
445 . Innvandring trussel													
IN01 - In1He	310	310.00	-16.8	19.1	7.0	-2.3	10.1	-0.86	0.98	0.36	-0.12	0.52	4.53
IN02 - In1Ne	377	377.00	2.4	15.2	7.4	6.1	-14.8	0.11	0.69	0.34	0.28	-0.67	3.54
IN03 - In1Bo	96	96.00	-2.0	2.6	1.6	0.7	1.5	-0.20	0.26	0.16	0.07	0.15	16.84
IN04 - In1Nu	517	517.00	14.2	3.5	0.2	-5.6	0.1	0.52	0.13	0.01	-0.21	0.01	2.31
IN05 - In1Hu	742	742.00	-2.3	-30.7	-11.2	2.4	4.2	-0.06	-0.85	-0.31	0.06	0.12	1.31
IN06 - In1Vis	4	4.00	-0.5	0.1	0.6	0.9	0.2	-0.23	0.03	0.29	0.46	0.08	427.22
IN07 - In1Vi	6	6.00	-0.6	1.2	1.7	0.1	1.4	-0.26	0.47	0.68	0.06	0.58	284.48
445_ - missing category	289	289.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	4.93
447 . Arbeid først til nordmenn i dårlige tider													
IN01 - In2He	564	564.00	-17.7	23.0	7.0	2.9	7.3	-0.61	0.79	0.24	0.10	0.25	2.04
IN02 - In2Ne	431	431.00	12.8	9.5	3.8	7.0	-11.7	0.54	0.39	0.16	0.29	-0.49	2.97
IN03 - In2Bo	85	85.00	-0.5	0.1	0.9	0.2	0.4	-0.05	0.02	0.09	0.02	0.04	19.15
IN04 - In2Nu	523	523.00	14.2	-8.3	-5.0	-12.0	8.5	0.52	-0.30	-0.18	-0.44	0.31	2.28
IN05 - In2Hu	419	419.00	-9.8	-24.5	-5.3	3.6	-4.9	-0.41	-1.04	-0.22	0.15	-0.21	3.09
IN06 - In2Vis	16	16.00	-0.6	-0.4	1.0	0.5	-0.3	-0.14	-0.10	0.26	0.12	-0.09	106.05
IN07 - In2Vi	14	14.00	0.0	-0.2	0.9	-0.9	0.1	0.01	-0.06	0.23	-0.25	0.02	121.35
447_ - missing category	289	289.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	4.93
448 . soshjelp innv flyktninger													
IN01 - In3He	584	584.00	-11.1	-22.3	-1.9	2.5	6.2	-0.37	-0.75	-0.07	0.08	0.21	1.93
IN02 - In3Ne	621	621.00	15.8	0.1	0.3	-2.2	3.0	0.51	0.00	0.01	-0.07	0.09	1.76
IN03 - In3Bo	97	97.00	1.3	1.2	1.8	3.6	0.6	0.13	0.12	0.18	0.36	0.06	16.66
IN04 - In3Nu	420	420.00	7.0	11.3	0.3	1.7	-8.4	0.30	0.48	0.01	0.07	-0.36	3.08
IN05 - In3Hu	295	295.00	-16.3	15.4	2.1	-2.7	-1.8	-0.86	0.82	0.11	-0.14	-0.10	4.81
IN06 - In3Vis	15	15.00	-0.3	-0.7	0.3	1.5	0.0	-0.07	-0.17	0.09	0.39	-0.01	113.19
IN07 - In3Vi	20	20.00	-0.6	0.8	1.1	-2.4	1.1	-0.14	0.19	0.24	-0.52	0.24	84.64
448_ - missing category	289	289.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	4.93
449 . kontroll næringsliv													
OP01 - Op1He	605	605.00	-16.9	-4.9	15.3	5.1	3.1	-0.55	-0.16	0.50	0.17	0.10	1.83
OP02 - Op1Ne	791	791.00	16.0	1.3	2.1	4.4	0.6	0.42	0.03	0.05	0.12	0.02	1.17
OP03 - Op1Bo	112	112.00	2.0	4.5	0.1	1.9	-0.4	0.18	0.41	0.01	0.17	-0.04	14.29
OP04 - Op1Nu	321	321.00	4.7	2.7	-10.8	-13.1	-1.7	0.24	0.14	-0.55	-0.66	-0.09	4.34
OP05 - Op1Hu	139	139.00	-6.8	-0.9	-14.8	2.1	-5.3	-0.56	-0.08	-1.21	0.17	-0.43	11.32
OP06 - OpVis	6	6.00	-1.9	0.1	0.8	-0.2	1.2	-0.79	0.04	0.31	-0.07	0.49	284.48
OP07 - OpVi	78	78.00	-3.5	2.5	3.3	-0.5	3.9	-0.39	0.27	0.36	-0.05	0.43	20.96
449_ - missing category	289	289.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	4.93

VV07 - Vv3Vi	13	13.00	0.4	1.2	0.8	2.7	-0.7	0.11	0.33	0.21	0.74	-0.20	130.76
456_ - missing category	289	289.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	4.93

+ 457 . Samboende homo rettigheter													
MR01 - Mr1He	625	625.00	-4.3	-16.7	-10.7	12.4	4.2	-0.14	-0.53	-0.34	0.39	0.13	1.74
MR02 - Mr1Ne	416	416.00	12.0	-0.8	-1.0	5.6	-0.5	0.51	-0.03	-0.04	0.24	-0.02	3.12
MR03 - Mr1Bo	88	88.00	1.8	1.5	0.8	4.6	0.9	0.19	0.15	0.08	0.48	0.10	18.46
MR04 - Mr1Nu	328	328.00	9.2	5.1	6.7	-3.8	-12.4	0.46	0.26	0.33	-0.19	-0.61	4.22
MR05 - Mr1Hu	554	554.00	-15.1	14.2	6.9	-15.5	7.3	-0.53	0.49	0.24	-0.54	0.26	2.09
MR06 - Mr1Vis	5	5.00	-0.7	0.9	0.3	-0.6	-1.3	-0.32	0.39	0.14	-0.25	-0.56	341.57
MR07 - Mr1Vi	36	36.00	-2.8	-1.0	2.2	0.2	-2.5	-0.46	-0.17	0.36	0.04	-0.41	46.58
457_ - missing category	289	289.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	4.93

+ 459 . Abort beste løsning ved sykdom													
MR01 - Mr2He	651	651.00	-18.6	11.7	-2.7	5.6	-1.8	-0.57	0.36	-0.08	0.17	-0.06	1.63
MR02 - Mr2Ne	571	571.00	11.9	2.3	1.0	10.6	-12.5	0.41	0.08	0.04	0.36	-0.43	2.00
MR03 - Mr2Bo	178	178.00	0.6	-0.2	1.9	2.7	0.2	0.04	-0.01	0.13	0.19	0.01	8.62
MR04 - Mr2Nu	381	381.00	11.4	-8.3	1.1	-11.8	8.6	0.51	-0.38	0.05	-0.53	0.39	3.50
MR05 - Mr2Hu	193	193.00	-5.2	-9.3	1.3	-9.4	10.6	-0.35	-0.63	0.09	-0.64	0.72	7.87
MR06 - Mr2Vis	12	12.00	-0.8	-1.7	2.0	-0.1	0.1	-0.22	-0.48	0.56	-0.02	0.02	141.74
MR07 - Mr2Vi	66	66.00	-2.2	1.2	0.2	-0.5	0.0	-0.26	0.15	0.02	-0.06	0.01	24.95
459_ - missing category	289	289.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	4.93

+ 460 . Kristne verdier større rolle i samf													
MR01 - Mr3He	355	355.00	-13.9	4.6	9.3	-13.4	15.0	-0.66	0.22	0.44	-0.63	0.71	3.82
MR02 - Mr3Ne	501	501.00	6.8	4.2	3.6	9.4	-7.5	0.26	0.16	0.14	0.35	-0.28	2.42
MR03 - Mr3Bo	136	136.00	-1.4	3.5	2.5	2.6	-2.1	-0.11	0.29	0.21	0.22	-0.18	11.59
MR04 - Mr3Nu	607	607.00	14.5	2.8	-4.7	-2.6	-0.1	0.47	0.09	-0.15	-0.08	0.00	1.82
MR05 - Mr3Hu	401	401.00	-10.7	-13.2	-7.7	4.8	-4.2	-0.47	-0.58	-0.34	0.21	-0.19	3.27
MR06 - Mr3Vis	30	30.00	-1.2	0.1	1.1	2.3	0.0	-0.23	0.02	0.20	0.41	0.01	56.10
MR07 - Mr3Vi	22	22.00	-0.1	1.1	1.4	-0.7	-1.8	-0.01	0.24	0.30	-0.14	-0.39	76.86
460_ - missing category	289	289.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	4.93

+ 462 . Globalisering trussel mot selvråderett													
GN01 - Gn1He	445	445.00	-17.5	-5.0	13.9	3.1	-3.0	-0.71	-0.20	0.57	0.13	-0.12	2.85
GN02 - Gn1Ne	884	884.00	16.6	6.5	4.7	7.4	3.1	0.39	0.15	0.11	0.17	0.07	0.94
GN03 - Gn1Bo	127	127.00	-0.8	2.9	0.4	1.9	0.8	-0.07	0.24	0.03	0.16	0.07	12.49
GN04 - Gn1Nu	314	314.00	8.3	-1.6	-13.2	-12.0	3.2	0.42	-0.08	-0.67	-0.61	0.16	4.45
GN05 - Gn1Hu	116	116.00	-10.8	-4.5	-13.5	-2.0	-7.8	-0.97	-0.41	-1.21	-0.18	-0.70	13.77
GN06 - Gn1Vis	16	16.00	-0.4	-0.7	0.6	1.1	-0.9	-0.10	-0.16	0.15	0.29	-0.21	106.05
GN07 - Gn1Vi	150	150.00	-6.2	2.5	2.7	0.2	2.9	-0.48	0.19	0.21	0.02	0.23	10.42
462_ - missing category	289	289.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	4.93

+ 463 . satse på samf int orientering													
GN01 - Gn2He	448	448.00	-15.3	-11.2	-14.5	4.9	-1.8	-0.62	-0.46	-0.59	0.20	-0.07	2.82
GN02 - Gn2Ne	743	743.00	16.4	-0.5	-3.9	8.8	13.5	0.45	-0.01	-0.11	0.24	0.37	1.31
GN03 - Gn2Bo	138	138.00	-1.1	1.0	0.2	2.2	-1.0	-0.09	0.08	0.02	0.18	-0.08	11.41
GN04 - Gn2Nu	446	446.00	6.5	7.3	11.1	-11.2	-11.9	0.27	0.30	0.45	-0.46	-0.49	2.84
GN05 - Gn2Hu	193	193.00	-13.0	6.4	12.0	-5.4	-1.9	-0.88	0.43	0.81	-0.37	-0.13	7.87
GN06 - Gn2Vis	29	29.00	-1.3	0.0	1.3	1.9	-0.1	-0.24	0.01	0.24	0.35	-0.02	58.06
GN07 - Gn2Vi	55	55.00	-2.0	1.5	1.2	-1.4	2.7	-0.27	0.20	0.16	-0.18	0.36	30.14

463_ - missing category	289	289.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	4.93

--+														

CATEGORIES			TEST-VALUES					LOADINGS						

IDEN - LABEL	COUNT	ABS.WT	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	DISTO.	

--+														
464 . Globalisering nødvendig for øk vekst														
GN01 - Gn3He	425	425.00	-16.7	0.6	-16.5	0.0	-3.5	-0.70	0.03	-0.69	0.00	-0.15	3.03	
GN02 - Gn3Ne	916	916.00	16.3	7.2	-1.7	8.5	13.9	0.37	0.16	-0.04	0.19	0.31	0.87	
GN03 - Gn3Bo	157	157.00	-1.0	1.4	4.4	0.2	-1.6	-0.08	0.11	0.33	0.02	-0.12	9.91	
GN04 - Gn3Nu	285	285.00	6.4	-5.2	11.4	-11.6	-10.3	0.34	-0.28	0.62	-0.63	-0.56	5.01	
GN05 - Gn3Hu	103	103.00	-9.6	-9.9	9.7	0.6	-7.4	-0.92	-0.95	0.93	0.06	-0.71	15.63	
GN06 - Gn3Vis	32	32.00	-0.9	-0.1	1.6	2.5	0.1	-0.16	-0.02	0.28	0.44	0.02	52.53	
GN07 - Gn3Vi	134	134.00	-4.9	2.4	4.4	0.0	3.6	-0.41	0.20	0.37	0.00	0.30	11.78	
464_ - missing category	289	289.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	4.93	

--+														
466 . Storby skatt														
SP01 - Sp1He	414	414.00	-13.1	1.3	-14.7	1.6	0.2	-0.56	0.06	-0.63	0.07	0.01	3.14	
SP02 - Sp1Ne	680	680.00	11.7	2.5	-5.0	6.9	7.4	0.35	0.07	-0.15	0.20	0.22	1.52	
SP03 - Sp1Bo	152	152.00	0.3	-0.2	3.2	1.1	0.0	0.02	-0.02	0.25	0.09	0.00	10.27	
SP04 - Sp1Nu	446	446.00	9.3	0.1	8.1	-7.1	-5.9	0.38	0.00	0.33	-0.29	-0.24	2.84	
SP05 - Sp1Hu	236	236.00	-12.3	-2.6	11.8	-2.2	-3.1	-0.75	-0.16	0.72	-0.13	-0.19	6.26	
SP06 - Sp1Vis	10	10.00	1.1	-2.2	0.9	0.4	-0.2	0.33	-0.70	0.27	0.13	-0.07	170.29	
SP07 - Sp1Vi	114	114.00	-2.7	-1.9	4.8	0.0	1.1	-0.24	-0.17	0.44	0.00	0.10	14.03	
466_ - missing category	289	289.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	4.93	

--+														
467 . Flytt statlig virksomhet distrikt														
SP01 - Sp2He	808	808.00	-15.9	2.1	17.1	2.6	7.5	-0.41	0.05	0.44	0.07	0.19	1.12	
SP02 - Sp2Ne	785	785.00	17.8	0.2	0.0	9.2	-6.0	0.47	0.00	0.00	0.24	-0.16	1.18	
SP03 - Sp2Bo	95	95.00	-0.9	0.0	0.2	-0.6	1.5	-0.09	0.00	0.02	-0.06	0.15	17.03	
SP04 - Sp2Nu	220	220.00	4.9	-1.1	-13.3	-14.0	4.3	0.31	-0.07	-0.84	-0.88	0.27	6.79	
SP05 - Sp2Hu	102	102.00	-11.2	-0.4	-14.5	-2.1	-9.7	-1.08	-0.03	-1.39	-0.20	-0.93	15.79	
SP06 - Sp2Vis	7	7.00	0.3	-1.2	0.5	0.4	-0.2	0.13	-0.46	0.19	0.15	-0.08	243.70	
SP07 - Sp2Vi	35	35.00	-2.0	-2.5	0.0	-1.7	0.9	-0.34	-0.41	0.01	-0.28	0.14	47.94	
467_ - missing category	289	289.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	4.93	

--+														
468 . Pol forstår lite av bygdenorge- slått sammen nu og hu														
SP01 - Sp3He	834	834.00	-21.0	10.6	14.6	4.7	2.5	-0.52	0.26	0.36	0.12	0.06	1.05	
SP02 - Sp3Ne	743	743.00	18.1	-3.2	-1.0	6.0	-0.3	0.50	-0.09	-0.03	0.17	-0.01	1.31	
SP03 - Sp3Bo	90	90.00	0.7	-1.4	-5.1	0.5	0.1	0.07	-0.14	-0.52	0.05	0.01	18.03	
SP04 - Sp3NuHu	295	295.00	3.3	-7.0	-12.1	-13.0	-2.1	0.18	-0.37	-0.64	-0.69	-0.11	4.81	
SP05 - Sp3Hu	0	0.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	
SP06 - Sp3Vis	14	14.00	0.1	-0.2	0.5	0.6	0.2	0.03	-0.06	0.15	0.16	0.05	121.35	
SP07 - Sp3Vi	76	76.00	-2.0	-2.5	-4.5	-1.0	-0.7	-0.23	-0.28	-0.51	-0.11	-0.08	21.54	
468_ - missing category	289	289.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	4.93	

--+														
3 . IOs aldersgruppe														
AL01 - 16-24 år	282	282.00	4.8	-4.2	-2.8	0.9	3.8	0.26	-0.23	-0.16	0.05	0.21	5.07	
AL02 - 25-44 år	926	926.00	8.5	-6.0	-7.8	-2.7	-2.0	0.19	-0.13	-0.17	-0.06	-0.04	0.85	
AL03 - 45-66 år	817	817.00	-5.5	3.2	6.3	2.0	-2.7	-0.14	0.08	0.16	0.05	-0.07	1.10	
AL04 - 67-79 år	316	316.00	-9.7	8.8	6.6	1.4	3.1	-0.49	0.45	0.34	0.07	0.16	4.42	

AL05 - 80- år	0	0.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
AL06 - Category n° 6	0	0.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
AL07 - Category n° 7	0	0.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
AL08 - Vil ikke svare	0	0.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
AL09 - Vet ikke	0	0.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00

6 . Landsdel

LA01 - Akershus og Oslo	514	514.00	-0.7	-9.5	-14.4	0.6	-1.2	-0.02	-0.35	-0.53	0.02	-0.04	2.33
LA02 - Hedmark og Oppland	181	181.00	0.8	1.3	1.2	3.3	1.3	0.06	0.09	0.09	0.23	0.09	8.46
LA03 - Østlandet ellers	448	448.00	-5.7	1.5	-0.2	-0.3	0.4	-0.23	0.06	-0.01	-0.01	0.01	2.82
LA04 - Agder og Rogaland	334	334.00	-4.4	3.2	2.5	-2.7	5.0	-0.22	0.15	0.12	-0.13	0.24	4.13
LA05 - Vestlandet	414	414.00	4.7	3.5	6.3	-0.9	-2.9	0.20	0.15	0.27	-0.04	-0.13	3.14
LA06 - Trøndelag	215	215.00	4.8	-1.2	2.8	3.6	0.1	0.30	-0.07	0.18	0.23	0.01	6.97
LA07 - Nord-Norge	235	235.00	0.5	4.0	7.2	-1.1	-1.4	0.03	0.24	0.43	-0.07	-0.08	6.29
LA08 - Vil ikke svare	0	0.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
LA09 - Vet ikke	0	0.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00

42 . Betrakter du deg som sterkt overbevist tilhenger av dette pa

FS01 - Sterkt overbevist	425	425.00	-5.6	-0.8	-2.7	-1.8	2.6	-0.23	-0.04	-0.11	-0.07	0.11	3.03
FS02 - Ikke særlig overbevi	641	641.00	-0.7	0.6	1.6	0.5	-0.3	-0.02	0.02	0.05	0.01	-0.01	1.67
FS03 - Category n° 3	0	0.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
FS04 - Category n° 4	0	0.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
FS05 - Category n° 5	0	0.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
FS06 - Category n° 6	0	0.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
FS07 - Category n° 7	0	0.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
FS08 - Vil ikke svare	0	0.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
FS09 - Vet ikke	11	11.00	-0.2	0.4	2.2	0.2	1.0	-0.07	0.12	0.66	0.07	0.31	154.72
42_ - missing category	1264	1264.00	5.1	1.2	2.3	2.3	-1.7	0.07	0.02	0.03	0.03	-0.02	0.36

CATEGORIES

TEST-VALUES

LOADINGS

IDEN - LABEL COUNT ABS.WT | 1 2 3 4 5 | 1 2 3 4 5 | DISTO.

430 . Høyeste fullførte utdanning

UT01 - Barneskoleutdanning	2	2.00	-0.7	-1.1	-0.2	-0.1	-0.8	-0.52	-0.76	-0.12	-0.09	-0.59	855.43
UT02 - Ungdomsskoleutdannin	372	372.00	-7.4	9.1	5.3	3.3	2.6	-0.34	0.42	0.24	0.15	0.12	3.60
UT03 - Videregående, grunnu	768	768.00	-3.3	9.4	5.1	5.1	0.9	-0.09	0.25	0.14	0.14	0.02	1.23
UT04 - Videregående, avslut	554	554.00	2.9	1.4	-0.5	-0.7	-2.1	0.10	0.05	-0.02	-0.02	-0.07	2.09
UT05 - Påbygging til videre	58	58.00	-0.2	0.1	-3.6	-3.1	-1.8	-0.02	0.01	-0.47	-0.41	-0.24	28.53
UT06 - Universitets- og høg	458	458.00	5.2	-14.9	-5.3	-3.3	2.6	0.21	-0.59	-0.21	-0.13	0.10	2.74
UT07 - Universitets- og høg	105	105.00	2.2	-8.1	-2.1	-4.2	-4.1	0.21	-0.76	-0.20	-0.40	-0.38	15.31
UT08 - Forskerutdanning	6	6.00	1.0	-2.0	0.0	-0.2	-1.7	0.43	-0.80	-0.02	-0.08	-0.70	284.48
UT09 - Uoppgitt	12	12.00	1.0	1.1	0.4	-0.7	1.7	0.28	0.32	0.10	-0.21	0.48	141.74
430_ - missing category	6	6.00	-2.2	-0.6	-2.9	1.0	-1.5	-0.91	-0.25	-1.20	0.40	-0.63	284.48

433 . Utdanning i 3 kutt

UT01 - Grunnskole	374	374.00	-7.5	9.0	5.2	3.3	2.5	-0.34	0.41	0.24	0.15	0.12	3.58
UT02 - Videregående	1380	1380.00	-0.7	13.4	4.1	4.2	-2.2	-0.01	0.16	0.05	0.05	-0.03	0.24
UT03 - Universitet/ høyskol	569	569.00	6.2	-18.3	-6.1	-5.3	0.2	0.21	-0.63	-0.21	-0.18	0.01	2.01
433_ - missing category	18	18.00	-0.5	0.6	-1.4	0.0	0.5	-0.12	0.13	-0.33	-0.01	0.11	94.16

435 . Alder i 7 kutt													
IDEN - LABEL	COUNT	ABS.WT	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	DISTO.
AL01 - -21	180	180.00	4.4	-2.2	-2.5	1.1	3.8	0.31	-0.16	-0.17	0.08	0.27	8.52
AL02 - 22-29	289	289.00	5.3	-4.6	-3.3	0.3	0.7	0.28	-0.25	-0.17	0.02	0.04	4.93
AL03 - 30-39	496	496.00	4.9	-1.9	-6.6	-2.8	-1.0	0.19	-0.07	-0.25	-0.11	-0.04	2.45
AL04 - 40-49	461	461.00	1.6	-4.1	1.0	2.5	-2.8	0.06	-0.16	0.04	0.10	-0.11	2.72
AL05 - 50-59	402	402.00	-3.6	1.7	2.9	-0.1	-1.6	-0.16	0.07	0.12	-0.01	-0.07	3.26
AL06 - 60-69	281	281.00	-7.5	6.5	5.2	-0.3	0.1	-0.41	0.36	0.28	-0.01	0.00	5.10
AL07 - 70+	232	232.00	-7.2	7.0	6.4	1.1	3.5	-0.44	0.43	0.39	0.07	0.21	6.38
436 . Alder i 7 kutt, ssb													
AL01 - -21	180	180.00	4.4	-2.2	-2.5	1.1	3.8	0.31	-0.16	-0.17	0.08	0.27	8.52
AL02 - 21-25	141	141.00	3.1	-3.2	-1.7	1.2	0.6	0.25	-0.26	-0.14	0.09	0.05	11.15
AL03 - 26-29	148	148.00	4.0	-3.0	-2.7	-0.7	0.3	0.31	-0.23	-0.21	-0.05	0.03	10.57
AL04 - 30-39	496	496.00	4.9	-1.9	-6.6	-2.8	-1.0	0.19	-0.07	-0.25	-0.11	-0.04	2.45
AL05 - 40-49	461	461.00	1.6	-4.1	1.0	2.5	-2.8	0.06	-0.16	0.04	0.10	-0.11	2.72
AL06 - 50-59	402	402.00	-3.6	1.7	2.9	-0.1	-1.6	-0.16	0.07	0.12	-0.01	-0.07	3.26
AL07 - 60+	513	513.00	-11.5	10.5	9.0	0.6	2.7	-0.43	0.39	0.33	0.02	0.10	2.34
438 . Inntekt i 3 kutt													
IN01 - lav	703	703.00	-4.5	2.2	7.1	1.7	4.7	-0.13	0.06	0.21	0.05	0.13	1.44
IN02 - middels	702	702.00	0.2	1.9	3.7	2.0	-0.4	0.01	0.05	0.11	0.06	-0.01	1.44
IN03 - høy	694	694.00	3.6	-4.8	-11.1	-3.9	-3.4	0.11	-0.14	-0.32	-0.11	-0.10	1.47
438_ - missing category	242	242.00	-0.6	2.3	2.6	1.8	-0.3	-0.03	0.14	0.16	0.11	-0.02	6.08
439 . Tettstedsstørrelse													
T_01 - Mindre enn 199 bosat	484	484.00	-2.2	4.8	12.7	-1.1	-1.7	-0.08	0.19	0.49	-0.04	-0.06	2.54
T_02 - Tettsted med 200 - 1	201	201.00	1.8	2.4	3.5	-1.5	0.3	0.12	0.16	0.23	-0.10	0.02	7.52
T_03 - Tettsted med 2 000 -	465	465.00	1.5	2.3	2.4	0.4	1.0	0.06	0.09	0.09	0.02	0.04	2.68
T_04 - Tettsted med 20 000	338	338.00	-3.1	-0.6	-4.3	1.4	0.8	-0.15	-0.03	-0.21	0.07	0.04	4.07
T_05 - Tettsted med 100 000	633	633.00	0.2	-6.3	-12.0	1.3	-1.2	0.01	-0.20	-0.38	0.04	-0.04	1.71
T_06 - Category n° 6	0	0.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
T_07 - Category n° 7	0	0.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
T_08 - Category n° 8	0	0.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
T_09 - Uplassert adresse	220	220.00	1.1	-0.7	1.1	0.3	2.4	0.07	-0.05	0.07	0.02	0.15	6.79
440 . Region, 3-delt													
RE01 - Østland	1143	1143.00	-5.4	-6.9	-13.3	2.5	0.0	-0.09	-0.12	-0.23	0.04	0.00	0.50
RE02 - Sør-vest	748	748.00	0.6	5.5	7.4	-2.9	1.4	0.02	0.15	0.20	-0.08	0.04	1.29
RE03 - Tr+N-Norge	450	450.00	4.0	2.3	7.7	1.8	-1.0	0.16	0.09	0.31	0.07	-0.04	2.81
444 . Bosatte i urbane vs rurale strøk													
BY01 - Land	685	685.00	-0.8	6.0	14.0	-2.0	-1.3	-0.02	0.18	0.41	-0.06	-0.04	1.50
BY02 - By	1436	1436.00	-1.3	-6.1	-17.5	3.8	0.4	-0.01	-0.06	-0.19	0.04	0.00	0.19
444_ - missing category	220	220.00	1.1	-0.7	1.1	0.3	2.4	0.07	-0.05	0.07	0.02	0.15	6.79
469 . Mantallskontrollert stemmegivning 2001													

PA01 - Rv01	21	21.00	-0.2	-7.9	2.5	1.7	1.6	-0.05	-1.70	0.54	0.37	0.34	80.57
PA02 - Sv01	236	236.00	2.4	-16.8	7.8	4.0	-1.1	0.15	-1.02	0.47	0.24	-0.07	6.26
PA03 - Dna01	357	357.00	1.6	-0.6	-0.6	6.1	0.3	0.07	-0.03	-0.03	0.29	0.02	3.80
PA04 - V01	70	70.00	1.8	-7.3	1.0	-0.6	-0.5	0.21	-0.85	0.11	-0.07	-0.05	23.47
PA05 - Krf01	215	215.00	0.7	1.4	9.1	-10.5	7.8	0.04	0.09	0.58	-0.67	0.50	6.97
PA06 - Sp01	93	93.00	0.4	0.0	11.4	-0.9	-6.1	0.04	0.00	1.15	-0.09	-0.61	17.42
PA07 - Category n° 7	0	0.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
PA08 - H01	428	428.00	1.4	5.9	-21.2	-3.4	-3.1	0.06	0.25	-0.89	-0.14	-0.13	3.00
PA09 - Frp01	170	170.00	-6.3	13.2	0.9	1.4	-0.7	-0.46	0.96	0.07	0.10	-0.05	9.08
PA10 - Rest01	462	462.00	-3.1	4.2	2.7	3.0	1.8	-0.12	0.17	0.11	0.12	0.07	2.71
469_ - missing category	289	289.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	4.93

+ 470 . Valg97													
VA01 - Rv97	29	29.00	-1.8	-10.3	3.1	0.9	-1.6	-0.32	-1.90	0.57	0.16	-0.30	58.06
VA02 - Sv97	137	137.00	1.9	-17.7	4.4	3.5	0.3	0.16	-1.45	0.36	0.29	0.03	11.50
VA03 - Dna97	524	524.00	1.7	1.2	-1.3	6.3	0.3	0.06	0.04	-0.05	0.23	0.01	2.27
VA04 - V97	80	80.00	3.2	-6.8	0.6	-1.2	0.2	0.35	-0.74	0.06	-0.13	0.02	20.41
VA05 - Krf97	269	269.00	0.0	1.9	10.5	-10.8	6.6	0.00	0.11	0.59	-0.60	0.37	5.37
VA06 - Sp96	116	116.00	-0.3	-0.6	11.9	-0.9	-6.2	-0.03	-0.05	1.07	-0.08	-0.56	13.77
VA07 - Category n° 7	0	0.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
VA08 - H97	310	310.00	-0.7	4.0	-19.1	-2.2	-0.6	-0.04	0.21	-0.98	-0.11	-0.03	4.53
VA09 - Frp97	191	191.00	-6.7	13.1	-1.7	1.3	-0.8	-0.46	0.90	-0.12	0.09	-0.06	7.97
VA10 - Andre97	396	396.00	0.5	2.9	1.7	3.3	-0.3	0.02	0.13	0.08	0.14	-0.01	3.33
470_ - missing category	289	289.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	4.93

+ 471 . Høyeste fullførte utd åtte kutt													
UT01 - Ingen utd	0	0.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
UT02 - Barneskoleutd	2	2.00	-0.7	-1.1	-0.2	-0.1	-0.8	-0.52	-0.76	-0.12	-0.09	-0.59	855.43
UT03 - Ungdsutd	372	372.00	-7.4	9.1	5.3	3.3	2.6	-0.34	0.42	0.24	0.15	0.12	3.60
UT04 - VideregåendeGrunnutd	768	768.00	-3.3	9.4	5.1	5.1	0.9	-0.09	0.25	0.14	0.14	0.02	1.23
UT05 - VideregåendeAvslutte	554	554.00	2.9	1.4	-0.5	-0.7	-2.1	0.10	0.05	-0.02	-0.02	-0.07	2.09
UT06 - PåbyggingtilVideregå	58	58.00	-0.2	0.1	-3.6	-3.1	-1.8	-0.02	0.01	-0.47	-0.41	-0.24	28.53
UT07 - UnivHøyskoleLavere	458	458.00	5.2	-14.9	-5.3	-3.3	2.6	0.21	-0.59	-0.21	-0.13	0.10	2.74
UT08 - UniHøyskoleHøyere	105	105.00	2.2	-8.1	-2.1	-4.2	-4.1	0.21	-0.76	-0.20	-0.40	-0.38	15.31
UT09 - Forskerutd	6	6.00	1.0	-2.0	0.0	-0.2	-1.7	0.43	-0.80	-0.02	-0.08	-0.70	284.48
UT10 - UtdUppgitt	12	12.00	1.0	1.1	0.4	-0.7	1.7	0.28	0.32	0.10	-0.21	0.48	141.74
471_ - missing category	6	6.00	-2.2	-0.6	-2.9	1.0	-1.5	-0.91	-0.25	-1.20	0.40	-0.63	284.48

+ 475 . Valg 1997 korrekt													
VA01 - Rv97	29	29.00	-1.8	-10.3	3.1	0.9	-1.6	-0.32	-1.90	0.57	0.16	-0.30	58.06
VA02 - Sv97	137	137.00	1.9	-17.7	4.4	3.5	0.3	0.16	-1.45	0.36	0.29	0.03	11.50
VA03 - Dna97	524	524.00	1.7	1.2	-1.3	6.3	0.3	0.06	0.04	-0.05	0.23	0.01	2.27
VA04 - V97	80	80.00	3.2	-6.8	0.6	-1.2	0.2	0.35	-0.74	0.06	-0.13	0.02	20.41
VA05 - Krf97	269	269.00	0.0	1.9	10.5	-10.8	6.6	0.00	0.11	0.59	-0.60	0.37	5.37
VA06 - Sp97	116	116.00	-0.3	-0.6	11.9	-0.9	-6.2	-0.03	-0.05	1.07	-0.08	-0.56	13.77
VA07 - --	0	0.00	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
VA08 - H97	310	310.00	-0.7	4.0	-19.1	-2.2	-0.6	-0.04	0.21	-0.98	-0.11	-0.03	4.53
VA09 - Frp97	191	191.00	-6.7	13.1	-1.7	1.3	-0.8	-0.46	0.90	-0.12	0.09	-0.06	7.97
VA10 - Andre97	6	6.00	-3.7	0.9	1.8	1.7	0.2	-1.50	0.38	0.72	0.67	0.09	284.48
475_ - missing category	679	679.00	0.8	2.4	1.3	2.6	-0.3	0.02	0.07	0.04	0.08	-0.01	1.52

Appendiks B

Aktive kategoribidrag $\geq 1,5$ i prosent til akse 1, 2 og 3.

Bidrag til akse 1, meningsintensitet.

Negative koordinater: + meningsintensitet

Absolutt bidrag = 51,8%

In1 He: 2,7%

Gn1 He: 2,8%

In2 He: 2,5%

Gn2 He: 2,1%

In3 Hu: 2,6%

Gn2 Hu: 1,8%

Op1 He: 2,3%

Gn3 He: 2,6%

Op2 Hu: 2%

Sp1 He: 1,6%

Op3 He: 3,1%

Sp1 He: 1,6%

Vv1 He: 3,6%

Sp1 Hu: 1,6%

Vv2 He: 3%

Sp2 He: 1,6%

Vv3 Hu: 3,8%

Sp2 Hu: 1,5%

Mr1 Hu: 1,9%

Sp3 He: 2,7%

Mr2 He: 2,6%

Mr3 He: 1,8%

Positive koordinater: - meningsintensitet

Absolutte bidrag = 23,7%

In1 Nu: 1,7%

Sp3 Ne: 2,3%

In2 Ne: 1,5%

In2 Nu: 1,7%

In3 Ne: 2%

Op1 Ne: 1,7%

Op2 Nu: 1,6%

Vv2 Ne: 2,3%

Mr3 Nu: 1,7%

Gn1 Ne: 1,7%

Gn2 Ne: 1,9%

Gn3 Ne: 1,5%

Sp2 Ne: 2,1%

Bidrag til akse 2. Innvandring, Vekst- vern, Moral- religion

Negative koordinater: +Innvandring,

+Vern, +Liberal

Sum absolutt bidrag= 53%

Inv1 Hu: 9,6%

Vv2 NuHu: 5,6%

Inv2 Hu: 8,2%

Vv3 He: 3,1%

Inv3 He: 5,9%

Mr1 He: 3,2%

Op3 Hu: 5,4%

Mr3 Hu: 2,4%

Vv1 Nu: 1,8%

Gn2 He: 1,7%

Vv1 Hu: 4,4%

Gn3 Hu: 1,7%

Positive koordinater: -Innvandring,

+Vekst +Konservativ

Sum absolutt bidrag= 31,1%

In1 He: 5,2%

Vv1 He: 2,2%

In1 Ne: 3,2%

Vv2 He: 1,7%

In2 He: 6,3%

Vv3 Nu: 1,7%

In3 Ne: 1,7%

Mr1 Hu: 2,4%

In3 Hu: 3,5%

Mr2 He: 1,5%

Op3 Ne: 1,7%

Bidrag til akse 3. Offentlig- privat, global- nasjonal, sentrum- periferi

Negative koordinater: +Privat, +Global,

+Sentrum

Sum absolutt bidrag= 51,9%

Inv1 Hu: 1,5%

Gn1 Nu: 3,1%

Op1 Nu: 2,1%

Gn1 Hu: 3,7%

Op1 Hu: 4,4%

Gn2 He: 3,4%

Op2 He: 6,6%

Gn3 He: 4,5%

Op3 He: 3,4%

Sp1 He: 3,5%

Vv2 He: 2,1%

Sp2 Nu: 3,4%

Vv3 Nu: 1,7%

Sp2 Hu: 4,2%

Mr1 He: 1,6%

Sp3 Nu: 2,7%

Positive koordinater: +Offentlig, +Nasjonal,

+Periferi

Sum bidrag= 33,8%

Op1 He: 3,2%

Gn3 Hu: 2%

Op2 Hu: 3,1%

Sp1 Hu: 2,6%

Op3 Hu: 3%

Sp2 He: 3,3%

Vv2 NuHu: 4,1%

Sp3 He: 2,3%

Gn1 He: 3,1%

Gn2 Nu: 2%

Gn2 Hu: 2,7%

Gn3 Nu: 2,4%

